

CİLT 8-SAYI 15-HAZİRAN2018
VOLUME 8-NUMBER 15-JUNE 2018

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN 2146-4561

www.sbe.kilis.edu.tr

Cilt 8/Sayı 15/Haziran 2018
Volume 8/Issue 15/June 2018

SOSYAL BİLİMLER
DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ISSN 2146-4561

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Sahibi (Publisher)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Adına
Dr. Serhat KUZUCU

Editör (Editor)

Dr. Ömer CİDE

Bölüm Editörleri

Doç. Dr. Taner AKÇACI

Doç. Dr. Mustafa CİNOĞLU

Öğr. Gör. Müslüm ÖZTÜRK

Türkçe Dil Editörü (Turkish Language Editor)

Dr. Muhammet HÜKÜM

İngilizce Dil Editörü (English Language Editor)

Dr. Muhittin KULAK

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Prof. Dr. Osman TÜRER [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Prof. Dr. Sadettin PAKSOY [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Prof. Dr. Metin AKİS [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Prof. Dr. M. Ruhat YAŞAR [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Prof. Dr. Halil İbrahim SEYREK [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Doç. Dr. Mehmet Ali YILDIRIM, [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Doç. Dr. Taner AKÇACI [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Doç. Dr. Halil ALDEMİR [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Doç. Dr. Mustafa CİNOĞLU [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Dr. Hüseyin BAYSA [Kilis 7 Aralık Üniversitesi], Dr. Erdiç GÜLCÜ [Kilis 7 Aralık Üniversitesi].

Dergimiz **EBSCO, AKADEMİK DİZİN, ARAŞTIRMAX, ASOS İNDEKS** ve **SOBİAD** tarafından indekslenmektedir.

Indexed by **EBSCO, AKADEMİK DİZİN, ARAŞTIRMAX, ASOS İNDEKS and SOBİAD.**

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
79100 Kilis / TÜRKİYE

Tel: +90 (348) 813 93 45, Fax: +90 (348) 813 93 50

Baskı Yeri: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

E-mail: sbedergi@kilis.edu.tr / sbedergikilis@hotmail.com, web: www.kilis.edu.tr

DANIŞMA KURULU

<i>PROF. DR. ŐINASI GÜNDÜZ</i>	<i>İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. YAŞAR DÜZENLİ</i>	<i>İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. SEDAT AVCI</i>	<i>İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. M.DOĞAN KARACOŐKUN</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. ALİ KÖSE</i>	<i>MARMARA ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. MEHMET ALPARGU</i>	<i>SAKARYA ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. ALİM YILDIZ</i>	<i>CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. MUSA KAZIM ARICAN</i>	<i>YILDIRIM BAYEZİT ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. CEVAT ÖZYURT</i>	<i>YILDIRIM BAYEZİT ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. M.MAHFUZ SÖYLEMEZ</i>	<i>İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. HÜSEYİN PEKER</i>	<i>ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF.DR. HİLMİ BAYRAKTAR</i>	<i>GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. AHMET BURAN</i>	<i>FIRAT ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. ENVER ÇAKAR</i>	<i>FIRAT ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. SALİH ÇEÇEN</i>	<i>ANKARA ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. ADNAN ÇELİK</i>	<i>SELÇUK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. HÜLYA ARSLAN-EROL</i>	<i>GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. ZEYNEL ÖZLÜ</i>	<i>GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. CAHİT KAVCAR</i>	<i>ANKARA ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. RAMAZAN KORKMAZ</i>	<i>ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. MUHSİN MACİT</i>	<i>ANADOLU ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. MUSTAFA ÖZTÜRK</i>	<i>FIRAT ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN</i>	<i>EGE ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. TACETTİN UZUN</i>	<i>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. OSMAN KÖSE</i>	<i>ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. MUSA YILDIZ</i>	<i>AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. H. İBRAHİM SEYREK</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>

BU SAYININ HAKEMLERİ

<i>PROF. DR. OSMAN TÜRER</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>PROF. DR. CENGİZ GÜNDOĞDU</i>	<i>ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DOÇ. DR. ERDAL BAY</i>	<i>GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DOÇ. DR. TANER AKÇACI</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DOÇ. DR. MEHMET ŞENTÜRK</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DOÇ. DR. FATİH KANTER</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DOÇ. DR. TANER AKÇACI</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DOÇ. DR. MEHMET ŞENTÜRK</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. MUHARREM ŞAHİNER</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. ZEYNEL ABİDİN YILMAZ</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. BENGÜ HIRLAK</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. M. VAHİT EREN</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. MEHMET ÖZÇALICI</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. HÜSEYİN AKAR</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. BORA GÖKTAŞ</i>	<i>BAYBURT ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. HASAN PEKER</i>	<i>ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. METİN CEYLAN</i>	<i>İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. ALİ TENİK</i>	<i>HARRAN ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. ÖMER SABUNCU</i>	<i>HARRAN ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. MUHAMMED OKUDAN</i>	<i>TOKAT GAZİOSMAN PAŞA ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. ÖMER CİDE</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>
<i>DR. MUHAMMED HÜKÜM</i>	<i>KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ</i>

Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman üç ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır. Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin son kısmında yer verilmiştir.

Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemiyle kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

All rights reserved No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

EDİTÖRDEN

Dergimizin yeni sayısıyls siz değerli okuyucularımızla buluşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Sosyal Bilimler alanına katkı yapmayı hedefleyen dergimiz 8. yılını tamamlayarak 15. sayıya ulaşmış bulunmaktadır. Bu vesile ile birinci sayıdan itibaren gerek yazar gerekse hakem olarak bu derginin varlığını devam ettirmesine katkı sunan bütün akademisyenlere, danışma ve yayın kurullarına saygıdeğer üyelerine çalışmalarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Bilgi her dönemde önemini koruyan bir nesnedir. Bilgiyi üreten ve onu katma değere dönüştürmeyi başaran milletler dünyada söz sahibi olmuş ve olmaya devam etmektedir. Dünyada söz sahibi olmak için daha fazla üretmeli ve bu üretimi katma değere dönüştürmeliyiz. Dergimizin gayesi ülkemizin bilgi üretim kapasitesine küçük de olsa katkı sağlamaktır.

Sosyal Bilimler Dergisi ailesi adına siz değerli akademisyen, araştırmacı ve okuyucularımıza göstereceğiniz ilgiden dolayı şimdiden teşekkür ederim. Siz değerli dostların istek ve önerilerinizi de bekler, bir sonraki sayımızda görüşene kadar sevgiyle kalmanızı dilerim..

Saygılarımla...

Dr. Ömer CİDE
Editör

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

HEMŞİRE ADAYLARININ HEMŞİRELİKTE BİLGİSAYAR KULLANIMINA YÖNELİK TUTUM ALGILARI / Nurse Candidates' Attitudes towards Computer Use in Nursing Ayşe ÇİÇEK KORKMAZ-Adem KORKMAZ.....	1-18
SEMA VE DEVRAN RİTÜELLERİNİN TASAVVUFÎ EĞİTİMDEKİ YERİ VE MÜSİKİNİN DİN EĞİTİMİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ / The Place of Sema and Devran Rituals in Mystic Education and the Evaluation of Music in Religious Education Mehmet AYAS.....	19-38
TEKNOLOJİ TRANSFER OFİSLERİNİN ŞİRKETLERİN EKONOMİK GELİŞİMİNE VE REFAH DÜZEYİNE OLAN ETKİLERİ”/ The Effects of Technology Transfer Offices on Economic Development And Welfare of Companies Mustafa METE-Murat ÖZDEMİR.....	39-55
DEVLETTE BİRLİĞİ SAĞLAMA ÖRNEĞİ ÖMER B. ABDÜLAZİZ // Omar İbn Abd Al-Aziz as A Unifying Figure in State Ömer CİDE.....	56-73
İHVÂN-I SAFÂ RİSALELERİNDE PEYGAMBER VE FİLOZOFA VERİLEN DEĞER/Value Given To Prophet And Philosopher In Ikhwan al-Safa’s Treatises Mehmet KARAKUŞ.....	74-87
XV. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TOKAT’TA KURULAN VAKIFLAR/ Foundations Established in Tokat In The Second Year of XV.Century Muhammed OKUDAN.....	88-104
TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN YAPILANDIRMACI ANLAYIŞI UYGULAMA DÜZEYİNİN İNCELENMESİ (KİLİS İLİ ÖRNEĞİ)/ Describing Turkish Teachers’ Level of Implementation of Principles of Constructivist Approach (Example of The Province Of Kilis) Metin ÖZTÜRK-Mustafa CİNOĞLU.....	105-129
İSTİHDAMA YÖNELİK SODES PROJELERİNE İLİŞKİN İNCELEME: KİLİS ÖRNEĞİ/A Research on Sodes Employment Projects: Kilis Case Gülperi KARAKUŞ-TanerAKÇACI.....	130-147
PASLANMAZ ÇELİK SEKTÖRÜ SATIŞ TAHMİNİNDE VERİ MADENCİLİĞİ YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI/Comparison of Data Mining Methods In Stainless Steel Sector Sales Forecasting Orhan ECEMİŞ-Sezgin IRMAK.....	148-169

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

HEMŞİRE ADAYLARININ HEMŞİRELİKTE BİLGİSAYAR KULLANIMINA YÖNELİK
TUTUM ALGILARI

Nurse Candidates' Attitudes towards Computer Use in Nursing

Ayşe ÇİÇEK KORKMAZ

Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik
Bölümü, Kilis / TÜRKİYE

e-posta: aysecicek@kilis.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1724-4709

Adem KORKMAZ

Öğretim Görevlisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, MYO Bilgisayar Teknolojileri
Bölümü, Kilis / TÜRKİYE

e-posta: adem@kilis.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0345-5794

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

17 Kasım / November 2017

Kabul Tarihi / Accepted

21 Mart 2018 / 21 March 2018

Yayın Tarihi / Published

Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season

Haziran / June

Atıf/Cite as

Korkmaz, A,Ç, Korkmaz, A, (2018), Hemşire Adaylarının Hemşirelikte Bilgisayar
Kullanımına Yönelik Tutum Algıları, Perception of Attitudes Towards Computer Usage In
Nursing of Nurse Candidates, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), 1-18

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.

For Permissions

sbedergi@kilis.edu.tr

HEMŞİRE ADAYLARININ HEMŞİRELİKTE BİLGİSAYAR KULLANIMINA YÖNELİK TUTUM ALGILARI ¹

Nurse Candidates' Attitudes towards Computer Use in Nursing

ÖZ

Gelişen bilgi iletişim teknolojilerine hemşirelik çalışmalarının uyum sağlaması kaçınılmaz bir sonuçtur. 1980'li yıllardan günümüze hızlı bir gelişim sağlayan bilişim teknolojileri, hemşirelik alanında hemşirelik bilişimi olarak 1990'lı yıllarda yer bulmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de hemşire adaylarının hemşirelik faaliyetlerinde bilişim teknolojilerini kullanma beklentileri sağlık hizmetlerinde bu teknolojilerinin kullanımının artmasını sağlayacaktır. Sağlık hizmetlerinin en temel bileşenlerinden biri olan hemşirelik hizmetleri gelişen bilgi iletişim teknolojilerine paralel olarak gelişmektedir. Teknolojinin gelişiminin yanı sıra uygulayıcıların hazır bulunurlukları da gelişen teknoloji kadar önem arz etmektedir. Çalışma, bu amaç doğrultusunda hemşire adaylarının hemşirelik faaliyetlerinde bilgisayar kullanımı farkındalıklarını ortaya koymaktadır.

Araştırmanın katılımcılarını Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Yüksek Okulu, Hemşirelik Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Hemşire adaylarına, Zayim ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçek kullanılarak hemşirelik faaliyetlerinde bilgisayar kullanımı araştırılmıştır. Hemşire adaylarının demografik yapılarına bağlı olarak hemşirelik faaliyetlerinde bilgisayar kullanımında nasıl farklılık oluşturduğu araştırılmıştır. Elde edilen verileri analiz etmede yüzde, frekans ve t-testi analizlerinden faydalanılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen bulgular, sonuçlar, yorumlar ve öneriler paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik Bilişimi, Sağlık Bilişimi, Hemşirelik

ABSTRACT

Adaptation of nursing studies to emerging information communication technologies is an inevitable result. Informatics Technologies which exhibited a rapid development from the 1980s to the present day, took place in the 1990s as nursing knowledge in nursing field. In this regards, expectations of nursing candidates in Turkey to use information technology in their nursing activities will increase the use of these technologies in health services. Nursing services, which is one of the most basic components of health services, is developing in parallel with developing information communication Technologies. Besides the development of technology, the availability of practitioners is as important as the developing

¹ Bu çalışma, 24-26 Mayıs 2017 tarihlerinde, 11. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

technology. Along with the present study, the awareness of computer uses in nursing activities of nurse candidates were revealed.

The participants of the research were composed of Nursing Department students, Kilis 7 Aralık University, Yusuf Şerefoğlu School of Health. The use of computers in nursing activities was investigated for the nurses' candidates using the scale developed by Zayim et al. In this context, the differences in computer use in nursing activities according to the demographic structure were investigated. The data of the study was analyzed with the percentage, frequency and t-test. Findings, results, comments and suggestions obtained at the end of the study are shared.

Keywords: *Nursing Informatics, Health Informatics, Nursing*

GİRİŞ

Gelişen bilgi iletişim teknolojileri eğitim ve sağlık hizmetlerinde etkili ve verimli hizmet gösterme fırsatı arttırmakta; tüm meslek gruplarında olduğu gibi, hemşirelik alanında da hem eğitim hem de uygulama faaliyetlerinde ülkemiz açısından da giderek önem kazanmaktadır (Kısa ve Kaya, 2006). Uygulamalı bir bilim dalı olan hemşirelik faaliyetlerini teknoloji uygulamaları etkilemekte ve belirlemektedir. Teknolojik gelişmelerin gelişimine bağlı olarak hemşireler teknolojinin hemşirelik faaliyetleri üzerindeki etkilerini değerlendirmelidir. Gelişen teknolojinin hemşirelik faaliyetlerini ne şekilde değiştireceği, iş faaliyetlerini nasıl artıracacağı, kullanılan teknolojinin ilgili etik faktörlerin mevcudiyeti ve sağlıklı/hasta bireylerinde bakım etkinliklerini şekillendireceğinin ortaya çıkması gerekir (Adams, 1986).

Turhan ve Köse'ye göre hemşirelik bilişimi, bilişimi teknolojilerini hemşirelik faaliyetlerine özgü bilgi birikimi ve uygulamalarda kullanılması neticesinde meydana gelmiştir (Turhan ve Köse, 2010). Hemşirelik bilişimi; hemşirelik bakımını sağlamak ve hemşirelik uygulamalarını desteklemek için hemşirelik datasının/verisinin, bilgisayarın ve enformasyonun işlenmesinde ve yönetilmesinde destek olması amacıyla bilgisayar biliminin, bilgi biliminin ve hemşirelik biliminin bir birleşimi neticesidir (Graves ve Corcoran, 1989).

Hemşirelik bilişimi 1992 yılında Amerikan Hemşirelik Birliği (ANA) tarafından yeni bir uzmanlık alanı olarak tanımlandı. ANA tarafından hemşirelik bilişimi, veri yönetim olanağı sağlayarak hasta bakımında ve diğer hemşirelik uygulamalarında araçların, uygulamaların, aşamaların ve planların değerlendirilmesi ve geliştirilmesi süreçlerinde hemşirelere karar destek sistemi sağlar. Tıp Bilişimi alanındaki gelişmelere paralel olarak

Hemşirelik Bilişimi de gelişmeye başlamış ve son yıllarda büyük bir gelişim sağlamıştır (ANA, 2010).

Hemşirelik mesleğinin, sağlık faaliyetlerinin geliştirilmesi, korunması ve hastalıkların önlenmesi amacına odaklandığı göz önüne alınırsa hemşireler, sağlık bakım faaliyetleri dâhilinde bilimsel ve teknolojik gelişmeleri uygulamada anahtar konumda yer almaktadırlar (Romano 1986). Hemşireler çalışma zamanlarının önemli bir dilimini hastalara müdahale etmek yerine çeşitli belgeleri hazırlamak için harcarlar. Bilişim sistemlerinin gelişmesiyle birlikte bu tür ihtiyaçlar için hemşire dökümantasyon sistemleri bulunmaktadır. Hemşire dökümantasyon sistemleri ile hemşirelik tanısı, uygulamaları ve hastalıkların tedavi ve takibiyle ilgili süreçler yürütülebilmektedir. Bu sistemler, gerekli bilgi ve belgelerin dökümantasyonunda zaman kazanımı sağlayarak verilerin yönetilmesini ve işlenebilmesini kolaylaştırarak kaliteli hasta bakımına imkan sunmaktadır (Lee ve ark., 2009; Ömürbek ve Altın 2009; Mutluay ve Özdemir, 2014). Benzer çalışmalar incelendiğinde hemşirelerin elektronik kayıtların kullanılmasına önem verdikleri; fakat bu konuda eğitime ihtiyaçları olduklarını belirtmişlerdir (Seçginli ve ark., 2014; Turhan ve Köse 2010; Büyükyılmaz ve Kaya, 2016). Meslek hayatına yeni başlayacak hemşirelerin bilgi iletişim teknolojilerine yönelik bilgi, beceri ve eleştirel düşünce yeteneklerine sahip olmalıdır. Çağımızın teknolojik imkanlarını hemşirelik faaliyetlerine entegre edebilmeleri gerekmektedir (Akcan, 2007).

Çalışmanın amacı gelişen teknolojiye bağlı olarak sağlık sektöründe yaşanan teknolojik gelişmelere hemşirelerin ne kadar uyum sağlayacaklarını saptamaktır. Bu doğrultuda hemşire adaylarının bilgisayar teknolojilerini iş süreçlerinde kullanabilme algıları araştırılmıştır. Bu hedefler doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar araştırılmıştır:

- I. Hemşirelik verilerini işlemede zaman kazandırması mümkün mü?
- II. Kişiyi özel bir bakım hizmetinin sağlanması ile bilgisayar kullanımı arasında ilişki var mıdır?
- III. Hasta mahremiyetinin sağlanmasında bilgisayar kullanımı fayda sağlamakta mıdır?
- IV. Hasta verilerinin araştırılmasında bilgisayar kullanımı avantaj sağlamakta mıdır?

Sorularının; *Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Bilgisayar Sahiplik Durumu* bağlı olarak nasıl değiştiği?

YÖNTEM

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya bölümde okuyan tüm öğrenciler dâhil edilmiş olup, öğrencilerin 1.sınıf müfredatlarında Bilgisayar Programları dersi mevcuttur. Çalışmanın örneklemini çalışmaya katılmayı kabul eden 65 erkek 111 kadın öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olan şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2012). Çalışmanın evrenini Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Yusuf Şerefoğlu Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışmaları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Zayim, Akcan ve Metreş (2006) tarafından oluşturulan “Hemşirelikte Bilgi İletişim Teknolojilerinin kullanımı ve Hemşirelikte Bilişim” sorularından oluşan ölçek kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek 5’li Likert tipinde olup yapılan güvenilirlik analizi sonucundan Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0,754 olarak saptanmıştır. Bu değerler açısından bakıldığında ölçek sorularının güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu belirlenmiştir.

Verilerin analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analiz işlemlerinde SPSS 18 istatistik programından yararlanılmıştır. Katılımcıların cinsiyet, bilgisayar sahipliği durumu, bilgisayar kullanım deneyimi, günlük bilgisayar ve internet kullanım sürelerini içeren demografik soruların analizinde yüzde ve frekans tekniklerinden yararlanılmıştır. Katılımcıların demografik değerlerine bağlı olarak hemşirelik uygulamalarında bilgisayar kullanımı istatistiklerinin analizinde bağımsız gruplar t-testi kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunun bulunması için Tukey HSD testinden faydalanılmıştır. Verilerin analizinde anlamlılık düzeyi ($p<0.05$) olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın hedefleri doğrultusunda cevapları aranan soruların istatistiksel analiz sonuçları bu başlık altında verilmiştir.

Katılımcıların Demografik Dağılımları

Tablo 1’de araştırmaya katılan katılımcıların sosyo-demografik yapılarına ait verilerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcıların Sosyo-Demografik Dağılımları*

Değişken	Kategori	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	65	36,9
	Kadın	111	63,1
Bilgisayar sahiplik durumu	Evet	111	63,1
	Hayır	65	36,9
Bilgisayar Kullanma Durumu	Kullanmıyorum	11	6,3
	Kötü	27	15,3
	İyi	109	61,9
	Çok İyi	29	16,5
Bilgisayar Kullanım Deneyimi	1 yıl ve daha az	33	18,8
	2-5 yıl	75	42,6
	6-9 yıl	68	38,6
Günlük Bilgisayar Kullanım Süresi	Kullanmıyorum	58	33,0
	1 saatten az	60	34,1
	1-3 Saat	37	21,0
	3-5 Saat	13	7,4
	5 Saatten fazla	8	4,5
Günlük İnternet Kullanım Süresi	Kullanmıyorum	19	10,8
	1 saatten az	53	30,1
	1-3 Saat	51	29,0
	3-5 Saat	23	13,1
	5 Saatten fazla	30	17,0
Toplam		176	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların mesleki yönelimin cinsiyet bazında %63,1’lik düzey ile kadınlardan yana olduğu görülmektedir. Katılımcıların bilgisayar sahiplik durumlarına bakıldığında %63’lük

bilgisayar sahiplik oranı görülmektedir. Bilgisayar kullanabilme durumları incelendiğinde katılımcıların %78 düzeyinde iyi ve çok iyi oldukları görülmektedir. Bilgisayar kullanım deneyimleri incelendiğinde hemşire adaylarının %19'lık kısmı 1 yıldan daha az deneyime sahip iken %81'lik kısmı 2 yıl ve daha fazla bilgisayar kullanım deneyime sahip oldukları görülmüştür. Günlük bilgisayar kullanım verileri incelendiğinde hemşire adaylarının günlük 1 saatten az veya hiç kullanmayanların oranlarının %67 seviyesinde oldukları görülmüştür. Günlük hayatta internet kullanım istatistikleri incelendiğinde katılımcıların %10'luk kısmı günlük olarak internet kullanmaz iken %90'lık bir kesimin her gün internet kullandıkları görülmüştür.

Hemşirelik Verilerini İşlemede Zaman Kazandırması

Hemşire adaylarının, hemşirelik verilerinin işlenmesinde bilgisayar kullanımının zaman kazandırmasına yönelik olarak:

- a) Cinsiyet,
- b) Sınıf düzeyi,
- c) Bilgisayar sahiplik durumuna göre anlamlı bir farklılık durumu göstermesi?

Hemşire adaylarına hemşirelik faaliyetleri esnasından bilgisayar kullanımının zaman kazandırıp kazandırmaması yönelik sorulara verdikleri cevaplar cinsiyet, sınıf düzeyi ve bilgisayar sahiplik durumuna göre araştırıldı. Araştırma sorularına verilen cevapların incelenmesinde cinsiyet ve bilgisayar sahiplik durumuna göre analizlerde bağımsız t-testi kullanıldı. Katılımcıların sınıf düzeyine göre ise verdikleri cevapların analizinde gruplar arası ANOVA testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Tablo 2. *Cinsiyete Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Verilerini İşlemede Zaman Kazandırması*

Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Kadın	111	3,76	0.84	174	0.423	0.673
Erkek	65	3.81	0.95			

Tablo 2 incelendiğinde hemşire adaylarının cinsiyet farklılığına bağlı olarak bilgisayar kullanımının, hemşirelik verilerinin işlenmesinde zaman kazandırmasına yönelik sorulara verdikleri cevaplar benzer düzeyde olduğu görülmektedir. Hemşire adaylarının aldıkları puan ortalamalarına uygulanan bağımsız t-testi sonucunda aralarından anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır

($p>0.05$). Elde edilen bu bulgulara dayanılarak cinsiyet farklılığının bilgisayar kullanımında hemşirelerin, hemşirelik verilerini işlemede anlamlı bir fark ortaya koymadığı söylenebilir.

Tablo 3. *Bilgisayar Sahiplik Durumu Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Verilerini İşlemede Zaman Kazandırması*

Bilgisayar Durumu	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Evet	111	3,89	0.80	174	2.189	0.030
Hayır	65	3,59	0.97			

Tablo 3 incelendiğinde hemşire adaylarının bilgisayar sahiplik durumuna göre bilgisayar kullanımının hemşirelik verilerinin işlenmesinde zaman kazandırmasına yönelik sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde puanlar arasından farklılıklar ortaya çıkmıştır. Aldıkları puan ortalamalarına uygulanan bağımsız t-testi analizi sonucunda aralarından anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır ($p<0.05$). Bilgisayar sahibi olan hemşire adaylarının bilgisayar kullanımının bilgisayar sahibi olmayanlar lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda bilgisayar sahibi olan katılımcıların hemşirelik verilerinin işlenmesinden bilgisayar kullanımının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Tablo 4. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Verilerini İşlemede Zaman Kazandırması Betimsel İstatistikleri*

Sınıf	N	\bar{X}	SS
1. Sınıf	61	3.67	0.11
2. Sınıf	40	3.74	0.13
3. Sınıf	38	3.84	0.16
4. Sınıf	37	3.92	0.13

Tablo 5. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Verilerini İşlemede Zaman Kazandırması ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	1.698	3	0.566	0.728	0.536
Gruplarıçi	133.610	172	0.777		
Total	135.307				

Tablo 4’te, katılımcıların bilgisayar kullanımının hemşirelik verilerinin işlenmesinde zaman kazandırması hususunda aldıkları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Bu analiz sonucuna göre, katılımcılardan alınan puanların sınıf düzeyine göre 1.sınıftan 4.sınıfa kadar artış sağladığı görülmekte ancak farklılaşmadığı saptanmıştır [F(3,172)=0,728, p>.05]. Bu değer açısından sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir olmadığı belirlenmiştir.

Kişiyeye Özel Bir Bakım Hizmetinin Sağlanması

Hemşire adaylarının, hastada kişiyeye özel bakım hizmetlerinin sağlanmasında bilgisayar kullanımının sağladığı avantaja yönelik olarak:

- Cinsiyet,
- Sınıf düzeyi,
- Bilgisayar sahipliği durumuna göre anlamlı bir farklılık durumu göstermesi?

Hemşire adaylarına hemşirelik faaliyetleri esnasından bilgisayar kullanımının hastalarda kişiyeye özel bir bakım hizmetinin sağlanmasına yönelik sorulara verdikleri cevaplar cinsiyet, sınıf düzeyi ve bilgisayar sahipliği durumuna göre araştırıldı. Araştırma sorularına verilen cevapların incelenmesinde cinsiyet ve bilgisayar sahipliği durumuna göre analizlerde bağımsız t-testi kullanıldı. Katılımcıların sınıf düzeyine göre ise verdikleri cevapların analizinde gruplar arası ANOVA testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Tablo 6. Cinsiyete Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Hizmetlerinde, Kişiyeye Özel Bir Bakım Hizmetinin Sağlanması

Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Kadın	111	3.14	0.77	174	0.587	0.558
Erkek	65	3.21	0.77			

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet bağlamında, hemşirelik hizmetlerinde kişiyeye özel bir bakım hizmetinin sağlanması hususunda verdikleri cevapların puan aralığı aynı düzeyde bulunmuştur. Kişiyeye özel bakım hizmetinin sağlanmasına yönelik sorulara verdikleri cevaplara uygulanan bağımsız t-testi puan ortalamaları incelendiğinde aralarından anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır (p>0.05). Bu veriler doğrultusunda

cinsiyetin, hastaya özel bir bakım hizmetinin sağlanmasında bilgisayar kullanımının anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 7. *Bilgisayar Sahiplik Durumu Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Hizmetlerinde, Kişiyeye Özel Bir Bakım Hizmetinin Sağlanması*

Bilgisayar Durumu	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Evet	111	3.28	0.71	174	2.701	0.008
Hayır	65	2.97	0.08			

Tablo 7 incelendiğinde bilgisayar sahiplik durumunun kişiyeye özel bir bakım hizmetinin sağlanmasında bilgisayar kullanımına yönelik sorulan sorulara verdikleri cevapların puanları arasından anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Cevaplara uygulanan bağımsız t-testi puan ortalamaları incelendiğinde bilgisayar sahibi olan katılımcılar lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır ($p < 0.05$). Bu değerler doğrultusunda bakıldığında bilgisayar sahibi olan kullanıcıların bilgisayar kullanımının hastaya özel bir bakım hizmetinin sağlanması hizmetinde daha olumlu oldukları görülmüştür.

Tablo 8. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Kişiyeye Özel Bir Bakım Hizmetinin Sağlanması Betimsel İstatistikleri*

Sınıf	N	\bar{X}	SS
1. Sınıf	61	3.20	0.77
2. Sınıf	40	2.98	0.62
3. Sınıf	38	3.34	0.89
4. Sınıf	37	3.14	0.71

Tablo 9. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Kişiyeye Özel Bir Bakım Hizmetinin Sağlanması ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2.601	3	0.867	1.535	0.207
Gruplariçi	97.152	172	0.565		
Total	99.753				

Tablo 8’de, katılımcıların bilgisayar kullanımının kişiye özel bir bakım hizmetinin sağlanması hususunda aldıkları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Bu analiz sonucuna göre, katılımcılardan alınan puanların sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı saptanmıştır [$F(3,172)=1,535$, $p>.05$].

Hasta Mahremiyetinin Sağlanması

Hemşire adaylarının, hasta mahremiyetinin sağlanmasında hususunda bilgisayar kullanımının yönelik olarak:

- Cinsiyet,
- Sınıf düzeyi,
- Bilgisayar sahiplik durumuna göre anlamlı bir farklılık durumu göstermesi?

Hemşire adaylarına hemşirelik faaliyetleri esnasından bilgisayar kullanımının hastalarda mahremiyetinin sağlanmasına yönelik sorulara verdikleri cevaplar cinsiyet, sınıf düzeyi ve bilgisayar sahiplik durumuna göre araştırıldı. Araştırma sorularına verilen cevapların incelenmesinde cinsiyet ve bilgisayar sahiplik durumuna göre analizlerde bağımsız t-testi kullanıldı. Katılımcıların sınıf düzeyine göre ise verdikleri cevapların analizinde gruplar arası ANOVA testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Tablo 10. *Cinsiyete Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Hizmetlerinde Hasta Mahremiyetinin Sağlanması*

Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Kadın	111	1.92	1.11	174	4.004	0.00
Erkek	65	2.63	1.18			

Hemşire adaylarının, hemşirelik hizmetlerinde hasta mahremiyetinin sağlanması hususunda bilgisayar kullanımının cinsiyet bağlamında verdikleri cevaplar için Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların verdikleri cevapların puan düzeyi erkekler lehine daha yüksek görülmüştür. Sorulara verilen cevaplar bağımsız t-testi analizi sonucunda cinsiyetin, bilgisayar kullanımının hasta mahremiyetinin sağlanması hususun kadınlar lehine anlamlı bir fark oluşturduğu görülmüştür ($p<0.05$).

Tablo 11. *Bilgisayar Sahiplik Durumu Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Hizmetlerinde Hasta Mahremiyetinin Sağlanması*

Bilgisayar Durumu	N	\bar{X}	SS	sd	T	p
Evet	111	2.25	1.20	174	1.030	0.305
Hayır	65	2.06	1.16			

Tablo 11 incelendiğinde bilgisayar sahiplik durumunun hemşire adaylarında bilgisayar kullanımının hasta mahremiyetinin sağlanması hususundan verdikleri cevapların puanları arasından anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır ($p < 0.05$).

Tablo 12. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Hizmetlerinde Hasta Mahremiyetinin Sağlanması Betimsel İstatistikleri*

Sınıf	N	\bar{X}	SS
1 Sınıf	61	2.13	1.16
2 Sınıf	40	1.95	1.06
3 Sınıf	38	2.24	1.34
4 Sınıf	37	2.46	1.17

Tablo 13. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Hizmetlerinde Hasta Mahremiyetinin Sağlanması ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	5.273	3	1.758	1.255	0.292
Gruplarıçi	240.908	172	1.401		
Total	246.182				

Tablo 12’de, katılımcıların bilgisayar kullanımının hemşirelik hizmetlerinde hasta mahremiyetinin sağlanması hususunda aldıkları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Bu analiz sonucuna

göre, katılımcılardan alınan puanların sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı saptanmıştır [F(3,172)=1,331, p>.05].

Hasta Verilerinin Araştırılmasında Avantaj Sağlaması

Hemşire adaylarının, hasta verilerinin araştırılmasında avantaj sağlaması hususunda bilgisayar kullanımının yönelik olarak:

- Cinsiyet,
- Sınıf düzeyi,
- Bilgisayar sahiplik durumuna göre anlamlı bir farklılık durumu göstermesi?

Hemşire adaylarına hemşirelik faaliyetleri esnasından bilgisayar kullanımının hasta verilerinin araştırılmasında avantaj sağlamasına yönelik sorulan sorulara verdikleri cevaplar cinsiyet, sınıf düzeyi ve bilgisayar sahiplik durumuna göre araştırıldı. Araştırma sorularına verilen cevapların incelenmesinde cinsiyet ve bilgisayar sahiplik durumuna göre analizlerde bağımsız t-testi kullanıldı. Katılımcıların sınıf düzeyine göre ise verdikleri cevapların analizinde gruplar arası ANOVA testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Tablo 14. *Cinsiyete Göre, Bilgisayar Kullanımının Hasta Verilerinin Araştırılmasında Avantaj Sağlaması*

Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Kadın	111	3.35	0.68	174	0.239	0.812
Erkek	65	3.50	0.72			

Tablo 14 incelendiğinde bilgisayar kullanımının hasta verilerinin araştırılmasında avantaj sağlaması hususundan cinsiyet bağlamında bakıldığında aralarından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Hemşire adaylarının verdikleri cevaplara uygulanan bağımsız t-testi sonucunda puan düzeyinin aynı seviyede olduğu var aralarından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür (p>0.05). Bu değerler açısından bakıldığında hemşire adaylarının bilgisayar kullanımını hemşirelik verilerinin araştırılmasında avantaj sağlaması hususunda cinsiyet düzeyinde benzer görüş bildirdikleri görülmüştür.

Tablo 15. *Bilgisayar Sahiplik Durumu Göre, Bilgisayar Kullanımının Hasta Verilerinin Araştırılmasında Avantaj Sağlaması*

Bilgisayar Durumu	N	\bar{X}	SS	sd	t	p
Evet	111	3.55	0.68	174	1.018	0.310
Hayır	65	3.44	0.72			

Tablo 15 incelendiğinde bilgisayar sahiplik durumuna bağlı olarak bilgisayar kullanımının hasta verilerinin araştırılmasında avantaj sağlaması bağlamında benzer görüş bildirdikleri görülmüştür. Katılımcıların verdikleri cevaplara uygulanan bağımsız t-testi analizleri sonucunda bilgisayar sahiplik durumu bağlamında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Elde edilen bu bulgular ışığında bilgisayar sahibi olan ve olmayan katılımcıların bilgisayar kullanımının hemşirelik verilerinin araştırılmasında avantaj sağlaması hususunda aynı görüşte oldukları görülmüştür.

Tablo 16. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Verilerinin Araştırılmasında Avantaj Sağlaması Betimsel İstatistikleri*

Sınıf	N	\bar{X}	SS
1. Sınıf	61	3.54	0.67
2. Sınıf	40	3.37	0.69
3. Sınıf	38	3.43	0.77
4. Sınıf	37	3.70	0.62

Tablo 17. *Sınıf Düzeyine Göre, Bilgisayar Kullanımının Hemşirelik Verilerinin Araştırılmasında Avantaj Sağlaması ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	2.377	3	0.792	1.674	0.174
Gruplariçi	81.416	172	0.473		
Total	83.794				

Tablo 16'de, katılımcıların bilgisayar kullanımının hemşirelik verilerinin araştırılmasında avantaj sağlaması hususunda aldıkları puanlarının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Bu analiz sonucuna

göre, katılımcılardan alınan puanların sınıf düzeyine göre farklılaşmadığı saptanmıştır [F(3,172)=1,674, p>.05].

SONUÇ

Sağlık hizmetlerinin en temel bileşenlerinden biri olan hemşirelik hizmetleri gelişen bilgi iletişim teknolojilerine paralel olarak gelişmektedir. Teknolojinin gelişiminin yanı sıra uygulayıcıların hazır bulunurlukları da gelişen teknoloji kadar gelişim göstermesi önem arz etmektedir. Çalışma bu amaç doğrultusunda hemşire adayların hemşirelik faaliyetlerinde bilgisayar kullanımı farkındalıkları ortaya koymaktadır.

Katılımcıların demografik verileri incelendiğinde hemşire adaylarının %63 düzeyinde kadın olduğu, bilgisayar sahiplik oranının ise yaygınlaşan teknolojiye paralel olarak %63 düzeyinde olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %80 düzeyinde iyi bir bilgisayar kullanıcı oldukları ve %80 oranında katılımcının 2 yıldan daha fazla bir bilgisayar kullanım tecrübesine sahip oldukları belirtmişlerdir. %33 seviyesindeki katılımcıların günlük olarak bilgisayar kullanmıyorum dedikleri ancak günlük internet kullanım oranları incelendiğinde %90 seviyesinde bulunmuştur. Bu aradaki farkın özellikle akıllı telefon kullanım oranlarının %90 seviyesine ulaşması ile kullanıcıların internet erişimleri günümüzde mobil telefonlar ile sağlanmasından kaynaklanmaktadır (Talan ve Korkmaz, 2016). Bu verilerde katılımcıların teknolojik gelişleri hayatlarında takip ettikleri göstermektedir.

“Hemşirelik verilerini işlemede zaman kazandırması” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcılar cinsiyet ve sınıf düzeyinde anlamlı bir fark göstermediği görülmüştür. Bilgisayar sahiplik durumuna göre incelendiğinde bilgisayar sahibi olanlar lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Bu da bilgisayar sahibi olan katılımcıların hemşirelik hizmetlerinde verilerin işlenmesinde zaman kazandırmasına yönelik daha olumlu tutum gösterdikleri saptanmıştır. Sınıf düzeyi arttıkça katılımcıların hemşirelik verilerinin işlenmesinde bilgisayar kullanımına daha olumlu baktıkları görülmektedir. Benzer şekilde genel düzeyde bakıldığında \bar{X} =3,776 oranı ile yüksek oranda olumlu gördükleri görülmüştür. Benzer çalışmalar incelendiğinde bilgisayarın hemşirelik verilerini işlemede zaman kazandırdığına yönelik katılımcıların olumlu tutum gösterdikleri görülmektedir (Turhan ve Köse, 2010; Zaim ve ark., 2006 Erdemir ve ark., 2006; Başar ve ark., 2008; Çalık ve ark., 2007).

“Kişiye özel bir bakım hizmetinin sağlanması” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet ve sınıf düzeyi bağlamında

anlamli bir fark bulunmadığı ancak olumlu tutum gösterdikleri görülmüştür. Bilgisayar sahiplik düzeyinde bakıldığında ise bilgisayar sahibi olanlar lehine anlamli bir fark bulunmuştur. Literatür çalışmaları incelendiğinde Turhan ve Köse (2010) yaptıkları çalışmada %60 düzeyinde olumlu tutum gösterdikleri görülmüştür. Elde edilen bulguların literatür çalışmaları ile paralellik gösterdiği katılımcıların aynı düzeyde görüş belirttikleri görülmüştür (Başar ve ark.,2008; Softa ve ark.,2014).

“Hasta mahremiyetinin sağlanması” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların cinsiyet durumuna göre kadınlar lehine anlamli bir fark ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bilgisayar sahiplik ve sınıf düzeyine göre verdikleri cevapların analiz sonuçları incelendiğinde anlamli bir fark ortaya çıkmamıştır. Katılımcıların genel anlamda bilgisayar kullanımının hasta mahremiyeti için bir sorun teşkil etmediği görüşüne sahip oldukları ortaya çıkmıştır. İlgili literatür incelendiğinde Turhan ve Köse (2010) yaptıkları çalışmada katılımcılar kararsız bir durum sergilerken, Koç yaptığı çalışmada katılımcılar bilgisayar kullanımının hasta mahremiyetini ihlal edeceğini belirtmişlerdir. Arslantaş ve ark. (2015) yaptığı çalışmada ise bilgisayar kullanımı konusundaki bilgi yetersizliğinin hasta mahremiyeti açısından sorun teşkil edebileceğini belirtmişlerdir (Arslantaş ve ark., 2015). Zayim ve ark. (2006) tarafından yapılan çalışmada katılımcılar bilgisayar kullanımının hasta mahremiyeti için sorun teşkil etmeyeceğini belirtmişlerdir (Koç, 2006; Turhan ve Köse 2010; Zayim ve ark., 2006). Çalışmalar incelendiğinde hemşire adayları bilgisayar kullanımının hasta mahremiyetini etkilemeyeceğini belirtirken, çalışan hemşirelerin ise çalışma yıllarına bakıldığında son yıllarda olumlu tutum sergiledikleri görülmüştür.

“Hasta verilerinin araştırılmasında avantaj sağlanması” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların cinsiyet, bilgisayar sahiplik durumu ve sınıf düzeyleri açısından bakıldığında katılımcıların hasta verilerinin araştırılmasından bilgisayar kullanımına olumlu baktıkları ve aralarında anlamli bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların katılım düzeyi incelendiğinde ise katılımcılar bilgisayar kullanımının hemşirelik verilerinin araştırılmasında avantaj sağladığını belirtmişlerdir. Benzer çalışmalar incelendiğinde katılımcıların bilgisayarın verilerin araştırılmasında avantaj sağladığını hususuna hem fikir oldukları görülmüştür (Turhan ve Köse, 2010; Softa ve ark., 2014).

Araştırma sonuçları doğrultusunda, hemşirelerde bilişim farkındalığı artırılarak hemşirelik faaliyetlerinde bilişim teknolojilerinin kullanımı artırılması önerilir. Bu da hemşirelik faaliyetlerinin daha hızlı, sağlıklı ve analiz edilebilir geri bildirimler oluşturmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adams, G. A.** (1986). Computer technology: its impact on nursing practice. *Nursing Administration Quarterly*, 10(2), 21-33.
- Akcan, A., Keser, G. S., & Saka, O.** (2007). ‘Hemşirelik Dersi Alan Öğrencilerin Hemşirelik Bilişimine İlişkin Görüşleri, Dördüncü Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi, Antalya, 78-82.
- American Nurses Association (ANA)** (2010). *American Nurses Association: Scope and standards of practice*. 2.basım, Silver Spring, Washington.
- Arslantaş, H., Adana, F., Yüksel, R., Şahbaz, M., Şenocak, S. Ü., & Yeşilfidan, D.** (2015). The Views Of A Group Of Nursing Students On Nursing Informatics And Computer Use. 1st Annual International Conference on Nursing 4-7 May 2015, Athens, Greece
- Başar, A., Delice, S. T., İlhan, M. N., Ergün, M. A., & Soncul, H.** (2008). Hemşirelik Hizmetlerinde Bilgisayar Kullanımı-Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Örneği, *International Journal of InformaticsTechnologies*, 1(1).
- Büyükylmaz, F., & Kaya, H.** (2016). Elektronik Hemşirelik Kayıtlarının Yapılandırılması: Sistematik Literatür İncelemesi, *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 24(2), 106-117.
- Çalık, E., Yeter, K., & Değirmen, N.** (2007). Cerrahi Kliniklerindeki Hasta Datalarının Oluşturulmasında Ekip Üyelerinin Bilgisayar Kullanımına İlişkin Multidisipliner Tutumlarının İncelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Akademik Bilişim*.
- Erdemir, F., Hanoğlu, Z., & Akman, A.** (2006). Hemşirelerin Bilgisayar ve İnternet Kullanma Durumu ve Hemşirelikte Bilgisayar Kullanımının Değerine İlişkin Görüşleri. *Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi/Sözel Bildiriler*, 17-20.
- Graves, J. R., & Corcoran, S.** (1989). The study of nursing informatics. *Image: the journal of nursing scholarship*, 21(4), 227-231.
- Karasar, N.** (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç, Z.** (2006). Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi ve uygulamalarında bilgisayar kullanımı konusundaki görüşlerinin

belirlenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 10(2), 29-40.

Kısa, B., & Kaya, H. (2006). Hemşire öğretim elemanlarının teknolojiye ilişkin tutumları, *The Turkish Journal of Educational Technology-TOJET*, 5(2).

Lee, E. J., Lee, M., & Moorhead, S. (2009). Developing an electronic nursing record system for clinical care and nursing effectiveness research in a Korean home healthcare setting. *CIN: Computers, Informatics, Nursing*, 27(4), 234-244.

Mutluay, E., & Özdemir, L. (2014). Sağlık Bilişim Sistemleri Kapsamında Hemşirelik Bilişiminin Kullanımı. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 22(3), 180-186.

Ömürbek, N., & Altın, F. G. (2009). Sağlık bilişim sistemlerinin uygulanmasına ilişkin bir araştırma: İzmir örneği. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 211-32.

Secginli, S., Erdogan, S., & Monsen, K. A. (2014). Attitudes of health professionals towards electronic health records in primary health care settings: a questionnaire survey. *Informatics for Health and Social Care*, 39(1), 15-32.

Softa, H. K., Akduran, F., & Akyazı, E. (2014). Hemşirelerin Bilgisayar Kullanımlarına Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Gümüşhane University Journal Of Health Sciences*, 845.

Talan T., Korkmaz A., (2016), “Üniversite Öğrencilerinin Mobil Telefon Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi Üzerine Bir Çalışma: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği” *International Contemporary Education Research Congress*, Muğla Sıtkı Koçman University, September 29 – October 2, 2016

Turhan, K., & Köse, A. (2010). Hemşirelerin Hemşirelik Bilişimi Hakkındaki Düşüncelerinin Değerlendirilmesi: Trabzon İline Ait Bir Çalışma. *Ulusal Tıp Bilişimi Kongre Bildirisi*, 123-128.

Romano, C. A. (1986). Development, implementation, and utilization of a computerized information system for nursing. *Nursing administration quarterly*, 10(2), 1-9.

Zayim, N., Akcan, A., & Metreş, Ö. (2006). Öğrenci ve Eğitimcilerin Hemşirelik Bilişimine İlişkin Tutum ve Yeterlikleri, *Ulusal Tıp Bilişimi Kongre Kitabı*, (16-19 Kasım).

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

**SEMA VE DEVRAN RİTÜELLERİNİN TASAVVUFİ EĞİTİMDEKİ YERİ VE
MÛSİKİNİN DİN EĞİTİMİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**
*The Place of Sema and Devran Rituals in Mystic Education and the Evaluation of Music in
Religious Education*

Mehmet AYAS

*Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi e-posta: mehmet.ayas@gop.edu.tr,
Orcid: 0000-0003-4197-5878*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
9 Ocak 2018 / 9 January 2017

Kabul Tarihi / Accepted
20 Şubat 2018 / 20 February 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as
Ayas, M, (2018), Sema ve Devran Ritüellerinin Tasavvufi Eğitimdeki Yeri ve Mûsikinin Din
Eğitiminde Değerlendirilmesi
*The Place of Sema and Devran Rituals in Mystic Education and the Evaluation of Music in
Religious Education*, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), 19-38

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

SEMA VE DEVRAN RİTÜELLERİNİN TASAVVUFÎ EĞİTİMDEKİ YERİ VE MÛSİKÎNİN DİN EĞİTİMİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ*

The Place of Sema and Devran Rituals in Mystic Education and the Evaluation of Music in Religious Education

ÖZ

İnsanlık tarihi kadar eski olan eğitim-öğretim faaliyetleri her dönemde farklı biçimlerde de olsa varlığını devam ettirmiştir. Gerek bireysel veya gruplar halinde, gerekse kurumsal ya da özel biçimde her toplulukta eğitim-öğretim olgusu döneme özgü biçimde kendini göstermiştir. Bu faaliyetler içerisinde sema ve devran gibi farklı uygulamaların da yer aldığını görmekteyiz. Sema ve devran uygulamalarının tasavvufî eğitimde kullanılması ve günümüz din eğitimi içerisinde musikiden faydalanılması imkânı çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Bu coğrafyada etkin rol oynayan iki tarikat üzerinde yoğunlaştırdığımız çalışmamızda; musikinin aktif biçimde kullanıldığı anlaşılmıştır. Dönem itibariyle farklı tepkilere neden olsa da bu uygulamaların günümüze kadar süregeldiği görülmüştür. Bireyin fitratında mevcut bu estetik eğilimlerin, bütüncül bir eğitim anlayışının önelediği günümüz dünyasında, bireyin eğitim-öğretiminde ihmal edilmemesi gereken hususlardan olduğunu bu çalışma neticesinde ifade edebiliriz. Sonuç olarak ise günümüz örgün ve yaygın din eğitimi içinde musikiden nasıl faydalanabileceğimiz üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Tasavvuf, Semâ, Devran, Dini Mûsikî.

ABSTRACT

Education activities, which are as old as human history, have continued to exist even in different forms at every period. Whether in individual or group, institutional or special form, education in every community has manifested itself in a specific way. Within these activities, we see that different applications such as sema and devran are also included. The use of sema and devran applications in mystic education and the possible uses of music in today's religious education are of the aims of the present study. Along with the current study, two cults playing active role in this geography are examined. Accordingly, music is actively used among both cults. Although they caused different reactions in the period, it was observed that these applications lasted to the day. Along within the context and frame of holistic approach in education, the aesthetic tendencies present in the individual's nature

*Bu çalışma Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından desteklenmiştir. (Proje No: 2013/70).

should not be ignored. Finally, the uses way of music in in today's formal and widespread religious education were evaluated and discussed.

Keywords: Religious Education, Şüfî, Semâ, Şüfî Whirligig, Religious Music.

GİRİŞ

Tasavvuf, İslâm tarihinde önemli bir düşünme ve eğitim anlayışı olarak kendini göstermektedir. Binyıllık bir tecrübeye sahip olan bu eğitim anlayışı, insanların sosyalleşmesinde, dindarlaşmasında ve ahlâklanmasında, kısaca Allah'ın muaradınca bir hayat yaşamasında etkin bir rol oynamıştır. Tasavvuf çok çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarda tasavvuf anlayışı Allah'a duyulan sevgi ve korku temeline dayanan, nefis tezkiyesini esas alan bir yol olarak tarif edilebilir (Öngören 2011, 119). Tasavvuf, ruhî ve ahlâkî arınma yolu, sübjektif ve bireysel tecrübelerle özgü düşünce ve yaşam biçimidir (Özköse, Tasavvuf ve Gönül Eğitimi 2012, önsöz). Tasavvufî düşüncede; varlık âleminde var olan her şeyde Allah'ın tecellisi mevcuttur (Kara, Tasavvuf 2008, 168). Bu varlıkların en mükemmeli de insandır. İnsan, kendisine Allah'ın katından bahşettiği ruh ile insan-ı kâmil mertebesine ulaşabilecek yegâne varlıktır. İnsan-ı kâmil Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmış insandır. Nefsin bütün merhalelerini (Kara, Tasavvuf 2008, 167, Frager 2009, 23-39) aşan sūfî, varlığa bütün olarak bakar. Zira o, Yaraticıyla görür ve işitir.

Tasavvuf anlayışının büyük kitleleri etkilemiş olması, onun insanlarla birebir ilişki kurmasından, birlikte yaşama geleneğine sahip olmasından ve insanlar arasında mevki ve makam ayrımı gözetmemesinden kaynaklanır. Bu etkileşim İslâm toplumlarının birlikte hareket etmesini de beraberinde getiren en etkili bir unsur olarak önümüze çıkmaktadır. Özellikle tarikatlar toplum içinde bir takım hizmetleri üstlenerek bugünkü anlamda sivil toplum kuruluşu vazifesini görmüşler, kimi zaman toplumda baş gösteren birtakım çatışmaların yatışmasında arabuluculuk yapmışlar, kimi zaman da yeni fethedilen veya fethedilecek yerlerin halkını İslam toplumuna hazırlayıcı görevler üstlenmişlerdir (Barkan 1942, 283, Özköse, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufî Zümre ve Akımların Rolü 2003, 249-279, Kaya 2014, 547-560). Bütün bu faaliyetlerde sūfîlerin toplumun maddi ve manevi temel ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların merkezinde olduğunu görüyoruz. Çünkü tasavvuf eğitiminin hedefinde insan vardır. İnsana yönelik her çalışma kutsallık içerir. Sūfî kendinden çok başkasını düşünür. Uhuvvet anlayışı sâlikin öncelikli olarak "fenâ f'îl-ihvân" olma yolundaki ilk imtihanıdır (Özköse, yenedunyadergisi 2014).

Bireylerin iman, ibadet, ahlâk konularında ve toplumsal faaliyetlerde önemli etkileri olan tasavvuf anlayışının günümüz din eğitimi açısından değerlendirilmesi önemli görülmektedir. Her ne kadar tasavvufî eğitimin temel amacı ve yapısı bütün tarikatlarda benzerlikler arz etse de, farklı gruplarda farklı uygulamalar da görmekteyiz. Bu farklılıklardan mûsikîyi temele alan uygulamaları içeren tarikatlarda uygulanan bu yöntemin, din eğitiminin hedeflerine katkı sağlayıp sağlayamayacağını irdelemek çalışmamızın hedefi olarak belirlenmiştir.

Bu açıdan genel çerçevede tasavvuf eğitiminin mahiyeti, eğitim yöntemleri, özel çerçevede de Hâlvetîlik ve Mevlevîlik kapsamında tasavvufî usullerden semâ ve devran ele alınmış ve din eğitiminde değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

1. TASAVVUF VE DİN EĞİTİMİ

Tasavvuf anlayışı ve uygulamasının dini kaynaklı olması nedeniyle tasavvufî eğitim-öğretim tamamen dini içeriklidir. Bu açıdan bakıldığında tasavvuf eğitimine tamamen bir dini eğitim denilebilir. Bireyin dini eğitimine sağladığı katkılar açısından tasavvuf, kendine has birtakım yöntemler kullanır. Bireyin hal ve davranışlarını dinin ruhuna uygun hale getirmek üzere kurulu bu sisteme baktığımızda daha çok yetişkin eğitimi kapsadığını da görebiliriz. Tasavvuf öncelikle bireyin varlığının maddi boyutunu temsil eden bedenini ihtiyaçlarını dile getiren nefsin kontrolünü amaçlayarak müntesibini Yaratıcının ahlâkına ulaştırmayı hedefler. Bu açıdan bakıldığında tasavvufa göre insan ahlâken eğitilebilir bir varlıktır (Gazzâli t.y., 129-134).

Tasavvuf ehli, insanı ruhani ve hayvani varlıkların özelliklerini bünyesinde barındıran bir varlık olarak değerlendirir (Konur 2009, 41, Mevlana 1988, 122-125). Melekût âleminin varlıkları heva ve heveslerden arındırılmış olduğundan onlar sadece Allah'a itaat eder ve sürekli onu anarlar. Hayvanlar ise sadece kendi arzularının arkasında koşuştururlar. Bunlar bedeni ihtiyaçlar olarak adlandırabileceğimiz temel ihtiyaçları kapsar. İnsan ise bu iki varlığa ait özellikleri bir arada bulunduran bir varlıktır. Davranışlarında sadece arzuları etkili olmaz. Bununla beraber iyi ve kötünün bilgisi ile donatıldığı için bunlar arasında tercihte bulunma yetisine sahiptir. Bu sebeple insan, nefsinin arzularını kontrol altında tutabilme imkânı ve istidadı ile donatılmıştır.

İnsanda potansiyel olarak var olan bu mükemmellik, ancak *insan-ı kâmil* olmakla ortaya çıkar. Bunun içinde mutasavvıflar ahlaki eğitimi öncelerler. Ahlak eğitiminden geçmeyen insan, arzu ve isteklerinin esiri olarak yaşamaya mahkûmdur. Mutasavvıflar insanın Allah'ın ahlâkı ile

ahlaklanabilmesi için insan ile Allah arasında bulunan yetmiş bin perdenin (Gümüşhanevî 2007;, 284, Uludağ, Hicab 1997, 431) aşılması gerektiğine inanır (İdiz 2011, 82). Bunun için gerekli olan ise, mürşit gözetiminde manevi eğitimden geçmektir. Manevi eğitimin içeriğini riyazet ve mücahede oluşturur. Riyazet ve mücahede kalbi hastalandıran nefsin aşırı ve dengesiz arzularına karşı koymak suretiyle yapılıdır (Gazzâlî t.y., 140-144). Bütün bu gayretler sonucu ruhta oluşan olgunluk sayesinde birtakım manevi tecrübelerin yaşanması imkânı doğar. İşte bu tecrübeler neticesinde insan kendisine bahşedilen potansiyeli ortaya çıkarabilir. Allah'ın ahlakı ile muttasıf hale gelebilir. Bu ahlâkî eğitim süreklilik arz eder. Bu eğitimde diploma almak ya da mezun olmak işin neticelendiği anlamına gelmemektedir. Her zaman var olan iyiden daha iyisi olacaktır.

İnsan nasıl ki maddi olgunlukla dünya âlemine gelmez, ahlaki olarak da durum böyledir. Bedenen olgunlaşması için nasıl ki bir takım gıdalara ve egzersizlere ihtiyaç duyarsa ahlâken olgunlaşabilmek için de ruhi ve ahlâkî eğitime muhtaçtır. Konusu ve gayesi insan olan tasavvuf, insan üzerinde bu yöndeki çalışmalarını asırlardır sürdürmüş bir anlayış durumundadır. Bu amaçla öncelikle insanın kendisini tanımasını sağlayarak yaratıcısına ulaştırmayı hedefler. Kendi ile barışık olan birey gerek kendi iç dünyasındaki gerekse toplum içerisindeki problemlere çözüm üretebilen bir yapıya kavuşmuş olacaktır. Bu yönüyle kendi iç dinamiklerini kontrol edebilen birey, davranış ve kararları itibarıyla sağlam bir toplumun temel taşı haline gelecektir. Bu açıdan tasavvufî eğitimin temel hedefini, her yönüyle iç dünyasında huzuru sağlamış ve bunu yaşadığı sosyal çevreye yansıtabilecek yetenekte bireyler (kâmil insanlar) yetiştirmek olarak tespit edebiliriz (Arpaguş 2009, 221).Kara, tekkeler aracılığı ile tasavvufun görevlerini şöyle ifade eder:

Tekkeler vasıtasıyla tasavvuf, halka gerekli dini terbiyeyi veriyordu. Gayesi kalbi kibir, kin, haset, yalan, riya, dedikodu ve çeşitli bayağı hırslardan temizleyerek ona hayır, Hakk'a ve Hakk'ın kullarına hizmet iştiyakı, menfaatlerden arınma, merhamet ve adalet sevgisi, derece derece aşk halinde varlıklara hürmet duyguları doldurmaktır (Kara, Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler 1999, 225).

Tekkelerdeki bu eğitimin merkezinde, şeriate saygılı, sünnete bağlı, onun adabından herhangi bir şeyi ihlal etmeyen, dinin esaslarının ve ayrıntılarının onlardan öğrenildiği tarikat sahibi olan şeyhler yer alıyordu (Büyükbaş 2016, 101).

Öğrenme, bireyin bilişsel (bilgi), duyuşsal (duygu) ve psikomotor veya devinsel (beceri) alanlarına yönelik gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri ile mümkündür. Bu üç öğrenme alanı birbirinden bağımsız alanlar olarak

algılanmamalıdır. Bu alanlardan birinin ihmal edilmesi öğrenmeyi de olumsuz etkileyecektir. Din, bir yönüyle iman (bilişsel), bir yönüyle duygu (duyuşsal) ve bir yönüyle de ameli (devinsel) bir yapıya sahiptir. Tasavvufî eğitim de, davranış değişikliği hedefleyen genel eğitimin bu alanlarına yönelik etkili bir yapıyı barındırır. Bunlardan duyuşsal alanla ilgili olarak semâ ve devran uygulamalarını zikredebiliriz. Semâ ve devran, dinin duygu eğitimi boyutunun tasavvuftaki karşılıklarından sadece birisidir.

Tasavvufî kurumlar olarak tarîkatlarda yapılan eğitim yöntemlerini genel olarak beş başlık altında değerlendirmek mümkündür (H. K. Yılmaz 2006, 274-276).

1.1. Sözlü Eğitim

Genellikle tarîkat şeyhlerinin topluma ve müridlerine yapmış olduğu sohbet ve irşadlarını kapsar. Halka yapılan konuşmaların içeriği genel anlamda dini hayat, ibadetler ve ahlaka dair konulardan oluşurken, salıklar için yapılan konuşmalar tasavvufun meseleleri ve seyr u sülûk'un inceliklerinden oluşur. Şeyhlerin toplum ve müridleri nazarındaki konumları ve sohbetlerin sade ve sıcak bir ortamda olması bu sohbetlerin etkililiğini arttıran en önemli unsurlardır.

Eğitim yöntemlerinden takrir metodu olarak isimlendirilebilecek bu tarz eğitim insanlık tarihi boyunca uygulanan en eski yöntemlerden birisidir. Bu yöntemde öğrenci bizzat öğretmeni ile karşı karşıya bir eğitimden geçer ve onun anlatımları yöntemin kaynağıdır. Bu yöntemde asıl hedef muhatabı bilgi sahibi kılmaktır (Sünbül 2014, 284). Ancak bu öğrenciye bilginin basit bir biçimde aktarılması değildir. Değişik yönlerden öğrencinin yeni fikirler yapılandırmasını sağlayarak bilgi sahibi kılan bir yöntemdir (Gödek 2013, 87). Bununla beraber öğreticinin bilginin kaynağı olması açısından öğrencinin bu yöntemde genel anlamda pasif bir konumda olduğu ifade edilir (Aydın 2013, 119). Yöntemin etkili kullanılması tesiri açısından önemlidir. Öğreticinin öğrenenler nazarındaki konumu, ses tonu, jest ve mimikleri, konuya olan hâkimiyeti, tutum ve davranışları ve öğrencilerin konuya veya öğreticiye olan ilgi ve bağlılıkları burada öğrenmeyi belirleyecek bazı etkili ve önemli hususlardandır (Aydın 2013, 125-131). Yaşam tarzı bilinen, toplum önündeki eğitimcinin/mürşidin sözlerinin fiilleriyle örtüştüğü görüldüğünden sözlerinin etkisi de artmaktadır. Bu nedenle mürşidin sadece sözleri ya da anlatımı değil onun sözsüz iletişimi dahi mürid için etkili bir unsur olabilmektedir.

1.2. Yazılı Eğitim

Sözlü eğitimde olduğu üzere yazılı eğitiminde öznesi tarîkatın mürşidleridir. Onların manzum ve mensur olarak yazmış oldukları eserler bu eğitimin kaynağını oluşturur. Bu eserler daha çok mürşidin fikirlerini ve

kutsal kitap üzerindeki tefsirlerini içerir. Yazılı eğitim bu eserlerin o tarıkata bağlı tekkelerde müridlere okutulmasıyla yapılır. Bu eserlerin dışında yazılı eğitime örnek olabilecek bir tür olarak müridlerin çeşitli şahıs ya da makamlara yazmış oldukları mektuplar da gösterilebilir.¹Bu türden olarak Vakıatlar da ele alınabilir. Vakıatlar müridin sohbetlerinin yine müridin yanında öğrencileri tarafından kaleme alınması şeklinde elde edilen eserler olarak bilinir. Bu kayıtlarda sohbet esnasında müride sorulan sorular ve cevapları da bulunur (Konur 2009, 137).²

Kitaplar, bireyin zihin ve gönül ihtiyaçlarını en kestirme yoldan karşılayan araçlardır. Zihinsel faaliyetleri geliştiren, düşünme ve ifade etme becerilerine en önemli katkıyı sağlayan bir unsurdur (Aşılıoğlu 2008, 3). Öğreticinin olmadığı durumlarda görüş ve düşüncelerinin öğrenilebileceği kaynaktır (Kılıç ve Seven 2002, 42). Bireylerin sürekli elinin altında tutabileceği bir bilgi kaynağı olması nedeniyle anlatım yöntemine yöneltilen ezberlemeye yol açma tenkidini de ortadan kaldıracak yönü mevcuttur. Eğitimde hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın beraberinde mutlaka yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Bu durum öğrenciye öğrendiklerinin veya dinlediklerinin unutulmayacağı güvencesi vermektedir (Tosunoğlu 2001, 79). Bu da bilginin ezberlenilmesinden daha çok anlamaya imkân vermesi açısından önemlidir.

1.3. Gösterip Yaptırma Tekniği ile Eğitim

Bu eğitim türünün kapsamına çile (halvet), zikir ve Semâ türünden oluşan tarikat uygulamaları girer. Bu ayinlerde gaye, rûhî durgunluk ile gönlü ilâhî mesajlara açık hale getirerek müridin gelişimini sağlamaktır. Bu yöntemi, Hz. Peygamber (sav)'in eğitim-öğretim alanındaki rehberliğinin örnek alındığı bir metod olarak da değerlendirebiliriz (Tenik 2017, 15). Topluca yapılan bu ayinlerde, grup/cemaat psikolojisinin (Akyüz ve Çapçioğlu 2012, 507-538) etkisiyle etkinlik daha üst düzeyde hissedilir (Schimmel 2004, 255). Bu tür ayinlere ilahiler, çeşitli müzik aletleri eşlik ettiği gibi, sadece Kur'an tilavetiyle icra edilebilir. Müzik ve ritmin insan ruhundaki tesirleri bu eğitimin en önemli etkenidir (Şengül 2008, 11, Turabi 2005, Güvenç 1985, 7).

Günümüz eğitim anlayışında öğrencinin özne konumunda olduğu bu tarz yöntemlerle öğrenciyi aktif olarak eğitim-öğretim sürecine dahil etmek istenen bir durumdur. Öğrenme kuramları içerisinde “yakınsal gelişim alanı teorisi” (Hatunoğlu ve Hatunoğlu 2008, 91) olarak bilinen bireyin

¹İmam-ı Rabbani'nin (1034/1624) Mektubat'ı örnek olarak alınabilir. Bu gelenek peygamber efendimizin civar hükümdarlara yazmış oldukları İslam'a davet mektuplarının bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir.

²Örnek olarak Şeyh Üftade'nin (988/1580) sohbetlerinin Aziz Mahmut Hüdayi tarafından yazılması.

etrafındakilerden, özellikle yetişkinlerden, öğrenmelerine dayalı anlayışın tasavvuf eğitiminde uzun süreden beri uygulanmakta olduğunu ifade edebiliriz.

Tasavvuf yolunu izleyen tarikatların bir kısmında ve özellikle Mevlevîlik ve Hâlvetîlikte öne çıkan eğitim yöntemlerinden olan semâ ve devran da uygulamalı tasavvuf eğitimi içerisinde yer alır. Araştırmamızın konusunu teşkil etmesi bakımından bu ritüelin din eğitimi açısından değerlendirilmesi alt başlık halinde müstakil olarak ele alınacaktır.

1.3.1. Semâ ve Devrân

Semâ kelime olarak, "*işitmek, dinlemek, kulak vermek*"(Mustafa 1992, 449, Mutçalı 1995, 406, Develioğlu 2011, 1090) anlamında Arapça kökenli bir kelime olup, "*kulağa hoş gelen ses ve mûsiki*" demektir(Sami 2006, 734). Mecazi olarak "*şarkı nağme, raks, vecd*" gibi manalara da gelir(Yazıcı 1972, 464). Yazıcı'nın belirttiğine göre bu kelime daha sonraları raks anlamını kazanmıştır. Bunu da mûsikinin tabii bir neticesi olarak ifade eder(Yazıcı 1972, 464, Yöndemli 1997, 464). Kemikli, mutasavvıflarca dinen tartışma konusu(Uludağ, İslam Açısından Musiki ve Sema 1999) olan müzik dinleme ile karıştırılmaması için semâ (Ankaravi 2001, 52-59) kelimesinin üretilip literatüre katıldığından bahseder(Kemikli 1997, 444-445). Mûsikinin tasavvuf alanında uygulanmasından itibaren Türk Tasavvuf literatüründe semâ, dinî mûsikî manasından daha çok, '*mûsiki eşliğinde icra edilen Mevlevî ayini*' olarak bilinir (Yazıcı 1972, 465-467, Kemikli 1997, 445, Develioğlu 2011, 1090). Sûfi için semâ sadece bir mûsikî değildir. Semâ onun için ruhun inkişaf ettiği manevi bir atmosferdir. Bu açıdan kâinatın işitilebilen tüm sesler bu inkişaf için bir sebep teşkil eder.³ Vecd için bestelenmiş sözler gerekmez. Varlık aleminin sûfi için her an bir vecd hali sunabilir. Kâinat, ilahi tecellinin mekânsal formu olduğu gibi, onun için her ses ilahi tecellinin aksetmesidir.

Devrân ya da deveran⁴ kelime olarak dönmek demektir. Okunan Kur'an'ın ya da bir arada yapılan sohbetin manevi atmosferinden veya mûsikînin (Semâ) etkisiyle mutasavvıfların dönerek vecde dalmasına devran ismi verildiği gibi, bir dini ritüel niteliğinde olmak üzere, bazı tarikatlarda dervişlerin halka oluşturarak dönmek suretiyle icra ettikleri zikir şekli de devrandır. Mevlevîlikteki etvar-ı selase ve bayramlarda tebrik törenlerinde oluşturulan devr-i kebîr, semâhanelerde yapılan bu tarz zikir halkalarıdır. Halvetîlerde bu tür zikir halkalarına darb-ı esma adını verirler. Devran ile

³ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin kuyumcu çekiş sesleri eşliğindeki semâ'nda olduğu gibi.

⁴ Bu kavram her iki şekilde de kaynaklarda kullanılmaktadır. Makale içerisinde kavramı "devran" şeklinde kullanmayı tercih ettik.

zikir, gizli (hafî zikir) ve oturarak (kuûdî zikir) zikir usulünü benimseyen tarikatların dışında hemen hemen bütün tarikatlarda görülen bir usuldür.

Müziğin insan hayatında yeri ile ilgili bilgilere insanlık tarihinin en eski belgelerinde rastlamak mümkündür(Şengül 2008, 7-52, Giray 2008, 8-40). Müzik, ilk dönemlerden bu yana toplumlarda kullanılan çok amaçlı bir araç olarak, insanın hayatında önemli bir konuma ve göreve sahiptir. Avlanma faaliyetlerinde, savaşa hazırlık ve savaş esnasında, dini ayinler ve kutlamalarda, hastalıkları iyileştirmede, davet (duyuru), birleştiricilik (politik, vb.) ve isyan gibi çeşitli gayelerde kullanılmıştır(Giray 2008, 8, İbni Haldun 1991, 423-437). Kalender, mûsikinin insan için öneminden bahsederek şöyle der:

Tabiat, tümüyle bir ahenk, bir düzen ve ritimdir. Tabiattaki bu armoni, kendiliğinden mûsikiyi meydana getirmiştir. O halde kısaca, tabiatta bir armoni ve buna dayanan bir mûsiki yaratılmış ve vardır. Çoğu zaman duyulanmak, dinlenmek, baskıya uğramış düşüncelerimizi boşaltabilmek için, tabiatta koşuyor, daha doğrusu kendimizi onun içine bırakıyoruz. Onu sadece gözlerimizle seyretmiyor, kulaklarımızla da dinliyoruz. Göz, kulak birleşimi olan bu algılar, ruhumuza ulaşıyor, yerine göre sonsuz bir evren içine dalarak kendimizi adeta kaybediyoruz. Tabiat bir bütündür. İnsan da onun bir parçası olduğuna göre, ondaki ahenk (armoni) insanda da vardır. Ruhi hayat, insan armonisinin en önemli elemanıdır. Bu eleman düzenli olduğu sürece, insan günlük yaşantısı içinde ahenkli, çevresine duyarlı ve başarılıdır (Kalender, Musiki ve İnsan 1997, 264).

Müziğin insan üzerindeki etkilerinden bahsederken, duymaya yönelik bu eylemin merkezi olan kulağın insan vücudunda gelişimini tamamlayan ilk duyu organı olduğunu ve insanın dengede kalması için denge merkezi görevini gördüğünü belirtmekte fayda vardır. Ayrıca kulağın çevre ile etkileşimde bulunması beyine enerji sağlamaktadır. Bu sebeple kulak beyne enerji sağlayan bir kaynaktır(Giray 2008, 6). Platon (M.Ö.428-347) müziği, “sesler aracılığı ile insan ruhuna erdemli bir şekilde giren mükemmel bir eğitici sanattır”(Platon 2006, 244) şeklinde tanımlar. Müzikten aynı zamanda dinleyenlerde duygulara yönelik bir etkileşim oluşturma özelliği de beklenmektedir (Şengül 2008, 9). Müzik, ruh hallerini ve duyguları rahatlatıcı ve canlandırıcı özelliktedir. Gerçek ruh halini yükseltip doruk noktasına getirebilir ya da onu silip giderebilir (Altınölçek 1998, 32, Sezer 2011, 1474-1477). Güzel bir sestən çıkan ezanın ya da okunan Kur’an’ın bireyin duygularına olan nüfuzunu bu ifade yeterince açıklamaktadır. Ayrıca Peygamber Efendimizin “Kur’an’ı seslerinizle süsleyiniz” (Ebu Davud t.y.,

vitr 20, Nesai t.y., iftitaħ 83) emri bu amaca yönelik olsa gerektir. Bu nedenle etkileme gücü olan müzikal bir eser, bireyin motivasyonunda ve davranışlarında değişiklik meydana getirebilmektedir (Çoban 2005, 30, Altınölek 1998, 33).

Son dönemlerde müzik ile bireyler üzerinde ruhsal veya fizyolojik tedaviler uygulayan tedavi merkezleri hızla yaygınlaşmaya başlamıştır.⁵“Müzik terapi” ya da “müzikle terapi” kavramı; “insan davranışında pozitif değişimler yaratarak kişisel yaşamın değerini arttıran benzersiz bir müzik uygulamasıdır ve sosyal/duygusal, bilişsel/öğrenme ve algısal/motor alanlarda gelişimi teşvik etmek için müziği bir araç olarak kullanan, sağlıkla birleşen bir sanattır.” (Şengül 2008, 15) şeklinde tanımlanmaktadır. Geçmişin bu alandaki birikimi ile günümüzün imkânlarının birlikteliği müziğin bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alandaki kazanımlarını güçlendirebilir. Konunun gelişimine din eğitimi alanında çalışmalar yapan bilim insanlarının uzak kalmaması bu eğitimin ileri düzeye taşınması için gerekli bir husustur. Özellikle tasavvuf eğitiminde yüzyıllardır uygulana gelen bu sistemin tecrübelerinden istifade etme avantajı ile süratle yol almak mümkündür. Müsikinin birey üzerindeki -bazı soyut kavramları öğrenme üzerine olumlu etkileri de düşünöldüğünde (Göğüş 2008, 82)- bu etkileşiminden/araç konumundan din eğitimi ve öğretilimi yapan her kurumun ya da faaliyetin yararlanması gerekmektedir.

Ritimsel bir akustik ile belirli bir ölçü ve ayarda olan sesler; insanın duyuşsal dünyasında çok derin ve etkili tesirler yapar(Ak 2006, 134). Ritim halindeki seslerin insan üzerindeki bu etkileri göz önüne alındığında tasavvuf ehlinin –Mevlevîler ve Halvetîler açısından- nefis tezkiyesi ya da insan-ı kâmil eğitimindeki uygulamalarında kullana geldikleri semânın ne derece önem arz ettiği anlaşılacak bir husustur. Nitekim Pisagor’a göre; “ruhun bedenle olan ilişkisi, onun aslı özünü kirletir. Ruhun tek hedefi vardır; tam anlamıyla arınmak ve tanrısal katmana yücelmek. Bu yücelmede müzik önemli bir aracı durumundadır”(Şengül 2008, 29). Platon, devlet için en önemli amaçlardan birinin erdemli yurttaşlar yetiştirmek olduğunu ifade eder. Bu amacın da “Beden için idman, ruh için müzik” ile gerçekleştirebileceğini ön görür. Yurttaşlara müzik eğitimi verilerek iyi bir insan olarak yetiştirilmesi Platon’a göre devletin amaçları içerisinde yer almaktadır. Platon sözsüz ve ritimsiz müziği eğitimsel açıdan yararlı bulmaz ona göre müzik söz, makam ve ritimden oluşmalı ki iyi vatandaş eğitiminde yararlı olsun (Platon 2006, 237, Giray 2008, 14). Bu da bize mutasavvıfların semâ esnasında devran etmelerinin, ruhun tezkiyesi açısından elde edilecek faydayı sağlamaya yönelik olduğu fikrini düşündürmektedir. Antik yunanda

⁵Bu alanla ilgili Dünya Müzik Terapi Federasyonu kurulmuştur. Bk Şengül, “Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi”,16.

Ethos teorisinin önemli kısımlarından birisi olan müzik eğitimi; müziği, insanın ahlaki terbiyesinin önemli bir aracı olarak görmektedir (Apaydın ve Arslan 2015, 323). Pisagor, müziği; ahlak eğitiminin en güçlü araçlardan birisi olarak anlayışının temellerini oluşturmuş ve onun ilkelerini ampirik olarak belirlemiştir (Apaydın ve Arslan 2015, 329-330).

Müziğin aynı zamanda toplumsal karakteri yansıtan yönü de bulunmaktadır. Nitekim İbni Haldun müziğin toplumların kültürel gelişmişlikleri ile ilişkisini vurgulamış, sosyal yaşamdaki çözülmenin de ilk ifadesini sosyokültürel yaşamın bir göstergesi olarak müzikte bulduğuna işaret etmiştir (İbni Haldun 1991, 432-437). Müziğin, inanç ya da ideolojiyi ifade etmek ve buna dayalı bir kimliği kurmak suretiyle sağladığı sosyal bütünleşmeyi sürdürme özelliği de bulunmaktadır (Şahin 2008, 269-285). Nitekim farklı ideolojilerin ve inançların kendileriyle bütünleştikleri müziklerden bunu anlamak mümkündür.

Özetle mûsikî, kaynağını doğadan alan yalnızca bir mefkuûre değil, aynı zamanda mefkureye imkan sağlama niteliğini de taşıyan Allah'ın bir iyileştirme ve te'dib aracıdır (Kalender, Ruh Hastalıkları Tedavisinde Musiki 1990, 272) diyebiliriz.

Bu uygulamaların birey üzerindeki etkilerini görebilmek ve din eğitimi açısından katkılarını tespit edebilmek için, semâ'ın ya da devranın mutasavvıflar nazarında temsil ettiği manaları bilmek gerekir. Mutasavvıflar tarafından benimsenen semânın, salt bir müzikal unsur olarak görülmesi de doğru değildir. Onların semâdan anladıkları, "ruhsal sırlar, manevî gerçekler ve içten gelen yüce sesler"dir. Bu yönüyle de semânın bütünüyle şekilsel ve sınırlı bir yönü bulunmamaktadır (Uludağ, İslam Açısından Musiki ve Sema 1999, 231). Semâ, çilesini doldurmamış, sûfî olmayanların icra edeceği bir uygulama değildir. Semâ, nefsin arındırılmış, riyazatını tamamlamış sûfîlerin icra edebileceği bir uygulamadır (Kuşeyrî 2009, 361). Onların bu ritüeli yerine getirirken ki davranışları, semâ esnasında icra edilen mûsikîye eşlik eden aletler (Aydeniz 2009, 49) hatta giyimleri dahi birtakım manaları içerir (Çelebi 2006, 135-152, Özdüzen 2006, 164-169). Semâzenlerin başındaki külâh onun mezar taşını, giydiği siyah hırka mezarını, üzerindeki beyaz tennurede kefenini sembolize eder. Sûfî, öncelikle bu giyimi ile tamamen fiziki dünyayı terk etmeye her an hazır bir ruh hali içerisinde olduğundan maddi dünyaya yönelik hiçbir şey onun ilgi sahası içinde değildir. Bu sahip olunan maddî ve manevî form, nefsin tahakkümünden arınmakla kazanılabilecek bir haldir. Ney'in taksimi, İsrâfil'in surunu temsil eder. Ney taksimi sonunda dervişlerin ellerini yere vurarak ayağa kalkmaları kıyametteki dirilişi sembolize eder (Çelebi 2006, 144). Dervişin üzerindeki hırkayı çıkarması dünyayı terk etmesi veya mezarından çıkışı, yani yeniden dirilmeyi ifade ettiğinden sûfî, artık rûz-i mahşeredir. Sûfî, devrini Hakk'ın

huzurunda, sembolik bir ifadeyle bütün kâinat gibi O'nun etrafında icra etmektedir. Semâ esnasında icra edilen devr-i veledî⁶ ritüeli şeyhin rehberliğinde ebedi hayata yönelmeyi yani ölümden sonra dirilişi ifade eder. Üç devirden müteşekkil olan bu ritüelin ilk devri “İlme'l-yakîn”i, yani Hakkı ilimle bilmeyi sembolize eder. İkinci devir “ayne'l-yakîn” i, yani Hakkı görmeyi üçüncüsü ise “hakka'l-yakîn”i yani Hakk ile hemhâl olmayı sembolize eder (Yöndemli 1997, 14).

Bütün bu anlamlar sûfinin ruh halini maddî âlemden manevi âleme yönelteceği için, birey dinsel duygu eğitime hazır durumdadır. Bu hazırbulunuşluk hali bireye kazandırılacak dini ve ahlaki davranışlar için ideal bir durumdur. Eğitimde kazanımlar için öncelikli olarak bireylerin o davranışla ilgili hazırbulunuşluk durumunda olmaları gözetilir. Bireylerden beklenen davranışlar için hem bilişsel olarak öğrenme yaşantılarına sahip, hem de psikolojik olarak o öğrenmeyi sağlamak için olgunlaşmış ve gerekli ortamın oluşturulmuş olması gereklidir (N. Yılmaz 2010, 47). Bu açıdan değerlendirdiğimizde hazırbulunuşluk hali, öğrenmenin en uygun olduğu zamanı belirtir.

1.4. Hâl ile Eğitim

Eğitim literatüründe rol model yöntemi olarak bilinen eğitim şeklidir. Gösteri veya dramatizasyon olarak adlandırdığımız yöntemlerle de kıyaslamak mümkündür. Ancak burada müşid rol gereği tutum ve davranışlarda bulunmaz bizzat yaşadıkları bu eğitimin konusunu oluşturur. Bu yönden bakıldığında hal ile eğitimi, tasavvufta müşidin yaşam şeklinin ve davranışlarının müridleri üzerinde oluşturduğu etki ile eğitim olarak tanımlayabiliriz. Bu durumda müşidin hali, tavırları, ahlâkî tutumları, nazarları müridin eğitim kaynağı haline dönüşür. O olması gerekenleri dikte ettirircesine sözlü ya da yazılı ifade etmekten ziyade kendi yaşantısıyla göstererek örnek olur. Bu, Peygamber Efendimizin ümmetine üsve-i hasene (Ahzâb 33/21) olmasının gereği olarak tasavvufta da müşidlerin onun varisleri olması nedeniyle devam ettirdikleri bir husustur. (Tenik 2017, 22)

Bir davranışın yapılabilişliğinin bizzat görülmesi bireyin o davranışı kazanmasında itici güç işlevini görecektir (Özbek 1995, 213-216). Teoride kalmamış, hayatın içerisinde varlık bulmuş davranışların eğitim ve öğretimi gerek öğretici açısından gerekse öğrenen açısından davranış değişikliğinde kolaylık sağlaması daha olasıdır.

⁶ Devr-i Veledî: Mukabele günü semâdan önce, önde şeyh, kıdem sırasına göre arkada dedeler onu takip eder şekilde, semahanedeki daire içinde, halka şeklinde üç defa gerçekleştirilen dolanma (devir)'ya, Sultan Veled Devri yani Devr-i Veledî adı verilir. Devr-i Veledî, Mevlânâ'nın babasının hacda yaptığı tavaftan mülhem alınmıştır. Devr-i Veledî metaforiktir. Önce, İsrâfil'in Sur'a üfürüşüyle insanların mahşere gidişi betimlenir. İkinci olarak, varlıkların bân (gizli) dan ortaya çıkışı, seyr anillah, seyr illallah ve seyr fillah dereceleri canlandırılır.

1.5. Bireysel Eğitim

Mürîdin -çile, halvet, erbain gibi farklı tarîkatlarda farklı adla adlandırılan fakat aynı yöntemi içeren- bireysel farklılıklarının göz önünde bulundurulduğu temel eğitimler bulunmaktadır. Bu bireysel eğitim, tasavvuftaki eğitim sürecinde bireyin şahsına münhasır olarak devam ettirilmektedir.

Halvetiye tarîkatında mürîd kıbleye doğru diz çöker ve zihnini dünyaya ait her türlü şeyden uzaklaştırarak mürşidinin kendisine öğrettiği şekilde ve sırada ezkârını tamamlar. Bu usulde tarîkatın nefis tezkiyesi için oluşturduğu “esma-ı seb’â” esastır (İdiz 2011, 81, Serin 1984, 73, Haririzade t.y., 344). Her bir isim mürîdin ruhunda tecelli etmeden diğer isme geçilmez. Halveti Tarikatı’nın tasavvuf eğitiminin temelinde, halvet hayatına önem vermek, Esmâ-i Seb’â denilen yedi esma ile zikretmek ve rüya ve vakıalara göre seyr u sülûka yön vermek esastır. Kişi bulunduğu mertebenin virdiyle meşgul olurken eğer nefisini terbiye edebiliyorsa bu durum kişinin rüya âlemine tesir etmekte ve görülen rüyalar mürşide anlatılmaktadır. Anlatılan bu rüyalarda kişinin bulunmakta olduğu nefis mertebesini terbiye ettiğine dair bir işaret var ise o kişiye mürşidi tarafından bir üst makamın esması telkin olunmaktadır (İdiz 2011, 82-84, Serin 1984, 73-77).

Mevlevî olmaya karar veren kişi, öncelikle dergâha bu isteğini bildirmek durumundadır. Kabul edilen kimselerin neler ile karşı karşıya kalacakları açıkça izah edilir. Bu yolun zorluk durumunu ifade için bu giriş seremonisine “çile” adı verilmiştir. Çile (halvet) bin bir gün devam eden bir süreçtir. Bu süreçte salık tekkede kalmak zorundadır ve izinsiz orayı terk edemez. Çilenin mekânı genel anlamda tekke olsa da asıl başlangıç mekânı tekkenin matbahıdır. Matbah (mutfak) sembolik olarak dünyayı temsil eder. Sâlik, burada üç gün ön yoklamadan geçirilir. Onunla kimse konuşmaz, selam vermez, hal hatır sormaz. O da kimseyle iletişimde bulunmaz. Üç gün sonunda nefis tezkiyesinin başlangıcı sayılabilecek bu uygulamadan başarılı olan sâlik yola devam eder. Başarılı olmamışsa tekkenin kapısında çıkardığı ayakkabıları ters çevirmek suretiyle yol verilir (Çelebi 2006, 97). Bu üç günü aşan salık on sekiz gün geldiği elbise ile hizmetine devam eder. Bu süre sonunda ise Mevlevî elbisesiyle aba giydirilir. Bu süre içerisinde izinsiz çilehaneyi yani tekkeyi terk eden salık “çile kırgını” sayılır. Çilesini bozmasının cezası olarak çilesine en baştan başlamak zorunda kalır. Böyle biri semahaneye giremez (Muslu 2007, 80). Süreçte çilekeş, izin alarak gece tekkeye dönmek şartıyla gündüz işlerini görmek amacıyla dışarı çıkabilir. Çile esnasında ortalığı silip süpürmek, odun getirmek, çarşıdan alış-veriş yapmak, çamaşır yıkamak gibi günlük işleri yapmaktan başka mutlaka sema’ meşk eder, Mesnevî okur, kâbiliyeti varsa ney üflemek, kudüm vurmak, âyin okumak gibi mûsikî sanatı ile yahut hat, tezhîb, minyatür gibi diğer güzel

sanatlarla ilgilenir. Bu meşklere, çilesini doldurmuş, hücre sahibi olmuş “dede”ler nezâret eder (Çelebi 2006, 102, Gölpınarlı 2009, 390-395).

Her iki tarikatta da işin bidayetinden nihayetine kadar sürdürülen anlayış çerçevesinde öğrenenin merkeze alındığını ifade edebiliriz. Bireysel farklılıklara göre eğitimin yönlendirildiğini ve bu farklılıklara istinaden görevler verildiğini yukarıdaki uygulamalardan çıkarmak mümkündür.

Genel din eğitimine göre daha çok ruh eğitimini (H. K. Yılmaz 2006, 67)diğer bir ifadeyle de gönül eğitimini (Özköse, Tasavvuf ve Gönül Eğitimi 2012, 1-8)hedefleyen tasavvufun nihai hedefi, ahlâken olgunlaşmış bireylerdir. Dinî bilginin bu anlamda ihmal edilmesi söz konusu olamamakla birlikte amaç bilimsel ya da kitabi bilgiler edinmek değildir. Tarikatlarda eğitimin belli aşamalarını geçmiş müridler için düzenlenen zikir ve buna bağlı ayinler, bireyde ruhi inkişafı sağlamak amaçlı olarak icra edilir. Bu cümleden olmak üzere tarikatlarda gerçekleştirilen semâ ve devran konularının din eğitiminin manevi boyutu açısından önem taşıdığını ifade edebiliriz.

SONUÇ

Tarikatlar vasıtasıyla gerçekleştirilen tasavvufî eğitim, dinin bidayetinde olmasa da, yüzyıllardır İslam toplumunun gidişatında ve şekillenmesinde mühim roller üstlenmiş ve kurumsal uzantısı tarikatlar, kendi sistemleri içerisinde amaçlarına yönelik çeşitli eğitimsel faaliyetleri kendilerine has yöntemler ile gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmamıza esas teşkil eden semâ ve devran, yöntemlerden sadece birisidir. Çalışma içeriğinden de anlaşılacağı üzere mutasavvıfların eğitimsel metotlarının günümüz modern eğitiminin de hedefleri içerisinde yer alması dikkate değerdir. Tasavvuf eğitiminin çile, erbain, halvet gibi uygulamalarından bireysel, öğrenci merkezli, müridin “hal” inden faydalanılarak yönlendirilmesi açısından, yapılandırmacı ve uygulamaya yönelik olması gibi yaklaşımlar bu konuda sayılabilecek hususlardandır. Özellikle günümüzde yeniden inşa edilen “müzik terapi” adı altındaki mûsikî kaynaklı eğitim veya tedavi anlayışı -ruhsal ve fiziksel-, tasavvuf eğitiminin bazı kollarında asırlardan beri uygulanan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fıtratı gereği her birey seslerin ahenk ile akışından ve bu ritim ile devinimsel tepkilerden uzak kalmaz. Kâinatta ya da varlığın her alanında bunları gözlemlemek mümkünken insanın bu oluştan uzak olması ya da etkilenmemesi düşünülemez(Kolulur 1999, 25-27). Nitekim insanların eğitimi ve tedavisinde asırlardır kullanılagelen mûsikî ile terapi/tedavi uygulamaları bu gerçeğin en somut delili olarak karşımızda durmaktadır.

Dini duygunun canlı tutulması veya içselleştirilmesinde mûsikî'nin bu yapıcı etkisinden faydalanmak din eğitimcilerinin görmezlikten gelmemesi gereken bir husustur. Din eğitiminin renkli ve heyecan uyandıran bir vafsa dönüşmesinde de bu etkinliklerin şüphesiz faydası olacaktır. Din eğitiminin aynı zamanda bir ahlak/şahsiyet eğitimi (Çamdibi 2008) olduğu düşünüldüğünde mûsikîdeki makamların bireyin duygusal dünyası üzerindeki etkilerinden (Somakçı 2003, 134) faydalanılması düşünülmelidir. Tasavvufî eğitimin daha çok yetişkin eğitimini kapsadığı belirtilmişti. Bununla beraber belli ölçüler içerisinde örgün eğitimdeki çocuklarımız içinde bu eğitimin imkânlarından faydalanılabilir. Bu bağlamda:

1. Tasavvuf düşüncesinin ve tarikatların tarih boyunca toplum hayatının her alanında hizmet ürettiğinin anlaşılması için gerekli ders programının yapılması;
2. İmam Hatip okullarında müzik dersinin değerinin takdir edilmesi ve dersin uzmanlarınca (sesin terbiyesi için önemli) yerine getirilmesi;
3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde –özellikle ilköğretim düzeyinde- ders konularıyla ilgili olarak çeşitli ilahiler ve ezgilerden yararlanılması;
4. Ortaöğretim düzeyinde Mevleviliğin semâ ritüelinin varlığın hareket düzeni ile bağlantılı olarak dikkate sunulması;
1. Konuların manzum anlatımına ağırlık verilmesi; bunun için şiir vb. edebi türlerden faydalanılması;(Hz. Peygamberin hayatı, Din ve Kültür, Ahlak öğrenme alanlarında öncelikle tercih edilebilir.)
2. Ders içeriklerinde (din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin tespit edilen belli konularında-özellikle din ve kültür öğrenme alanında-, imam hatip okullarındaki müzik derslerinde, edebiyat dersinde ilgili bölümler işlenirken) tasavvuf mûsikîsi dinletilerine yer verilmesi;
3. Ses bakımından yetenekli öğrenciler başta olmak üzere bütün öğrencilere, bu yeteneklerini geliştirme ve değerlendirme yönünde güzel Kur'an ve ezan okuma faaliyetlerinin yaptırılması;
4. Sure ve dua ezberlerinin özendirilmesi için öncelikle öğretmenin güzel bir ses ile okuması ya da güzel okuyan biri veya kayıttan okutma vasıtasıyla okutulması sağlanmalı;
5. Okulların musiki eğitimini içeren kurslar veya etkinlikler düzenlemeye teşvik edilmesi yararlı olacaktır.

Semâ ve devranın -tasavvufî anlayış içerisinde- kâinattaki varlık ile ilgisinin kurulması öğrencilerin tasavvufî eğitime ilgisini çekmede etkili olacaktır. Bu yönüyle birlikte tasavvuf ve tarikatların asırlar boyu birey yetiştirmede ve toplumsallaştırmada çok önemli vazifeler icra ettiği de anlatılması gereken hususlardandır. Yaygın din eğitiminin toplumun her köşesine nasıl ulaştırılabileceğinin çok çeşitli uygulamalarını-tasavvuf düşüncesinin şekillendirdiği- bu kurumsal yapılarda yüzyılları kapsayan

tecrübesini görmek ve bu bilgi birikiminden yararlanmak makul bir talep olsa gerektir.

KAYNAKÇA

Ak, A. Ş. (2006), Avrupa ve Türk İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi, Tarihi Gelişimi ve Uygulamalar, İstanbul, Ötüken Yayınları.

Akyürek, S. (2010), Din Öğretimi, Ankara, Nobel Yayınları.

Akyüz, N., ve Çapçioğlu, İ. (2012), «Dini Gruplar Sosyolojisi ve Yeni Dini Hareketler.» Din Sosyolojisi içinde, Ankara, yazar Grafiker, 507-538, Grafiker Yayınlar.

Altınölçek, H. (1998), Bir İletişim Aracı Olarak Müzik ve Müzikle Tedavi Yöntemleri, Doktora Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.

Ankaravi, İ. (2001), Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevi Erkanı, İstanbul, Darulhadis Yayınları.

Apaydın, A. İ. ve Arslan, F. (2015) «Antik Yunan Felsefesinde Ahlaki Eğitim Aracı Olarak “Müzik” .» Değerler Eğitimi Dergisi: 323.

Arpaguş, S. (2009), Mevlevilikte Manevi Eğitim, İstanbul, Vefa Yayınları.

Aşlıhoğlu, B. (2008), «Bilişsel Öğrenmeler İçin Eleştirel Okumanın Önemi ve Onu Eleştirme Yolları.» Dokuz Eylül Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 2008: 3.

Aydeniz, H. (2009), «Din-Sanat İlişkisi ve Bunun Somut Bir Yansıması Olarak Mevlevî Semâ Âyini.» Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2009: 49.

Aydın, M. Z. (2013), Din Öğretiminde Yöntemler, Ankara, Nobel Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1942), «İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler.» Vakıflar Dergisi, 1942: 279-304.

Büyükbaş, (2016), Nazım. Tasavvufun Fıkhi Temelleri, Ankara, Gece Kitaplığı.

- Çamdibi, M.** (2008), Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi, İstanbul, Çamlıca Yayınları.
- Çelebi, A, H.** (2006), Mevlana ve Mevlevilik, İstanbul, Hece Yayınları.
- Çoban, A.** (2005), Müzikterapi, İstanbul Timaş Yayınları.
- Develioğlu, F.** (2011), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara Aydın Kitabevi.
- Ebu Davud,** Muvatta. y.: y., t.y.
- Fragar, R.** (2009), «Tasavvuf Geleneğinde İrşad.» Manevi Rehberlik içinde, yazar Kaknüs Yay., 23-39, İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Gazzâli, İ.** İhyau Ulumi'd-Din, Çeviren Ahmet Serdaroğlu. Cilt 3. İstanbul t.y.
- Giray, H, S.** (2008), Çağlar Boyu Müzikle Tedavi ve Uygulandığı Hastalıklar, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi.
- Gödek, Y.** (2013), «Açıklama ve Modeller.» Öğrenme-Öğretme Yaklaşımları ve Uygulama Örnekleri içinde, yazar Gülay Ekici, 87. Ankara, Pegem Yayınları.
- Göğüş, G.** (2008), «Müziksel ve Matematiksel Öğrenme Başarısı Arasındaki İlişki.», Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Bursa 2008: 82.
- Gölpınarlı, A.** (2009), Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Gümüşhanevi, A, Z.** (2007), Ramuz El-Ehadis, Çeviren Abdülaziz Bekkine, İstanbul, Gonca Yayınları.
- Güvenç, R, O.** (1985)Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu, Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi, 1985.
- Haririzade,** Tıbyan'ül Vesail, c.I, 344,. Cilt 1. y.: y., t.y.
- Hatunoğlu, B. Y. ve H.K. Aşkıım Hatunoğlu,** (2008), «Gelişim Özellikleri.» Eğitim Psikolojisi içinde, yazar Zuhul Cafoğlu, Ankara: Grafiker Yayınları.

- İbn Haldun**, (1991) Mukaddime. Çeviren Zakir Kadiri. Cilt 2, İstanbul, MEB Yayınları.
- İdiz**, F, (2011), Ömer Fani Efendi ve Tasavvufa Dair Üç Eseri, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Kalender**, R, (1997), «Musiki ve İnsan.» Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1997: 264.
- Kalender**, R, (1990), «Ruh Hastalıkları Tedavisinde Musiki.» Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1990: 272.
- Kara**, M, (1999), Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Kara**, M, (2008), «Tasavvuf.» İslam'a Giriş içinde, yazan DİB Yay., 168. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kaya**, A, (2014), «Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahîlerin Rolü ve Önemi.» Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2014: 547-560.
- Kemikli**, B, (1997), «Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Sema' Türü ve Gaybi'nin Konuya İlişkin Görüşleri.» Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1997: 444-445.
- Kılıç**, A, ve Seven, S, (2002) Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Ankara: Anı Yayınları.
- Kolul kırık**, K, (1999), İbn-i Sina'da Müzik Düşüncesi, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi.
- Konur**, H, (2009), Tasavvuf Ahlakı ve İlâhi Ahlak ile İnsana Yolculuk, İstanbul, H Yayınları.
- Kuşeyri**, A, (2009), Kuşeyri Risalesi, Çeviren Dilaver Selvi, İstanbul, Semerkand Yayınları.
- Mevlana**, (1998), Mesnevi, Çeviren Veled İzbudak, İstanbul.
- Muslu**, R, (2007), Anadolu'da Tasavvuf Yolları, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Mustafa**, İ, (1992) Mu'cem'ul Vasit, İstanbul, Çağrı Yayınları.

Mutçalı, S. (1995), Arapça-Türkçe Sözlük, İstanbul, Dağarcık Yayınları.

Nesai, Sünen. y.: y., t.y.

Öngören, R. (2011), «Tasavvuf.» Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, yazar TDV Yay., 119, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.

Özbek, A. (1995), Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, İstanbul, Esra Yayınları.

Özdüzen, H. (2006), Aşk Yolcusu, İstanbul Ötüken Yayınları.

Özköse, K. (2003), «Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü.» Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 2003: 249-279.

—. (2012), Tasavvuf ve Gönül Eğitimi, Ankara, Nasihat Yayınları.

—. yenedunyadergisi. 3 ocak 2014.

<http://www.yenedunyadergisi.com/yazi.php?id=833>.

Platon, (2006), Devlet, Çeviren Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman, İstanbul, Bordo-Siyah Yayınları.

Sami, Ş. (2006), Kamus-i Türki, İstanbul Çağrı Yayınları.

Schimmel, A. (2004) İslam'ın Mistik Boyutları, İstanbul, Kabalıcı Yayınları.

Serin, R. (1984), Halvetilik ve Halvetiler, İstanbul, Petek Yayınları.

Sezer, F. (2011), «Öfke ve Psikolojik Belirtiler Üzerine Müziğin Etkisi.» Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 2011: 1474-1477.

Somakcı, P. (2003), «Türklerde Müzikle Tedavi.» Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2003: 134.

Sünbül, A, M. (2014), Öğretim İlke ve Yöntemleri, Konya Eğitim Yayınları.

Şahin, İ. (2008), «Dinî Hayatın Ritmi: Ritüel ve Müzik.» Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008: 269-285.

Şengül, E. (2008), Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi ve Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Trakya Üniversitesi.

Tenik, A. (2017), «Tasavvuf İlminde Hz. Peygamberin Rolü.» *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 2017: 11-32.

Tosunoğlu, M. (2001), Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi, Ankara, Anıttepe Yayınları.

- Turabi, A, H,** (2005), Gevrekzade Hafız Hasan Efendi ve Musiki Risalesi, İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Uludağ, S,** (1997) «Hicab.» Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, yazar Türkiye Diyanet Vakfı, 431. ankar, TDV.
- . (1999), İslam Açısından Musiki ve Sema, İstanbul, Marifet Yayınları.
- Yazıcı, T,** (1972), «Semâ maddesi.» Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi içinde, yazar Milli Eğitim Bakanlığı, Ankar, 464. MEB Yayınları.
- Yılmaz, H, K,** (2006), Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Yılmaz, N,** (2010), «Eğitimin Psikolojik Temelleri.» Eğitim Bilimine Giriş içinde, yazar Zuhâl Cafoğlu, 47, Ankar, Grafiker Yayınları.
- Yöndemli, F,** (1997), Mevlevilikte Sema Eğitimi, Ankar, Atatürk Kültür Merkezi.

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

**TEKNOLOJİ TRANSFER OFİSLERİNİN ŞİRKETLERİN EKONOMİK
GELİŞİMİNE VE REFAH DÜZEYİNE OLAN ETKİLERİ**

**The Effects of Technology Transfer Offices on Economic Development and Welfare of
Companies**

Mustafa METE

Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Uluslararası Ticaret
ABD, mustafamete27@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0412-8602

Murat ÖZDEMİR

Gaziantep Şahinbey Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler, uratozdemir.2733@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0405-6928

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
22 Şubat 2018 / 22 February 2018

Kabul Tarihi / Accepted
16 Nisan 2018 / 16 April 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Mete, M, Özdemir, Murat, (2018), Teknoloji Transfer Ofislerinin Şirketlerin Ekonomik
Gelişimine Ve Refah Düzeyine Olan Etkileri

The Effects of Technology Transfer Offices on Economic Development and Welfare of
Companies, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), **39-55**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.t

TEKNOLOJİ TRANSFER OFİSLERİNİN ŞİRKETLERİN EKONOMİK GELİŞİMİNE VE REFAH DÜZEYİNE OLAN ETKİLERİ

The Effects of Technology Transfer Offices on Economic Development And Welfare of Companies

ÖZ

Günümüz ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda dünya ekonomisinde eşitliğin olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Bazı ülkelerin aşırı derecede gelişmiş, bazılarının gelişmekte olan, bazılarının da geri kalmış olduğu görülmektedir. Ekonomik kalkınma için pek çok ön koşul gerekmele beraber sanayileşme ve teknoloji üretme, teknoloji transferi ekonomik kalkınma açısından zorunlu hale gelmiştir. Ülkelerin teknoloji transferine yönelik geçmişten günümüze uyguladıkları politikalar ve bunların başarıya ulaşip ulaşmadığının tespiti geleceğe dair planlamalar açısından son derece önemlidir. Teknoloji transfer ofislerinin; işletmelerin üretim performanslarına etkisi, yeni bulunan teknolojilerin kullanılma durumu, kullanılan teknolojilerin ekonomiye etkileri, teknolojilerin benimsenip hayata geçirilme çabaları, bu teknolojiye uygun örgüt yapılarının olup olmadığı ve bunların çalışanlar üzerindeki etkileri incelenerek Gaziantep Technopark'ın şirketlerin ekonomik gelişimine olan katkıları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Teknoloji, Teknoloji Transfer Ofisi, Gaziantep

ABSTRACT

Within today's economic conditions, it is clear that there is no inequality in the world economy. Some countries seem to be over-developed, some are developing, and others are underdeveloped. While many prerequisites are needed for economic development, industrialization and technology production, technology transfer have become compulsory for economic development. Determination of whether policies that countries have implemented from past to present for technology transfer succeed or not is crucial for future planning. Technology transfer offices are considered to be influential on the production performance of enterprises, the use of the newly found technologies, the economic effects of the used technologies, the efforts of adopting the technologies and appropriate organizational structure. Along with the aim of the present study, Gaziantep Technopark is used as model for technology transfer offices and its influences on economic developments of companies are examined.

Keywords: Technology, Technology Transfer Office, Gaziantep.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanoğlu yaşadığı çevreyi öğrenmek için birçok araştırmalarda bulunmuştur. Bu araştırmaların amacı insan doğası gereği temel olarak barınma, beslenme ve güvenlik ilkelerinden oluşsa da sosyal bir varlık olması nedeniyle çevresindekilerle etkileşim halinde bulunmasıyla da ilgilidir. İnsanların birbirleriyle olan etkileşimlerinin dđnemsel olarak artması veya azalmasıyla da sosyoekonomik ilişkileri ortaya çıkar.

Ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, toplumun refah düzeyi artırmak ve yeni teknolojilerin üretilmesine katkı sunmak maksadıyla kurulan Teknoloji ara yüzleri adı altında ki yeni kuruluşlar: Teknoparklar, Teknoloji transfer ofisleri, Teknoloji iş birliği ofisleri, Araştırma merkezleri olarak gruplandırılmaktadırlar. Bu bağlamda teknoloji transferi yapan birden fazla kuruluş ortaya çıkmıştır. Teknoloji transfer ofislerinin amacı üniversitelerde ve araştırma enstitülerinde üretilen bilimsel bilgilerin veya buluşların topluma yayılarak ya da sanayiye ulaştırılarak ticari bir boyut kazanmasını sağlamaktır.

Teknoloji Transfer Ofisleri özel firmalarda, üniversitelerde, araştırma enstitülerinde bulunabilmektedir. Özellikle üniversitelerde yapılan araştırmaların sadece firmalara değil topluma ve hatta ülke kalkınmasına da etkisi oldukça fazladır.

Yurt dışından yapılan teknoloji transferi uygulamaları incelendiğinde en ileri teknolojilerin transfer edilmesine müsaade edilmediği ve transfer edilen teknolojilerin maliyetlerinin çok yüksek olduğu görölmektedir. Ortaya çıkan bu engel ve olumsuzluklardan dolayı firmaların yurt içinde yapılan teknoloji transferi yöntemlerine yönelmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda yeni fikirler; üniversite sanayi iş birliği kapsamında teknoparklar aracılığıyla teknoloji transferine ihtiyacı duyulan kuruluşlara aktarılmaktadır.

Burada üniversiteler buluş, bilimsel bilgi ve araştırma bakımından; sanayilerde yeni fikir, görüş ve teknolojilere duyduğu ihtiyaç bakımından birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisindedirler. Üniversite ve sanayi arasındaki bu ilişki içinde bulunduğu toplumun ekonomik yapısını önemli derecede etkilemektedir. Ekonomik yapısı iyi olan toplumlarda istenilen refah seviyesine kolayca ulaşılır. Bu bağlamda üniversite ve sanayi arasındaki ilişkiye ülke gelişmişliği de eklenerek ekonomiyi etkileyen üç ana faktörden bahsedilebilir.

TEKNOLOJİ VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ

Teknoloji terimi konusunda birçok tanım olmasına rağmen, üzerinde görüş birliği bulunamı mevcut değildir. Teknolojinin en basit ve dar tanımı, bir mal veya hizmetin üretimi için gerekli ve uygulanan bilgi, know-how ve deneyimler olarak verilmektedir. Birçok tanımda bu ifade yer almaktadır. Teknolojinin daha geniş kapsamlı tanımı ise, işletmelerin “tüm işlemlerinde karşılaşılan sorunların çözümünü içeren yöntemler” olarak verilmektedir. Dolayısıyla, “malların veya hizmetlerin üretiminin planlanmasından, dağıtımının gerçekleştirilmesine kadar geçen süre içerisindeki teknik ve yönetsel yöntemlerin ve bilgilerin tümü” teknoloji olarak tanımlanabilir (Karacasulu, 1999:1).

Teknoloji, yenilik kapsamında ele alındığında, üretim yöntemlerinde veya ürünlerde ‘yenilik’ yaratmayı; bu yeniliklerle, üretimi artırmayı, verimliliği yükseltmeyi, yani rekabet üstünlüğünü ve kârı artırmayı sağlayan anahtar olarak tanımlanmaktadır. Bu anahtar, özellikle son yarım asırda emek ve sermayeye ilave bir üçüncü üretim girdisi olarak yerini almış ve bu üç girdi arasında da etki olarak payını sürekli yükseltmiştir. Teknoloji sayesinde daha etkin ve yeni üretim yöntemleri oluşturuldukça üretim teknolojileri değişmekte, üretim yöntemlerinin etkinliği artmakta, bu durum sosyoekonomik gelişmeyi yönlendiren bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.(Varım, 2001:4).

Askeri ve ekonomik gücün, temel dinamiğini oluşturan teknolojinin önemini geç anlayan ülkeler de onu edinme veya üretme yollarını aramaya başlamışlardır (Ayhan, 2002: 213).

Teknolojinin ithali ya da transferi, ülkedeki yerli ve yabancı yatırımları, mali politikaları, bir bütün olarak yerli ve yabancı yatırım faaliyetlerini, ülkedeki istihdam ve yabancı sermaye seviyesini ve ödemeler dengesini etkileyebilmektedir. Öte yandan, ülkeye giren yeni teknolojiler, üretimi artırmakta, insan gücü ihtiyacının azalmasını sağlamakta, buna karşın yeni sektörlerin gelişmesini sağlayarak bu sektörlerdeki nitelikli işgücüne ihtiyacı artırmakta ve bilgi akışını kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında transfer edilen teknolojilerin geliştirilmesiyle ülkelerin teknoloji geliştirme kapasitesini de artırabilmektedir. Özellikle üretime uygulanan yeni teknolojilerin, rakiplere göre işletmelere veya makro baz da düşünüldüğünde ülkelere sağlayacağı avantajlar ve rekabet üstünlükleri teknoloji transferi ihtiyacını kuvvetlendirmiştir (Türker ve Okay, 2008: 44).

Teknoloji transferi kavramı az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkeler tarafından kullanılan ve üretilen teknolojileri hızla edinerek, normalde kapanması imkânsız olan teknolojik boşluğun azaltılması ve gelişime katkıda bulunulmasından yola çıkarak ortaya atılmaktadır (Atalay, 2003:2). Bu bağlamda teknoloji transferi tanımları farklılıklar göstermektedir; Teknoloji transferi kısaca, karşılıklı ilgi konusu olan teknolojilerin ithalatı olarak tanımlanabilir.

Teknoloji transferi, ürünlerin imali, süreçlerin uygulanması ve hizmetlerin sunulması için gerekli sistematiktir ve işlem sadece malların satışını ve kiralanmasını kapsamaz (KOSGEB, 1991:1). Sürecin temel hedefinin teknolojik yeniliklerin edinilmesi olduğu dikkate alındığında; teknoloji transferi, bir organizasyon tarafından bir yerde bir amaç için geliştirilen teknolojinin başka bir organizasyon tarafından ticari bir ürün ya da sürece dönüştürüldüğü bir grup iş ilişkisi olarak da tanımlanmaktadır (Inzelt ve Hilton, 1998: 38-50).

Teknoloji transferiyle ilgili olarak açıklanması gereken bir konu da “etkin teknoloji transferidir” (Barutçugil, 2009: 18-25). Teknoloji, işletmeleri amaçlarına ulaştırabilecek araçların en önemlilerinden biri, belki de en önde gelenidir. Bu nedenle işletmeler, yatırım planlaması aşamasında gerek duydukları üretim bilgisi düzeyine, diğer bir ifade ile teknolojiye ilişkin kararları en etkin biçimde doğru ve yerinde almak zorundadırlar Çünkü teknoloji kararı işletmelerin yapılarında önemli değişiklikler oluşturmaktadır. Etkin teknoloji transferi ise, yalnızca belirli üretim süreçlerinin maddesel değil, teknolojinin ana elemanlarının öncelikle firmaların ana yapısına ve daha sonra da ülkenin endüstriyel durumuna uyarlanması ve özümsemesidir.

Küreselleşen dünyada hızla artan ekonomik rekabetle beraber, üniversiteler ulusal inovasyon sistemlerinin kilit aktörü ve destekleyicisi olarak görülmektedirler (Audretsch vd, 2006). Ulusal ve bölgesel politika uygulayıcıları inovasyona dayalı kalkınma ve üniversitelerin inovatif potansiyellerini etkin bir şekilde ortaya çıkarmak için teşvikler uygulamaktadırlar (Hülsbeck vd, 2013).

Literatürde birçok çalışma, üniversitelerin ulusal ve bölgesel inovasyon sistemlerindeki önemini vurgulamış (Cosh ve Hughes, 2010,35(1):66-91) ve yine birçoğu üniversite-sanayi işbirliklerini (ÜSİ) yönetmek için ayrı ve uzmanlaşmış organizasyonların gerekliliği üzerinde durmuştur (Link vd, 2008:5-81). Bu süreç içerisinde Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO); araştırmacılara ait fikirlerin ve buluşların sanayiye ve

topluma faydalı olacak şekilde aktarılmasında kurumsallaşmış bir yol olarak görülmektedirler (Meoli vd, 2011:227-248).

TTO'lar dünyada ilk olarak soğuk savaş döneminde ABD'de görülmüştür. Özellikle bu döneme damgasını vuran savunma teknolojileri ağırlıklı rekabet sürecinde, üniversitelerde ortaya çıkan buluşların sanayiye aktarılması için profesyonel arayüzlere ihtiyaç duyulmuştur. 1980 Bayh-Dole yasasından önce araştırmalar sonucu ortaya çıkan buluşlara ait fikri hakların devlete ya da buluşu ortaya koyana ait olduğundan TTO'lar kurumsal olarak ÜSİ'de yerini bulamamıştı. Anılan yasa ile kamu kaynakları ile icra edilen araştırmalardan elde edilecek buluşlardan kaynaklı fikri hakların üniversite, araştırma merkezi ya da araştırmayı yaptıran şirkete kalması, TTO'ların yaygınlaşması sürecini hızlandırmıştır.

Avrupa'da 2000'li yılların başından itibaren Bayh-Dole benzeri yasaların çıkmasıyla beraber ilk kez Almanya ve İngiltere'de olmak üzere TTO'lar yaygınlaşmaya başlamıştır.

Türkiye'de TTO'lar veya türevi organizasyonlar, üniversite/araştırma organizasyonları-sanayi/endüstri işbirliği ile temel olarak üniversite/araştırma organizasyonlarında ortaya çıkarılan bilgi, inovasyon ve/veya teknolojilerin sanayi/endüstriye aktarılması, transferi, yaygınlaştırılması ve ticarileştirilmesi bağlamında servisler sağlayan ve projeler/faaliyetler yürüten organizasyonlardır (TÜBİTAK, 2012).

Diğer taraftan, Türkiye'de TTO'lar veya türevi organizasyonlar; üniversite/araştırma organizasyonlarında üretilen bilgi ve teknolojinin, uygulamaya dönüştürülerek ticarileştirilmesine ve bu süreç sonucunda ekonomik/sosyal/kültürel değer kazanmasına, üniversite/araştırma organizasyonları – sanayi/endüstri kuruluşları arasında etkili işbirliği oluşturulmasına, sanayinin/endüstrinin gereksinim duyduğu nitelikli bilgi ve teknolojinin üniversite/araştırma organizasyonlarında üretilmesine, bu etkili ve verimli işbirlikleri sonucunda üniversite/araştırma organizasyonları ve sanayi/endüstri arasında bilgi ve teknoloji aktarımına ve somut çıktılarının geliştirilmesine hizmet etmek üzere teşkil edilmekte ve yaşatılmaktadırlar (TÜBİTAK TEYDEB, 2014).

YÖNTEM

Bu araştırmada dünyada ve Türkiye'de teknoloji transfer ofislerinin gelişimi ve Gaziantep Teknopark'ın incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Gaziantep Teknopark'ta teknoloji alanında faaliyet gösteren firmalar üzerinde araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini Gaziantep Teknopark'ta teknoloji alanında faaliyet gösteren firmalar oluşturmaktadır. İl genelinde ihracat yapan firmaların tamamına ulaşılması mümkün olmadığından rasgele örnekleme yöntemiyle Gaziantep Teknopark'ta faaliyet gösteren toplam 50 firma ile görüşülmüştür.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket konuyla ilgili literatürler ve Gaziantep Teknopark dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Çalışmadan elde edilen verilerin analizi SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programı ile yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler olarak ortalama, standart sapma ve yüzde dağılımlar verilmiştir.

Parametrik olan ikili değişkenlere ilişkin karşılaştırmalarda bağımsız değişkenler t testi, çoklu değişkenlere ilişkin karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA); parametrik olmayan ikili değişkenlere ilişkin karşılaştırmalarda Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar %95 ($p < 0.05$) anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Teknoloji Transferinin İşletmelerin Ekonomik Durumuna olan Etkilerine Yönelik Bulgular

Yapmış olduğumuz çalışmada Gaziantep Teknopark'tan yapılan teknoloji transferinin işletmelerin ekonomik durumuna olan etkilerini tespit etmek amacıyla 5'li Likert tipinde 9 soru sorulmuş olup bu sorulardan elde edilen ortalama puanlar Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo incelendiğinde "şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır" seçeneğinden ve "şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır" seçeneklerinden diğerlerine göre daha yüksek puan elde edildiği görülmekte iken en düşük ortalama puanın $3.46 \pm .50$ ile "yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünü artırmıştır" seçeneğinden elde edildiği görülmüştür (Tablo 1.).

Tablo 1: Gaziantep Teknopark'tan Yapılan Teknoloji Transferinin İşletmelerin Ekonomik Durumlarına Olan Etkileri

	N	Ortalama	Ss (±)
Şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır	50	3.96	.44
Şirketinizin karlılık oranı artmıştır	50	3.54	.64
Şirketinizin istihdam oranı artmıştır	50	3.88	.32
Şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır	50	3.96	.53
Şirketinizin ihracat oranı ve dış pazar payı artmıştır	50	3.88	.62
Yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünüzü artırmıştır	50	3.46	.50
Gaziantep Teknopark ile yapmış olduğunuz işbirliği şirketinizin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır	50	3.82	.62
Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur	50	3.56	.50
Faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir	50	3.78	.41

Çeşitli Değişkenlere Göre Karşılaştırmalara İlişkin Bulgular

Yapmış olduğumuz çalışmaya dahil edilen katılımcıların sahip oldukları firmalarının ürettikleri ürün/hizmetlerin neye yönelik olduğu ile Gaziantep Teknopark'tan aldıkları hizmetlerin ekonomik duruma etkileri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan bağımsız değişkenler t testi neticesinde Tablo 2.'de görülen sonuçlar elde edilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere yurtiçi satıma yönelik ürün ve hizmet üreten işletmelerin ürün kapasitesi anlamlı şekilde diğer pazarlara yönelik ürün ve hizmet üreten işletmelerden daha fazla artış kaydetmiştir ($p < 0.05$). Yine yapılan analiz neticesinde "şirketin istihdam oranındaki artış" konularında da yurtiçi satım amacıyla ürün/hizmet üretenlerin daha iyi olduğu, buna karşın diğer pazarlara yönelik ürün/hizmet üretimi yapan işletmelerin Gaziantep Teknopark'tan yaptıkları teknoloji transferlerinin sektördeki rekabet gücünü yurtiçi satım amacıyla ürün/hizmet üretenlere göre anlamlı şekilde daha fazla artırdığı görülmüştür ($p < .05$).

Tablo 2: Ürün/Hizmet Pazarına Göre Gaziantep Teknopark'tan Alınan Hizmetlerin İşletmenin Ekonomik Durumuna Etkilerinin Karşılaştırılması

Maddeler	Ürün pazarı neye yönelik	N	Ortalama	Ss (±)	t	p
Şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır	Yurtiçi satım	30	4.06	.36	2.125	.039*
	Diğer	20	3.80	.52		
Şirketinizin karlılık oranı artmıştır.	Yurtiçi satım	30	3.53	.62	-.089	.939
	Diğer	20	3.55	.68		
Şirketinizin istihdam oranı artmıştır	Yurtiçi satım	30	3.96	.18	2.394	.021*
	Diğer	20	3.75	.44		
Şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır	Yurtiçi satım	30	3.93	.52	-.430	.669
	Diğer	20	4.00	.56		
Şirketinizin ihracat oranı ve dış pazar payı artmıştır	Yurtiçi satım	30	3.83	.59	-.640	.525
	Diğer	20	3.95	.68		
Yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünüzü artırmıştır	Yurtiçi satım	30	3.30	.46	-	.005*
	Diğer	20	3.70	.47		
Gaziantep Teknopark ile yapmış olduğunuz işbirliği şirketinizin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır	Yurtiçi satım	30	3.83	.59	.182	.857
	Diğer	20	3.80	.69		
Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur	Yurtiçi satım	30	3.46	.50	-	.108
	Diğer	20	3.70	.47		
Faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir	Yurtiçi satım	30	3.80	.40	.410	.683
	Diğer	20	3.75	.44		

Tablo 3 incelendiğinde teknoloji transfer ofislerinden yararlananların anlamlı şekilde daha yüksek puan elde ettikleri görülmektedir.

Tablo 3: Teknoloji Transfer Ofislerinden Yararlanma Durumuna Göre Gaziantep Teknopark'tan Alınan Hizmetlerin İşletmenin Ekonomik Durumuna Etkilerinin Karşılaştırılması

	Teknoloji transfer ofislerinden yararlanıyor musunuz?	N	Sıra Ortalama	U	p
Şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır	Evet	46	25.41	88.000	.837
	Hayır	4	26.50		
Şirketinizin karlılık oranı artmıştır.	Evet	46	25.00	69.000	.354
	Hayır	4	31.25		
Şirketinizin istihdam oranı artmıştır	Evet	46	25.24	80.000	.446
	Hayır	4	28.50		
Şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır	Evet	46	24.96	67.000	.257
	Hayır	4	31.75		
Şirketinizin ihracat oranı ve dış pazar payı artmıştır	Evet	46	25.71	82.500	.698
	Hayır	4	23.12		
Yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünüzü artırmıştır	Evet	46	25.96	71.000	.384
	Hayır	4	20.25		
Gaziantep Teknopark ile yapmış olduğunuz işbirliği şirketinizin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır	Evet	46	24.73	56.500	.150
	Hayır	4	34.38		
Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur	Evet	46	26.72	36.000	.020 *
	Hayır	4	11.50		
Faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir	Evet	46	25.02	70.000	.273
	Hayır	4	31.00		

Gaziantep Teknopark'tan alınan hizmetler sonucunda işletmelerin ekonomik durumlarındaki gelişme arasında anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek için yapılan bağımsız değişkenler t testi neticesinde Tablo 4'de gösterilmiştir. ($p>0.05$).

Tablo 4: Teknoparktan Alınan Hizmetler Sonucunda İstenilen Gelişimin Sağlanma Durumuna Göre Gaziantep Teknopark'tan Alınan Hizmetlerin İşletmenin Ekonomik Durumuna Etkilerinin Karşılaştırılması

	Teknoparktan aldığınız hizmetler sonucunda istediğiniz gelişimi elde ettiniz mi?	N	Ortalama	Ss (±)	t	p
Şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır	Evet	32	4.00	.43	.8	.4
	Hayır	18	3.88	.47	36	.08
Şirketinizin karlılık oranı artmıştır.	Evet	32	3.46	.67	-	.3
	Hayır	18	3.66	.59	1.041	.03
Şirketinizin istihdam oranı artmıştır	Evet	32	3.90	.29	.7	.4
	Hayır	18	3.8	.38	51	.57
Şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır	Evet	32	3.96	.59	.1	.8
	Hayır	18	3.94	.41	53	.79
Şirketinizin ihracat oranı ve dış pazar payı artmıştır	Evet	32	3.87	.70	-	.9
	Hayır	18	3.88	.47	.074	.41
Yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünüzü artırmıştır	Evet	32	3.53	.50	1.345	.185
	Hayır	18	3.33	.48	34	.85
Gaziantep Teknopark ile yapmış olduğunuz işbirliği şirketinizin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır	Evet	32	3.78	.70	-	.5
	Hayır	18	3.88	.47	.577	.67
Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur	Evet	32	3.59	.49	.6	.5
	Hayır	18	3.50	.51	31	.31
Faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir	Evet	32	3.71	.45	-	.1
	Hayır	18	3.88	.32	1.393	.70

Teknolojiye adaptasyon konusunda işletme çalışanlarının sorun yaşayıp yaşamama durumlarına göre Gaziantep Teknopark'tan alınan hizmetler neticesinde t testi ile Tablo 5'da görülen sonuçlar elde edilmiştir.($p<0.05$).

Tablo 5: Teknolojiye Adaptasyon Konusunda Personellerin Sorun Yaşama Durumuna Göre Gaziantep Teknopark'tan Alınan Hizmetlerin İşletmenin Ekonomik Durumuna Etkilerinin Karşılaştırılması

	Teknolojiye Adaptasyon Konusunda Personellerin Sorun Yaşama Durumu	N	Ort ala ma	Ss (±)	t	P
Şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır	Evet	34	3.97	.52	.240	.811
	Hayır	16	3.93	.25		
Şirketinizin karlılık oranı artmıştır.	Evet	34	3.58	.70	.767	.447
	Hayır	16	3.43	.51		
Şirketinizin istihdam oranı artmıştır	Evet	34	3.85	.35	-	.401
	Hayır	16	3.93	.25		
Şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır.	Evet	34	3.85	.55	-	.037
	Hayır	16	4.18	.40		
Şirketinizin ihracat oranı ve dış pazar payı artmıştır.	Evet	34	3.85	.60	-	.661
	Hayır	16	3.93	.68		
Yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünüzü artırmıştır.	Evet	34	3.47	.50	.215	.831
	Hayır	16	3.43	.51		
Gaziantep Teknopark ile yapmış olduğunuz işbirliği şirketinizin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır	Evet	34	3.73	.61	1.40	.167
	Hayır	16	4.00	.63		
Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur.	Evet	34	3.64	.48	1.83	.073
	Hayır	16	3.37	.50		
Faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir	Evet	34	3.76	.43	-	.710
	Hayır	16	3.81	.40		

Tablo incelendiğinde aile şirketlerinin "yapmış oldukları teknoloji transferinin sektördeki rekabet güçlerini" anlamlı şekilde yerli ortaklık şirketlerine göre daha fazla artırdığı ($p<0.05$), buna karşın "faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir" değişkeninden ise yerli ortaklık yapısındaki işletmelerin anlamlı şekilde daha yüksek puan elde ettikleri görülmektedir ($p<0.05$).

Tablo 6: İşletme Yapısına Göre Gaziantep Teknopark'tan Alınan Hizmetlerin İşletmenin Ekonomik Durumuna Etkilerinin Karşılaştırılması

	İşletme Yapısı	N	Ortalama	Ss (±)	t	p
Şirketinizin ürün kapasitesi artmıştır	Aile şirketi	27	4.00	.48	.677	.501
	Yerli ortaklık	23	3.91	.41		
Şirketinizin karlılık oranı artmıştır.	Aile şirketi	27	3.55	.69	.183	.853
	Yerli ortaklık	23	3.52	.59		
Şirketinizin istihdam oranı artmıştır	Aile şirketi	27	3.88	.32	.205	.838
	Yerli ortaklık	23	3.86	.34		
Şirketinizin iç satış oranı ve iç pazar payı artmıştır	Aile şirketi	27	3.92	.61	-	.629
	Yerli ortaklık	23	4.0	.42	.486	
Şirketinizin ihracat oranı ve dış pazar payı artmıştır	Aile şirketi	27	4.00	.67	1.48	.144
	Yerli ortaklık	23	3.73	.54	3	
Yapmış olduğunuz teknoloji transferi sektörünüzdeki rekabet gücünüzü artırmıştır	Aile şirketi	27	3.59	.50	2.08	.042 *
	Yerli ortaklık	23	3.30	.47	6	
Gaziantep Teknopark ile yapmış olduğunuz işbirliği şirketinizin ekonomik büyümesine katkı sağlamıştır	Aile şirketi	27	3.70	.72	-	.159
	Yerli ortaklık	23	3.95	.47	1.43	
Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur	Aile şirketi	27	3.66	.48	1.65	.104
	Yerli ortaklık	23	3.43	.50	9	
Faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir	Aile şirketi	27	3.66	.48	-	.037 *
	Yerli ortaklık	23	3.91	.28	2.15	
					0	

SONUÇ

Teknoloji transferi son derece kapsamlı, çok boyutlu ve bağlamsal ele alınması gereken konular arasında yer almaktadır. Teknoloji transferi ülkeler, bölgeler, firmalar, üniversite ya da araştırma enstitüleri, devlet kurum ve kuruluşları, sanayi-endüstri ve diğer ilgili örgütler arasında çok boyutlu olarak gerçekleştirilebilmekte olup bu bağlamda da farklı şekillerde gerçekleştirilen faaliyetler teknoloji transferi kapsamında ele alınabilir.

Ülkelerin kalkınma stratejilerinde son 100 yıldır etkin araçlar arasında yer alan teknoloji transfer süreci ekonominin globalleşmesi, teknolojinin ve teknolojik faaliyetlerin her geçen gün uluslararası platformda artış kaydetmesi gibi durumlardan ötürü Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bakımında ekonomik kalkınmadaki en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Tüm bunların yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin teknoloji üretebilir hale gelmelerinin ön koşullarından arasında bilhassa ülke içi teknoloji transfer mekanizmalarının iyi çalıştırılması ve uluslararası teknoloji transferlerini de etkin bir şekilde kullanabilmeleri gelmektedir.

Teknoloji transferinin ülkelerin ekonomik gelişimlerini hızlandıracağı, yaşanan ekonomik sorunların ve aksaklıkların giderilmesine katkıda bulunacağı aşikardır. Genel olarak teknoloji transferi işletmelerin ya da bir kuruluşun ülke içindeki ya da başka bir ülkedeki şubesine paket mahiyetinde aktarılan teknolojileri içine aldığı gibi aynı zamanda teknolojinin diğer bir ülkedeki firmalarda doğrudan kullanılmak ya da o ülkede kurulacak olan sermaye ortaklıklarına aktarılma işlemini de ifade eder.

Teknoloji transferi konusunda işletmelere katkıda bulunan bazı oluşumlar söz konusu olup bunlardan belki de en önemlisi teknoparklardır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de gittikçe sayıları artan teknoparklar teknoloji alanında faaliyet gösteren işletmelere ciddi katkılarda bulunmaktadır.

Teknoloji transfer ofislerinin işletmelerin üretim performanslarına etkisi, yeni bulunan teknolojilerin kullanılma durumu, kullanılan teknolojilerin ekonomiye etkileri, teknolojilerin benimsenip hayata geçirilme çabaları, bu teknolojiye uygun örgüt yapılarının olup olmadığı ve bunların çalışanlar üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla Gaziantep Teknopark ile ilişkili olan firmalar üzerinde gerçekleştirilen çalışmadan neticesinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İşletmelerin faaliyet alanına göre Gaziantep Teknoparktan alınan hizmetler ekonomik durum üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Teknoloji transfer ofislerinden yararlananların "Gaziantep Üniversitesi ile işletmeler arasında bilgi alışverişi ve teknolojik yenilikler alanlarında sıkı bir ilişki mevcuttur" açısından anlamlı şekilde daha yüksek puan elde ettikleri görülmüştür.
- Teknoloji transferine harcanan paya göre Gaziantep Teknopark'tan alınan hizmetlerin işletmelerin ekonomik durumları üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı görülmüştür.
- Gaziantep Teknopark'tan alınan hizmetler sonucunda istenilen gelişimi elde edip etmemeye göre Gaziantep Teknopark'tan alınan hizmetlerin işletmelerin ekonomik durumları üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı görülmüştür.
- Teknolojiye adaptasyon konusunda personelleri sorun yaşamayan şirketlerin iç satış oranı ve iç pazar payı oranı anlamlı şekilde daha fazla artış kaydetmiştir.
- Aile şirketlerinin "yapmış oldukları teknoloji transferinin sektördeki rekabet güçlerini" anlamlı şekilde yerli ortaklık şirketlerine göre daha fazla artırdığı ($p < 0.05$), buna karşın "faaliyet gösterdiğiniz sektörlerde ekonomik refahı sağlayacak yol yeni teknolojilerin transfer edilmesiyle doğrudan ilişkilidir" değişkeninden ise yerli ortaklık yapısındaki işletmelerin anlamlı şekilde daha yüksek puan elde ettikleri görülmüştür.

Öneriler:

- Şirketler iç satış oranı ve iç pazar payı oranlarını artırabilmeleri için teknolojiye adaptasyon konusunda, personellerine ihtiyaç duydukları eğitim ve gelişim desteğini sunmalıdırlar.
- Gaziantep teknoparktan alınan hizmetlerin işletmelerin ekonomik düzeyine anlamlı bir katkı sağlayabilmesi için, işletmelerin Gaziantep teknoparktan almış olduğu hizmetlerin teknopark tarafından gözden geçirilmesi, bu konuda işletme yöneticileriyle teknopark yöneticileri arasındaki iletişimin güçlendirilmesi ve nasıl daha iyi katkı sağlanabilir konusunda karşılıklı fikir alışverişi yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

- Arısoy, İ.** (2005). Türkiye’de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, e-Dergi, 14(1)*, 45-67.
- Atalay, İ.** (2003). Teknoloji Transferi Nedir, Nasıl yapılır”, <http://www.ilkeratalay.com/articles/teknolojitransferi.php>.
- Audretsch, D. B., Keilbach, M. C., ve Lehmann, E. E.** (2006). *Entrepreneurship and economic growth*. Oxford University Press.
- Audretsch, D. B., Lehmann, E. E., Link, A. N., and Starnecker, A.** (2012). Introduction: Technology transfer in the global economy. In D. B. Audretsch, E. E. Lehmann, N. L. Link, and A. Starnecker (Eds.), *Technology Transfer in a Global Economy*. Springer New York, Heidelberg Dordrecht London, England, pp. 1-9
- Ayhan, A.** (2002). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bilim ve Teknoloji ve Geleceğin Teknolojileri*, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Barutçugil, İ.** (2009). *Ar-Ge Yönetimi*, Kariyer yayıncılık, İstanbul.
- Cosh, Ve Hughes, A.** (2010). Never mind the quality feel the width: University–industry links and government financial support for innovation in small high-technology businesses in the UK and the USA. *The Journal of Technology Transfer, 35(1)*:66–91
- Inzelt, A., Hilton J.** (1998). *Technology Transfer: From Invention to Innovation, 4. Science and Technology Policy*, Kluwer Academic Publishers, Boston London
- Karacasulu, N.** (1999). Teknoloji ve Transferi, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/teknoloji.doc.
- Kosgeb,** (1991). *Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerinde Teknolojik Değişimin Etkileri ve Teknoloji Transferi*, KOSGEB Yayınları.

- Küçükçirkin, M.** (1990). *Üniversite-Sanayi İşbirliği - Ülke Sanayii ve Ekonomisi Açısından Önemi*. TOBB, Afşaroğlu Matbaası, Ankara, Türkiye
- Link, Rothaermel, F., ve Siegel, D.** (2008). University technology transfer: an introduction to the special issue. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 55(1): 5–8.
- Meoli, M., Paleari, S., ve Vismara, S.** (2011). Completing the technology transfer process: M&As of science-based IPOs. *Small Business Economics*, 40(2): 227-248
- Tübitak.** (2012), Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı Uygulama Esasları. TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu), Türkiye.
- Tübitak Teydeb.** (2014). *TÜBİTAK 1513 Teknoloji Transfer Ofisleri Destekleme Programı*. TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu), Türkiye
- Türk Türker, M., Okay, E.** (2008). Türk Şirketlerinin Küresel Şirket Haline Getirilmesi Yolları, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, Infomag Yayıncılık, İstanbul ve Okay, 2008: 44,
- Varım, S.** (2001). Teknoloji, Yenilik ve Bilgi Ekonomisi, *Ege Akademik Bakış*, 1(1):192-201.
- Yeldan, E., Taşçı, K., & Voyvoda, E. ve Özsan, ME** (2012). Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye, TÜRKONFED, İstanbul, Sis

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

DEVLETTE BİRLİĞİ SAĞLAMA ÖRNEĞİ ÖMER B. ABDÜLAZİZ/ Omar İbn Abd Al-Aziz As A
Unifying Figure in State

Ömer CİDE

Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-posta: omercide@kilis.edu.tr
Orcid: 0000-0002-4679-7161

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
30 Nisan 2018 / 30 April 2018

Kabul Tarihi / Accepted
30 Nisan 2018 / 30 April 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Cide, Ö, (2018) Devlette Birliği Sağlama Örneği Ömer b. Abdülaziz/ Omar İbn Abd Al-Aziz As A
Unifying Figure in State, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), 56-74

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

DEVLETTE BİRLİĞİ SAĞLAMA ÖRNEĞİ ÖMER B. ABDÜLAZİZ¹

Omar İbn Abd Al-Aziz As A Unifying Figure in State

ÖZ

Bu makalenin amacı Ömer b. Abdülaziz'in muhalif gruplar ile olan münasebetini incelemektir. Onun hangi davranışlarının diğer Emevî yöneticilerinden farklı olduğunu tespit ettikten sonra bu davranışların devletin birliğini sağlamada nasıl bir etki gösterdiğini ortaya çıkarmaktır. Emeviler döneminde uygulanan politikalardan dolayı memnun olmayan kitlelerin varlığı tarihi bir vakıadır. Bir gruplandırma yaparsak bunlar, Hz. Ali taraftarları, Hariciler ve Mevâli'dir. Hz. Ali taraftarlarının muhalefeti, Hz. Ali ile Muaviye arasında meydana gelen hilafet mücadeleye başlamıştır. Ancak Haşimi-Emevi çekişmesinin kökeni daha eski dönemlere kadar gitmektedir. Muaviye iktidara gelince hutbelerde Hz. Ali'ye lanet okutmuş ve zaman zaman onun taraftarlarını cezalandırmıştır. Oğlu Yezid döneminde meydana gelen Kербela olayı Hz. Ali taraftarlarının Emevi Devleti'ne karşı olan kinini en üst düzeye çıkarmıştır. Bu durum Ömer b. Abdülaziz dönemi hariç Emevi tarihi boyunca devam etmiştir. O, Hz. Ali'ye hutbelerde okunan laneti kaldırmıştır. Ayrıca Hz. Ali'nin taraftarlarına yönelik uygulanan maddi imkânlardan mahrum ederek cezalandırma yöntemine son vermiştir.

Memnun olmayan diğer bir kitle ise Hariciler'dir. Kendileri gibi düşünmeyenleri kâfirlikle suçlayan Hariciler, Ömer b. Abdülaziz döneminde muhalefetlerini en asgari düzeye çekmişlerdir. Çünkü Hariciler ile diyalog yolunu açmış ve onları birçok konuda ikna etmiştir.

Son muhalif grup ise Mevâli'dir. Arap olmayan Müslümanlardır ki, Emevi Devleti'nde ikinci sınıf muamelesi görmüşlerdir. Müslüman olmalarına rağmen gayrimüslimlerden alınan cizye vergisini vermek zorunda bırakılmışlardır. Ömer b. Abdülaziz, Mevâli'den alınan cizye vergisini kaldırmış ve onları Müslüman Arapların yararlandığı bütün haklardan yararlandırmıştır.

¹ 23-24 Kasım 2017 tarihinde yapılan ASSAM Uluslararası İslam Birliği Sempozyumunda sunulan ve özeti yayınlanan bildiri geliştirilerek makale hâline getirilmiştir.

Ömer b. Abdülaziz kısa bir sürede muhalif grupların gönlünü kazanmış ve onları isyan etmekten vaz geçirmiştir. Bütün bu uygulamalar toplumsal uzlaşa ve barışa getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ömer b. Abdülaziz, Birlik, Muhalefet.*

ABSTRACT

In the present study, the relationship of Omar ibn Abd al-Aziz with oppositional groups were examined. After beginning with his behaviors different from other Umayyad leaders, the influence of those behaviors on unity of state were discussed. The existence of communities dissatisfied with the policies imposed during the Umayyad period is a historical fact. Those groups were The Caliph Ali supporters, Khârijites and Mawali (non-Arab Muslims). The caliphate began with the struggle because of the opposition of Ali supporters, the Caliph Ali and Muawiya but the origins of the Hashemite-Umayyad controversy go back to earlier times. When Mu'awiyah was in power, he has cursed Caliph Ali in his speech and punished Hz. Ali supporters from time to time.

The event of Karbala, which took place during the reign of his son Yazid raises the anger of Caliph Ali supporters to the highest level against the Umayyad State. This situation continued throughout the Umayyad history except Omar ibn Abd al-Aziz period. He has removed the curse for Ali on sermon. He also ended the punishment for Ali's supporters by removing the limitataion of their economical situations.

Another group that was not satisfied was Khârijites who blamed people who do not think like themselves, as unbelievers reduced their opposition to the minimum level during the period of Omar ibn Abd al-Aziz because he has opened the way of dialogue with the Khârijites and has convinced them in many ways.

The last opposition group was Mawali (non-Arab Muslims). They were considered as second- class in the Umayyad State. Despite being Muslims, they were forced to give out the jizya tax like non-Muslims. Omar ibn Abd al-Aziz has abolished the jizya tax from Mawali and made them benefit from all the rights that the Muslim Arabs used.

Omar ibn Abd al-Aziz has provided the satisfaction of opposition groups in a short time and changed their idea about rebelling. All these practices have brought social consensus and peace.

Keywords: *Omar ibn Abd al-Aziz, Unity, Opposition*

GİRİŞ

Hız. Muhammed, Mekke'de dünyaya gelmiştir. Ancak çocukluk döneminin bir kısmını Mekke'nin dışında geçirmiştir (İbn İshak, 97). İçinde yaşamış olduğu Mekke'deki toplumun dinî inancı şirk olarak tarif edilen ve Allah'a inanmakla birlikte putları da Allah'a yaklaşıtııcı varlıklar olarak gören bir anlayıştı (Zümer 39/3). Sosyal yapıda ise en belirleyici unsur kabileciliği (Apak, 2016, Asabiyet, 43).

İnsanların itibarı kabilelerinin itibarına bağılıydı. Böyle bir ortamda Peygamber olarak gönderilen Hız. Muhammed şirk inancıyla mücadeleye etmeye başlamıştır. Her ne kadar kabilecilik gereğı akrabaları onu korumuşsa da getirmiş olduğu din kan bağına dayalı bir sistem değildi (Cabirî, 2001, 73). Müşrikler ile yaptığı mücadele çıkmaza girince Hız. Muhammed, İslamiyet'i yaymak ve kendisini himaye edecek yer arayışına girmiştir. Yesrib ehlinin kendisini şehirlerine davet etmesiyle İslam dininin yayılması için yeni bir merhale başlamıştır. Yeni dinin değerlerinin geçerli olduğu bir devlet ortaya çıkmıştı. Üstünlüğün takvada olduğunu (Hucurat 49/13) belirten bu inanç, bütün inananların kardeş olduğunu ilan etmiştir (Hucurat 49/10). Artık kabilenin yerini akide almış bulunmaktaydı. İnsanlar kabilelerinin gücüne değil, dinî alanda yaptıklarına göre itibar görmeye başlamıştır. Bu anlayışın finali ise Veda Hutbesiyle yapıldı. Câhiliye adetlerinin hepsi ayaklar altına alınmış oldu. Kur'an'da İslâm dininin tamamlandığı beyan edilmiştir (Maide 5/3).

Hız. Muhammed vefat ettikten sonra devletin başına halife olarak Hız. Ebu Bekir geçti. Hilafet beklentisi içinde olan Haşimoğulları'nın itirazı dışında Müslümanlar kendi içlerinde ciddi bir sorunla karşılaşmadılar. Onun döneminde meydan gelen ridde/irtidat (Dinden dönme) hareketleri bastırılmış ve yeniden Arabistan Yarımadasında hâkimiyet sağlanmıştır. Onun döneminde fetihler başlamış, Sasani ve Bizans'a karşı zaferler kazanılmıştır. Vefat edeceğini anlayınca yerine Hız. Ömer'in geçmesini tavsiye etmiştir (İbn Sa'd, III, 184). O, yaklaşık on yıl hilafet makamında kalmıştır. Bu süre zarfında devlet dokusunu zedeleyecek herhangi ciddi bir sorun ile karşılaşmamışlardır. Bu dönemin sorunsuz geçmesindeki en büyük pay Hız. Ömer'in uygulamış olduğu siyasetle yakından alakalı olmalıdır.

Hız. Ömer sukaste uğrayıp ağır yaralanınca kendisine oğlunu yerine halife tayin edilmesi istenmişti. Ancak Hız. Ömer bunu kabul etmeyerek şayet hayatta olsalardı, Ebu Ubeyde'yi veya Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim'i halife tayin edeceğini belirtmiştir (Taberî, IV, 227, İbn Esir, II, 459). Bununla beraber içlerinde birini halife seçmek üzere altı kişilik bir heyet tayin etmiştir. Oğlu Abdullah'ı da seçilmemek kaydıyla heyete dâhil etmiştir (Taberî, IV, 228, Yakubî, I, 174). Hız. Ömer'in en fazla endişe ettiği şey kavmiyetçiliğin yeniden canlanması ihtimaliydi. Bunun için halife adaylarını çağırış ve onlara şöyle nasihatte bulunmuştu: *“Ey Ali! Eğer bu işi yükleneyecek olursan, aman Haşimoğulları'nı insanların başına getirmekten sakın.”* Hız. Osman'a: *“Ey Osman! Şayet sen Müslümanların bu işlerini yükleneyecek olursan sakın Ebu Muaytoğulları'nı insanların başına musallat etme”* demiştir. Sonra Sa'd'a dönmüş: *“Ey Sa'd! Eğer Müslümanların işlerini sen yükleneyecek olursan, kendi akrabalarını insanların başına geçirme”* (İbn Esir, II, 448). Görünüşte hilafet seçimi Hız. Ali ile Hız. Osman arasında bir yarışa dönüşmüştü de gerçekte Haşimî-Emevî çekişmesine sahne olmuştur. Hilafet yarışı Hız. Osman'ın seçilmesiyle sonuçlanmakla birlikte eskiye dayanan çekişmenin yeniden gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur (Demircan, 2016, Siyer, 129).

Hız. Osman yumuşak huylu ve akrabalarına düşkün bir insandı (Fayda 2014, 352). Bunun neticesi olacak ki kısa bir süre içerisinde daha önce atanan bürokratları değiştirmeye başlamış, devletin önemli görevlerine kendi akrabalarını getirmiştir (Yakubî, II, 192). Ayrıca devlet hazinesinden akrabalarına ciddi miktarda yardımda bulunmuş (Yakubî, II, 195) ve bu durum Ümeyyeoğularının devleti kendilerine ait aygıt olarak görmelerine sebep olmuştur (Fayda, 355). Hız. Osman'ın icraatları ciddi tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Kendisini uyaran sâhâbiler olduysa da uyarıların çok da etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Hız. Osman'ın icraatlarından rahatsız olan Medineliler ona sadece sözlü muhalefette bulunup (Yakubî, II, 201) bunu fiili merhaleye taşımadılar. Ancak diğer bölgeler için aynı şeyleri söylemek mümkün gözükmemektedir. Nitekim Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelen isyancılar halifeyi şehit ettiler. Bu olay *“Fitnetü'l-Kübra”* olarak adlandırıldı (Bknz. Taha Husayn, Fitnetü'l-Kübra). İslam dünyasında iç çatışmaları tetikleyen bu olaydan sonra Müslümanlar kendi aralarında savaşmaya başlamışlardır. İsyancı gruplar, Hız. Ali'yi zorla

başa geçirdikten sonra onunla birlikte Hz. Osman'ın kanın talep eden gruplar ile mücadele ettiler (Taberî, IV, 434).

Hz. Ali, önce Hz. Aişe, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avvam'ın başını çektiği grup ile Cemel Savaşını yapmak zorunda kalmıştır. Bu savaş Hz. Ali'nin zaferiyle sonuçlanmış (Taberî, IV, 539, İbn Esir, III, 140) ancak Müslümanların kılıcıyla binlerce Müslüman ölmüştür. Daha sonra Hz. Ali, Muaviye'nin önderliğindeki muhalifleri kontrol altına almak için harekete geçti. İki taraf arasında yapılan müzakerelerde bir sonuç çıkmayınca iki taraf Sıffin'de karşı karşıya geldi. Söz konusu savaş, Hz. Ali'nin lehine sonuçlanacakken karşı taraf konuyu Kur'an ve Sünnet'te götürme fikrini ortaya atmıştır. Hz. Ali'nin tarafında bulunanlardan bir kısmı hakemliğe icabet etmesi için onu zorlamaları neticesinde Hz. Ali hakemliğe razı olmak zorunda kalmıştır (Taberî, V, 48, İbn Sa'd, VI, 25). Ne var ki, Hz. Ali'nin ordusunda bulunan bazı insanlar da insanların hakemliğini kabul ettiği için Hz. Ali'yi kâfirlikle suçlamışlardır. Kendisine tabi olma şartını hakemlikten vaz geçmesine bağlayana bu kesim, istedikleri sonucu alamayınca Hz. Ali'den ayrılarak İslam dünyasında Hariciler olarak isimlendirilen fırkayı oluşturmuşlardır (Fığlalı, XVI, 172).

Hz. Ali'nin grubu ikna etme çabaları sonuç vermemekle birlikte tahkim olayından da sorunu çözecek bir netice çıkmamıştır. Amacı Muaviye ile savaşmak olan Hz. Ali, Haricilerin çıkarmış olduğu güvenlik sorunu yüzünden onlarla savaşmak zorunda kalmış (Fığlalı, XVI, 170) ancak savaş, onun için sonun başlangıcı olmuştur. Çünkü onun ordusunda bulunan askerlerin bir kısmı Haricilerin akrabalarıydı. Hz. Ali'nin ordusu, Haricilerle yapılan savaştan sonra onunla birlikte Muaviye'ye karşı savaşma konusunda isteksiz davranışlar sergilemişlerdi. Nitekim Hz. Ali rakibine karşı yeniden ordu toplama imkânını bulamamıştır. Hariciler, meydana gelen olayların sorumlusu olarak üç kişi görmüş ve bunların ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmüşlerdi (Taberî, V, 144). Hz. Ali, Muaviye ve Amr b. As'a suikast düzenlenmiş ve bu girişimde sadece Hz. Ali kurtulamamıştır (Taberî, V, 148). Hz. Ali'den sonra oğlu Hasan'a biat edilmiş ancak gerek onun kişiliği gerekse de Muaviye'nin avantajlı durumda olması onu savaşmaktan vaz geçirmiş ve Muaviye lehine hilafetten feragat etmiştir (El-Makdisî, 234, Halife ibn Hayyat, 1985, 203).

1. MUHALİF GRUPLAR

Muaviye, hilafeti Hz. Ali'ye karşı vermiş olduğu mücadelenin sonunda ele geçirmiştir. Daha sonra oğlu Yezid adına halktan biat almıştır. Bunun gerekçesi ise Müslümanlar arasında halife seçimi için yeniden başlama ihtimali olan iç çatışma gösterilmiştir (İbn Kuteybe, 189). Yezid'e biat edilmesi konusunda Hicaz bölgesinden itirazın yapıldığı anlaşılmaktadır (Halife b. Hayyat, 213-214). İtirazın üç gerekçeye dayandığı söylenebilir. Hicaz bölgesinin saltanata alışık olmaması, Ashabın uygulaması olan şûranın terk edilmesi ve Yezid'in sahip olduğu kötü huylar (Apak, III, 73). Birinci itirazı değerlendirdiğimizde aslında işin iddia edildiği gibi olmadığı anlaşılacaktır. Çünkü bölgede, başta bulunan kişinin kendi oğlunu vasiyet etmesi veya başkasının bunu teklif ettiğine dair örneklere rastlamaktayız. Hz. Ömer yarasından dolayı vefat edeceği anlaşılınca oğlu Abdullah'ı kendisinden sonra halife tayin etmesini isteyenler olmuştur (İbn Esir, II, 456-460). Ayrıca Hz. Ali'nin vefatından sonra Hz. Hasan'ın halife olarak biat almış olması da unutulmamalıdır (Taberî, VI, 158). Yine Hicaz dışındaki bölgelerin saltanata alışık oldukları da bilinmektedir. Emeviler dönemine gelene kadar İslam coğrafyasının genişlemesi göz önünde bulundurulduğunda Hicaz'ın konumunun eskisi gibi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zaten devletin merkezi olma özelliğinin de kaybetmiş durumdaydı. Hz. Ali zamanında Kûfe (İbn Sa'd, III, 30), Muaviye zamanında ise devletin başkenti Şam olmuştur. Yeni merkezlerin sakinleri saltanat sistemine alışık oldukları için bu duruma tepki göstermemişlerdir. Kûfe'nin muhalefet gerekçesi ise daha başkadır. Şehir Hz. Ali döneminde devletin başkenti idi. Muaviye'nin devletin merkezini Şam'a taşıması Kûfe halkının arzu ettiği bir durum değildi. Daha önce başkentim nimetlerinden yararlanan söz konusu insanlar yeni durumda bundan mahrum olmuşlardır. Sıradan bir yerleşim yerine dönüşen şehir halkı eski imkânlarının birçoğundan mahrum kalmışlardır. Onların eski konumlarına gelme arzusu mücadelelerini etkileyen önemli faktörlerdendir (Apak, III, 86).

Sahabe uygulaması olan şûranın terk edilmesi konusuna gelince bunun da ciddi bir itiraz olduğu kanaatinde değiliz. Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi uzun süren istişarelerin sonucundan değil anlık gelişen bir olayın neticesinde olmuştur (Sarıbyık, 2013, 173). Hz. Ömer'in halife seçilmesinde Hz. Ebu Bekir'in ashabın ileri gelenleriyle görüştüğü doğrudur, ancak o, kafasındaki kişiyi belirlemiştir. İnsanlara tercih sunmamış ve kafasındaki

kişiyi onaylatmıştır (Öz, 2016, 61). Hz. Osman'ın seçilmesine bakıldığında Hz. Ömer'in böyle bir şurayı zorunluluktan dolayı teşkil ettiği anlaşılacaktır. Çünkü o, kafasına göre bir halife adayının olmadığı kanaatindedir. Hayatta olsalardı Ebu Ubeyde b. Cerrah veya Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Salim'i halife tayin edeceğini söylemiştir (Taberî, IV, 227, İbn Esir, II, 459). Hz. Ali'nin ise isyancılar tarafından zorla halifelğe getirildiğini de göz önünde bulundurursak aslında idealize edildiği gibi bir şura sisteminin halife seçme konusunda geçerli olmadığını söyleyebiliriz.

Belki de Hicaz bölgesinin muteber itiraz konusu Yezid'in İslam ile bağdaşmayan yaşam tarzıdır. Ancak bu konuda da Hicaz bölgesinin yalnız kaldığı söylenebilir. Mekke ve Medine'de oturan ve İslam dinini hayatın merkezine koyan insanlar ile fetihler kanalıyla Müslüman olmuş ve tatmin edilmeleri büyük oranda ekonomiye dayanan insanların hassasiyetlerinin aynı olmayacağı aşikârdır. Dolayısıyla Mekke ve Medine dışında kalan bölgelerin Yezid'in başa geçmesini daha kolay benimsemeleri anlaşılabilir bir durumdur. Muaviye döneminde olduğu gibi ekonomik refahı sağlayacak ancak dinî hassasiyeti olmayan birini kabullenmekte fazla zorlanmamışlardır. Çünkü İslam fetihleriyle Müslüman olan bölgelerin ekseriyetinin önceliği ekonomik refahın sağlanmasıydı (Öz, 2015, 64, Barthold, 2006, 42). İnsanların eleştirisi daha çok Yezid'in başa geçtikten sonra yapmış olduğu işlerde aranmalıdır.

1.1 Hz. Ali Taraftarları

Muhafif grupların ortaya çıkmasının farklı nedenleri vardır. Hz. Ali taraftarları olarak bilinen grup aslında Emevi-Haşimî çekişmesinin büyük oranda şekillendirdiği bir harekettir. Amca Haşim ve yeğen Ümeyye arasındaki fazilet yarışı zamanla siyasî bir çekişmeye sahne olmuştur (Cabirî, 2001, 102). Bu durum Hz. Peygamber'in risaleti döneminde kendisini açık bir şekilde hissettirmiştir. Hz. Peygamber'e kabile rekabetinden dolayı en fazla düşmanlık yapan kabilelerden bir tanesi Ümeyyeoğulları olmuştur (Şibli, 2005, 152). Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan Ümeyyeoğulları ile Haşimoğulları arasında bir müddet söz konusu çekişme hissedilmemiştir. Ancak Hz. Osman ile Hz. Ali arasındaki hilafet rekabeti eski çekişmeyi yeniden gün yüzüne çıkarmıştır (Azimli, 2013, 191). Neticede Hz. Osman halife seçilmiş, Hz. Ali'nin bu durumdan memnun olmadığı anlaşılrsa da bunu halifeye karşı muhalefet hareketine

dönüştürmemiştir. Ümeyyeoğulları, Hz. Osman döneminde bazı imkânlarla sahip olmuş (Demircan, 2014, 32) ve sonrasında da bu imkân ve prestijden yararlanmak istemişlerdir. Hz. Ali halife olunca Şam valisi Muaviye ona biat etmemiş ve ayrıca hilafet konusunda onunla mücadeleye girişmiştir (Taberî, IV, 584).

Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle birlikte Muaviye konumunu daha da güçlendirmiştir. Hz. Ali taraftarları oğlu Hz. Hasan'a biat ettiler. Ancak o, durumun vehametini idrak ettiği için Muaviye lehine hilafetten çekilmiştir. Muaviye, Hz. Ali evladı ve taraftarlarına karşı büyük oranda ölçülü bir siyaset izlemiştir. Hz. Ali'nin çocukları da onun aleyhinde girişimlerde bulunmamışlardır (Dineverî, 2007, 277, Apak, III, 48). Muaviye döneminde Hz. Ali taraftarları için sorun teşkil eden sıkıntılar da bulunmaktaydı. Hz. Ali'ye lanet okuma işini başlatması (Varol, 90), Hucr b. Adi ve arkadaşlarının öldürtmesi (Dineverî, 2007, 276) söz konusu sıkıntılardandır. Bu olumsuzluklara rağmen onun döneminde Hz. Ali taraftarları ciddi manada bir sıkıntıyla karşılaşmamışlardır. Ancak Muaviye'nin, oğlu Yezid için biat almaya başlaması Medine'de sıkıntıların başlamasına sebep olmuştur. Muaviye sıkıntılarını gidermek adına bizzat Medine'ye gitmiştir. Ancak Hz. Hüseyin, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas biat etmek istemedikleri için Mekke'ye gitmişlerdir. Muaviye Mekke'ye giderek zorla da olsa onlardan biat almıştır (İbn Esir, III, 353-354). Bu durum Muaviye sonrası sıkıntının ilk işareti sayılmalıdır. Yezid'in başa geçmesiyle birlikte Hz. Hüseyin ona karşı harekete geçmiş, daha önce var olan ancak bir süreliğine durulan rekabet yeniden canlanmıştır. Hz. Hüseyin, Yezid'in halife olacak meziyetlere sahip olmadığı kanaatindeydi. En önemli gerekçesi ise Yezid'in İslam ile uyuşmayan davranışlarıydı. Ona göre Yezid meşru bir halife değildi (Apak, III, 85). Hz. Hüseyin'in mücadelesi büyük bir trajedi olan Kerbela Olayı ile sona ermiştir. Ancak bu olayla birlikte iki kesim arasındaki düşmanlık en üst seviyeye çıkmıştır. Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar Hz. Ali evladı ve taraftarı maddi imkânlardan büyük oranda mahrum bırakılmışlardır. Bu olumsuz durumlar Hz. Ali taraftarlarının her fırsatta Emevi devletine karşı başkaldırmaya sebep olmuştur. Bu bilgiler ışığında Hz. Ali taraftarlarının muhalefet sebeplerinin şu başlıklar altında toplanabilir; Hz. Ali hakkındaki kötü sözler, Kerbela olayında Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin öldürülmesi ve onları maddi haklardan yoksun bırakılması. Ayrıca Yezid döneminden başlayarak Ömer

b. Abdülaziz'e kadar gelen süreçte Ümeyyeoğularının iktidarını meşru görmemişlerdir.

1.2. Mevâli

Sözlükte Mevali “koruyucu, yardımcı, sahip, dost; âzat eden efendi; âzat edilen köle” anlamlarına gelmektedir. Mevâlî, terim anlamında ilk İslâmî fetihlerin ardından kendi istekleriyle Müslüman olan, çoğunluğunu doğuda İranlılar ve Türkler'in, Kuzey Afrika ve Endülüs'te Berberîler'in, Mısır'da Kıbtîler'in oluşturduğu gayri Arap Müslümanları ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır (Yiğit, XXIX, 425).

İslam dini bütün inananları kardeş kabul etmiş (el-Hucurat 49/10) ve üstünlüğün ancak takva ile olduğunu belirtmiştir (el-Hucurat 49/13). Hz. Peygamber ve Dört Halife döneminde Müslümanlar arasında böyle bir ayırımın olmadığı kabul edilmektedir. Ancak Emeviler döneminde Arap olmayan Müslümanlar için Mevâli ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Fetih hareketleri sayesinde diğer etnik unsurlardan Müslümanlığı benimseyen insanları sayısında ciddi artışlar olmuştur. Kadisiye Savaşı'ndan (15/636) sonra 4000 İran askeri İslâm'ı benimsemiş ve belli şartlar çerçevesinde Kûfe'de ikamet etmelerine izin verilmiştir (Belâzürî, 393-394). Zaman içerisinde fethedilen bölge halklarının da İslamiyet'i kabul etmesiyle Mevâlî'nin sayısında ciddi bir artış olmuş ve toplumun önemli bir kesimi hâline gelmişlerdi. İktidarda bulunan Emevî yöneticilerinin çoğu Müslümanların eşitliği ilkesini bir yana bırakarak Mevâlî ile Araplar arasında ayırım yaptığı, onlara Kur'an ve Sünnet'te yeri olmayan bazı vergiler yüklediği ve fetihlere katıldıkları halde bazı bölgelerde onları askerî maaş divanına kaydetmediği nakledilmektedir (Taberî, V, s. 559). Hatta Abdülmelik b. Mervân devrinden itibaren ihtidâ hareketleri hızlanınca cizye ve haraç gelirin azaldığını gören Haccâc, İslâm'a girenlerden kaldırılması gereken cizye vergisini Mevâlî'den almaya devam etmiş, bu uygulama Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar sürdürülmüştür. Ayrıca sosyal hayatta Mevâli ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmekteydi. Emeviler döneminde Mevâli Araplara denk tutulmamaktaydılar (İbn Esir, IV, 321). Bu durum Mevâlî'yi huzursuz etmiş ve Emeviler döneminde çıkan muhalif gruplara katılmasına sebep olmuştur.

1.3. Hariciler

Hariciliği ortaya çıkaran zihniyetin oluşumu Hz. Osman dönemine kadar götürülmektedir. Bu anlayışa göre Hz. Osman Kur'an, Sünnet ve ilk iki halifenin yolundan sapma göstermiştir. Yeniden bu çizgiye geri gelmesi veya görevinden ayrılması gerekmektedir (Demircan 2000, 43). Hz. Osman'ın görevi bırakmayı kabul etmemesi onun ölümüne gerekçe olarak kabule edilmiştir. Hz. Ali'ye başta biat etmeleri onun tekrar Kur'an ve Sünnet merkezli bir yönetim sergileyeceği beklentisiydi (Demircan, 2000, 44). Ancak onun da tahkime razı olması Haricilerin ayrı bir fırka olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Allah'ın karar vermesi gereken bir konuda insanların hakemliğine müracaat edilmesi kabul edilecek bir durum değildir. Onlara göre Allah'ın muradı savaş neticesinde ortaya çıkacaktır. Hz. Ali hakemliği kabul etmekle bu duruma müdahale etmiştir. Dolayısıyla o, yoldan çıkmış, tevbe edip yeniden Allah'ın hükmüne razı olmalıdır. Hariciler, Hz. Ali'nin ordusuna dönmeyi yeniden savaşa şartına bağladılar. Hz. Ali verilen bir sözün olduğunu, bu sonuçlanmadan bir şey yapamayacağını bildirince Hariciler onun ordusuna katılmayı reddetmişlerdir. Hz. Ali'nin Haricilerle savaşması bu zihniyetin ortadan kalmasına yetmemiş tam aksine onun ölümüne sebep olan sürecin hızlanmasına sebep olmuştur. Nitekim Hariciler meydana gelen olaylardan üç kişiyi sorumlu tutmuşlardır. Hz. Ali, Muaviye ve Amr ibn As. Söz konusu kişilerin ortadan kaldırılması gerekmekteydi. Onun için yapmış oldukları suikast planından sadece Hz. Ali kurtulamamıştır. Ümeyye iktidarının başlaması onlara göre Kur'an ve Sünnete dönüş değildi. Bu durumda onların talep ettiği ilkelerin hâkim olması anlamına gelmemekteydi. Dolayısıyla Ümeyyeoğulları meşru halife değillerdir. Kur'an ve Sünnet merkezli bir yapının ortaya çıkması için onlarla mücadele etmek gerekmekteydi. Hariciler, Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar buldukları her fırsatta yönetime karşı silahlı mücadeleye girişmekten geri durmamışlardır. Hz. Osman taraftarları olan Ümeyyeoğullarına karşı isyan etmekte herhangi bir beis görmemişlerdir (Nu'aymî, 2000, 81).

2. ÖMER B. ABDÜLAZİZ DÖNEMİ

61'de (680) Medine'de doğdu (Abid, 20, Yiğit, 53). Babası Mısır Valisi Abdülaziz b. Mervân, annesi Hz. Ömer'in torunu Ümmü Âsım'dır (Taberî, V, 566, Abid, 20). Çocukluğunun ilk yıllarını Medine'de dayılarının

yanında geçirdi. Medine’de ikamet etmesinden dolayı başta dayısı Abdullah b. Ömer olmak üzere birçok âlimden ilim öğrenme fırsatı buldu (Köse, 2010, 81). Abdülmelik’in kızı Fatıma ile evlendi ve daha sonra Medine valiliği yaptı (İbn Sa’d, VII, 325). Valilik merkezi Medine’deki ilk icraatı, şehrin on meşhur fakihıyla görüşüp meseleleri kendileriyle istişare ettikten sonra karara bağlayacağını bildirmek olmuştur (İbn Sa’d, VII, 328).

Ömer b. Abdülaziz gerek valiliği sırasında gerekse bu görevden azledilmesinden sonra halka karşı sert davranan valileri eleştirmeyi sürdürmüştür. Velîd’in kendisinden sonra ikinci veliaht olan kardeşi Süleyman’ın yerine oğlunu geçirmeye çalışması Ömer’in muhalefetiyle karşılaşmıştır. Bu durum Süleyman’ın onu danışmanları arasına almasına, oğulları ve kardeşleri bulunduğu halde kendisinden sonra halife tayin etmesinde etkili olmuştur (Yiğit, c. 34, 53). Ömer b. Abdülaziz 99 (717) yılında Süleyman’ın ölümü üzerine halife ilân edildi (İbn Esir, 4, 312). Hilafeti süresince dedesi Hz. Ömer’i örnek almaya çalışmıştır (İbn Sa’d, VII, 384). İsaabetli kararlara alabilmek için çevresindeki âlimlere danışmanın yanında, uzak bölgelerde olan âlimlerin tavsiyelerinden istifade etmek için de mektuplar yollamıştır (Yiğit, c. 34, s. 53). Ayrıca Muaviye’den başlayarak kendisine kadar gelen bütün haksızlıkları ortadan kaldırmaya gayret göstermiştir (İbn Sa’d, VII, 335).

Emevi yönetimi Ömer b. Abdülaziz’e gelene kadar üç önemli muhalif grubun oluştuğunu yukarıda izah etmeye çalıştık. Bir devlette memnun olmayanların sayısı arttıkça sorunların da aynı oranda arttığı bilinen bir gerçektir. Birlik sağlanmak için memnun olan insanların sayısının artırılması lazımdır. Bunun için de en etkili yöntem, sorunların asıl nedenlerine inerek çözmeye çalışmaktır. Bu bağlamda Emeviler döneminde oluşan her grubun muhalefet için ortak noktaları olduğu gibi farklı gerekçeleri de bulunmaktadır. Bütün grupların birleştiği nokta Ümeyyeoğulları yönetiminin meşru olmadığı düşüncesidir. Muhalefetin hareket noktası, meşru olmayan yönetime karşı Kur’an ve Sünnet etrafında birleşmek şeklinde formüle edilmiştir (Apak, 3, 27).

Ümeyyeoğullarına karşı temel problem meşruiyet olduğu hâlde Ömer b. Abdülaziz’in şahsı için böyle bir tartışmanın söz konusu olmadığı görülmektedir. Hatta o, beşinci halife olarak kabul edilmiştir. Bunun sebebinin onun yaşam tarzında aramak gerekir. İslami ilimler konusunda

kendisini yetiştirmiş ve ilmiyle amil bir şahsiyettir. Medine valiliği döneminde halkın gönlünü kazanmış, Kur'an ve Sünnet'e uygun bir yaşam biçimi sergilemiştir. Valilik görevinden alınmasına rağmen yanlış uygulamalar hakkında eleştirisini sürdürmüştür. Bu durum muhalefetin meşruiyet iddiasını Ömer b. Abdülaziz için geçersiz kılmıştır. Ümeyyeoğullarına karşı meşruiyet problemi Yezid b. Ebi Süfyan zamanında bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yukarıda değindiğimiz ve Yezid'in veliahtlığına karşı çıkışın üç gerekçesi içerisinde bize göre en makul olanı Yezid'in İslam ile bağdaşmayan davranışlarıydı. Ömer b. Abdülaziz Yezid gibi veliahtlık sistemiyle başa geçmesine rağmen meşruiyet sorunu yaşamamıştır. Bunun sebebi Ömer b. Abdülaziz'in hem valilik hem de halifelik döneminde sergilemiş olduğu yaşam biçimidir.

Ömer b. Abdülaziz yaşam tarzıyla İslam devletinin başkanı olacak vasıflara haiz olarak görülmüştür. Bundan ötürü üç muhalif grubun meşruiyet gerekçesi ortadan kalkmıştır. Ömer b. Abdülaziz ilk icraatlarından itibaren kendin seleflerinden farklı davranış biçimleri sergilemiştir (Abid, 35). Halifenin binmesi için ayrılan atlar kendisine getirildiğinde onlara binmeyi reddetmiş ve eski binitinin kendisi için yeterli olduğunu söylemiştir. Ayrıca söz konusu atları sattırması ve parasını beytülmale koydurmuştur (İbn Esir, IV, 329, İbn Sa'd, VII, 332). Hilafet sarayında Süleyman'ın ailesi oturduğu müddetçe oraya geçmeyeceğini bildirmiştir (İbn Esir, IV, 314). Hilafet öncesi hayatına dair eleştiri olmadığı gibi hilafet makamına geçtikten sonra yaşam tarzına daha da dikkat etmiştir. Daha önce giydiği elbiselerden daha ucuzlarını giymeyi tercih etmiş, olabildiğince halktan biri gibi yaşamaya çalışmıştır (İbn Sa'd, 7, 328). Hatta halktan sıradan birinden bile daha mütevâzi bir hayat yaşamıştır. Çünkü onun döneminde zekât verilecek insan bile neredeyse kalmamıştır. Öncelikle yanlışları düzeltme adına işe kendisinden başlamıştır. Gösterişli olan şeyleri beytülmale koydurmuştur (İbn Sa'd, 7, 335). Daha sonra eşi Fatıma bint Abdülmelik'e: *“Benimle kalmak istiyorsan sahip olduğun malları, mücevherleri Müslümanların beytülmaline geri ver çünkü bunlar Müslümanlara aittir ve ben üçümüzün (Kendisi, hanımı ve malları) bir evde bulunmasını istemem”* demiş, o da istediği bütün malları beytülmale vermiştir (İbn Esir, IV, 314). Daha sonra Ümeyyeoğullarının haksız bir şekilde elde ettiklerine inandığı mallarını ellerinden alarak Beytülmal'e devretmiştir (İbn Esir, IV, 329-330). Göreve başladığı andan itibaren göstermiş olduğu davranış biçimi muhalif grupların

Ümeyyeoğullarına karşı takındıkları tutumu ona karşı takınmamasına vesile olmuştur. Halkın güvenini kazanan Ömer b. Abdülaziz toplumun ayrışmasına neden olan uygulamaları ortadan kaldırmak için girişimde bulunmuştur.

O, hilafete geldiğinde yaptığı ilk işlerde bir tanesi Hz. Ali'ye sövme işine son vermek olmuştur. Valilere emir göndererek bu işi sonlandırmalarını istemiş ve hutbelerde ilgi kısma ise Nahl Suresi'nin 90. Ayetinin okunmasını sağlamıştır (İbn Esir, IV, 315, İbn Sa'd, VII, 382).² Ayrıca Hz. Ali evladına maddi imkânlar sağlamış (İbn Sa'd, VII, 379) bu bağlamda Fedek arazisinin humusunu onlara vermiştir (İbn Esir, IV, 329). Uygulamaları ile kısa bir süre de olsa Hz. Ali taraftarlarının dışlanmışlık hissini ortadan kaldırmış ve onlara iyi davranmıştır. Ayrıca Hz. Ali taraftarlarının çoğunlukla bulunduğu bölgelerden biri olan Kûfe için Vali Abdulhamid'e şöyle bir mektup yazmıştır: "*Kûfe ehli, belâ, şiddet ve kötü valilerin başlattığı pis muamelelere maruz kalmışlardır. Dinin özü, adalet ve ihsandır*" (İbn Esir, IV, 327). Onun hilafet dönemine kadar Kufe ve Basra'ya şiddet kullanmaktan çekinmeyen valiler atanmıştır. Söz konusu valiler halka karşı sert davranmaktan çekinmemişlerdir. Basra ve Kûfe halkına iyi davranacak yöneticileri ataması onların takdirini kazanmıştır. Ayrıca Basra ve Kûfe halkının devletin imkânlarından mahrum bırakılması muhalefet etmelerinin önemli etkenlerindendi. Ömer b. Abdülaziz bu sorunu çözmek için de girişimde bulunmuştur. Irak bölgesinde hakkı verilmeyen o kadar kişi vardı ki, onların hakkını ödemeye hazinedeki mallar yetmemiş, Şam hazinesinden takviye mal gönderilmiştir (İbn Sa'd, VII, 336). Böylece Hz. Ali'nin evladı ve taraftarlarının mağduriyetlerini gidermiş onların muhalefetini kendi döneminde en düşük seviyeye indirmiştir.

Ömer b. Abdülaziz, diğer muhalif grup olan Haricilere karşı daha önceki dönemlerden farklı davranmıştır. Asıl adı Bistam olan Şevbez seksen kişilik bir grupla isyan etmiştir. Halife Kûfe'deki amili Abdülhamid'e mektup yazarak onlara karşı mümkün mertebe şiddet kullanmamasını fakat yine de isyanına devam edecek olursa göz açtırmamasını ve üzerine güçlü biri komutasında asker göndermesini emretmiştir. Ayrıca Ömer b. Abdülaziz, Bistam'a bir mektup yazdı. Mektubunda; "*Senin Allah ve Rasûlü için ayaklandığını duydum. Sen bu işe benden daha layık değilsin. Bana gel tartışalım. Eğer hak bizim elimizdeyse sen de diğer insanlar gibi itaat et. Eğer hak senin elindeyse o zaman senin durumunu düşünelim*" demiştir.

²"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."

(İbn Esir, IV, 317). Bunun üzerine Bistam, Halifeye; “*Sen insaflı davrandın*” diyerek iki adamını onunla tartışmak üzere göndermiştir. Ömer b. Abdülaziz Haricilere karşı şiddet kullanmayı uygun görmemiştir (İbrahim Hasan İbrahim, 1996, 319). Yapılan tartışmalar sonunda Yezid b. Abdülmelik’in veliaht tayin edilmesi işi dışında bütün konularda gelen iki hariciyi ikna etmeyi başarmıştır (İbn Esir, IV, 317-319). Yezid konusunda da içi rahat değildi. Ancak onu kendisi tayin etmemiştir. İbn Esir, Ümeyyeoğullarının Yezid’in veliahtlıktan alınacağından korktukları için Halifeyi zehirleme yoluna gittiklerini aktarmaktadır (İbn Esir, IV, 319). Haricilerin isyanlarının gerekçesi Ümeyyeoğullarının Kur’an ve Sünnet’e uygun yaşamadıkları teziydi. Ancak Ömer b. Abdülaziz için bu gerekçeyi ileri sürememişlerdir. Yaşam tarzı Kur’an ve Sünnet’e uygundu. Ayrıca Haricilerle diyalog yolunu açık tutması onların kendilerini ifade etme imkânı bulmasına vesile olmuştur. Gerekçeleri ortadan kalkan Hariciler Ömer b. Abdülaziz döneminde isyan etmemişlerdir.

Üçüncü muhalif grup olan Mevâli’nin ana sorunları, ikinci sınıf muamelesi görmeleri, Müslüman olmalarına rağmen kendilerinden cizye alınmaya devam edilmesi ve fetih hareketlerine katılmalarına rağmen kedilerine ganimetlerden daha az pay verilmesi veya hiç verilmemesiydi. Ömer b. Abdülaziz Arap olan ve olmayan Müslümanlar arasında ayırım anlayışı kaldırmaya çalışmıştır (İbn Sa’d, 7, 366). O, Müslüman olan Mevâli’den alınan cizye vergisini derhal kaldırmıştır (İbn Sa’d, VII, 339). Bu durum Mevâli’yi memnun etmiş ayrıca farklı etnik yapıya mensup birçok kimsenin Müslüman olmasına sebep olmuştur. Daha önceki uygulamalara dayanan bir refleks ile vali, “*insanlar cizyeden kaçmak için İslâm’a giriyorlar. Onları sünnet olmakla imtihan et*” demesi üzerine o, “*Peygamber davetçi olarak gönderildi, sünnetçi olarak değil*” diye cevap vermiştir (Taberî, V, 559). Neticede Mevâli’nin hoşnutsuzluğu ortadan kaldırılmıştır. Arap ırkından olmayan diğer insanların İslâm dinine girmesi hızlanmıştı.

Ömer b. Abdülaziz’in bu icraatlarından dolayı muhalif gruplar büyük ölçüde memnun olmuş ve büyük oranda sorun çıkarmamışlardır. Bu durum devletin birliğini sağlamış ve toplumsal barışı kısa bir süre de olsa temin etmiştir.

SONUÇ

Ömer b. Abdülaziz dönemi devlette birliği sağlama adına tarihin en güzel örneklerinden birini sunmuştur. Onun dönemine kadar olan Emevi iktidarında önemli üç muhalif gruptan bahsedilebilir. Bunlar Hz. Ali taraftarları, Hariciler ve Mevâli'dir. Söz konusu grupların ortak muhalefet gerekçesi Ümeyyeoğulları iktidarının meşru olmadığı düşüncesidir. Bununla beraber her bir muhalefet grubun farklı karşı çıkma nedenleri de bulunmaktadır. Hz. Ali taraftarları hutbelerde Hz. Ali'ye kötü söz söylenmesinden dolayı ciddi manada rencide olmuşlardır. Mevâli, Müslüman olmasına rağmen ikinci sınıf muamelesi görmüş, gayrimüslimlerden alınan cizye vergisi onlardan da alınmış ayrıca savaşlara katılmalarına rağmen ganimetlerde ya pay almamışlardır ya da olması gerekenden daha az pay almışlardır. Hariciler ise kendi anlayışlarına göre Kur'an ve Sünnet'in uygulanması gerekli görmüşlerdir. Onlara göre Ümeyyeoğulları bu ilkelere göre hareket etmediği için meşru değildir.

Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar söz konusu gruplar ile farklı şekillerde mücadele edilmiştir. Muaviye döneminde Hz. Ali evladına iyi yaklaşılırken oğlu Yezid döneminde onu oğlu Hüseyin Kerbela'da ailesiyle birlikte katledilmiştir. Muaviye sonrası dönemde Ali evladına iyi gözle bakılmamış siyasi hareket alanları kısıtlandığı gibi maddi imkânlardan da ciddi anlamda mahrum edilmişlerdir. Ömer b. Abdülaziz hilafete geldiğinde Hz. Ali'ye yapılan nahoş durumu ortadan kaldırmış, Hz. Ali evladının maddi sorunlarını gidermiştir. Ayrıca Hz. Ali'ye taraftar olan Kûfe ve Basra şehirlerinin halkına yapılan baskıyı kaldırmış, ayrıca o güne kadar mağdur edildikleri maddi imkânlardan onları yararlandırmıştır.

Haricilerin temel iddiası olan Ümeyyeoğullarının Kur'an ve Sünnet'e uymaması gerekçesi Ömer b. Abdülaziz için geçerli olmamıştır. Çünkü o, ilk baştan itibaren Ümeyyeoğullarının davranış biçimini benimsememiş ve onlardan farklı davranmıştır. Son derece dindar olan Ömer b. Abdülaziz lüks ve şatafattan uzak durmuş halktan biri gibi yaşamıştır. Ayrıca kendisinden önceki halifeler Harici hareketlerini şiddetle bastırmaya çalışmışken o, onlarla uzlaşma yolunu aramış ve fikirlerinin kendisi için geçerli olmadığına onları ikna etmiştir. Onlarla diyaloga geçmiş, şiddet kullanmadan Haricilerin kendilerini ifade etme ortamı oluşturmuştur. II. Yezid'in veliahtlığı meselesi hariç diğer konularda Haricileri ikna etmeyi başarmıştır.

Üçüncü muhalefet grubu olan Mevâli'den cizye alınmasını engellemiş ve onları Arap Müslümanlar ile aynı statüye kavuşturmuştur.

Ömer b. Abdülaziz sorunların asıl nedenlerine inerek muhalif grupların sorunlarını çözmeye çalışmıştır. Bu yöntem etkili olmuş ve onun döneminde devlette büyük oranda birlik sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abid**, A, Siyretü'l- Ömer ibn Abdülaziz, Mektebetü'l- Vehhabe.
- Apak**, A, (2014), Ana Hatlarıyla İslam Tarihi, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Apak**, A, (2016), *Asabiyet*, İstanbul, Ensar Yayınları.
- Azimli**, M, (2013), Hz. Ömer, Ankara, Ankara Okulu Yayınları.
- Barthold**, V, V, (2006) Halife ve Sultan, Çeviren: İlyas Kamalov, İstanbul, Yeditepe Yayınları.
- Belazurî**, A, (1978), Fütûhu'l-Buldân, Tahkik, Abdullah Enis E'tteba', Ömer Enis E'tteba', Beyrut.
- Bozkurt**, Nebi, Hucr b Adiy, DİA, c.18
- Cabirî**, M, A, (2001), *Arap-İslam Siyasal Aklı*, Çeviren: Vecdi Akyüz, İstanbul, Kiyabevi Yayınları.
- Demircan**, A, *Siyer*, İstanbul, Beyan Yayınları.
- Demircan**, A, (2014), Ali-Muaviye Kavgası, İstanbul, Beyan Yayınları.
- Demircan**, A, (2000), Din Siyaset İlişkisi, İstanbul, Beyan Yayınları.
- Dineverî**, E, (2007), el- Ahbar et-Tıval, Çeviren: Nusrettin Boleli, İstanbul, Hivda İletişim.
- El-Makdisî**, M, (1997), el-Bed ve't-Tarîh, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Fayda**, M, (2014), *Dört Halife Dönemi*, İstanbul, Kubbealtı Yayınları.
- Fığlalı**, Ethem Ruhi, Hariciler, DİA, c.16.

- Halife İbn Hayyat**, (1987), Tarih-i Halife ibn Hayyat, Riyad, Daru't-Tayyibe.
- İbn Esir**, (1978), E, el-Kamil fit'Tarih, Tahkik. Ebi'l-Fida Abdullah Kadi, Beyrut, Daru'l-kütübi'l-'ilmiyye.
- İbn İshak**, (2012), M, Tahkik: Muhammed Hamidullah, Çeviren: M. Şafi Billik, İstanbul, Düşünce Yayınları.
- İbn Kuteybe**, (1990) E, el-İmâme ve's-Siyâse, Tahkik: Ali Şeyri, Daru'l-Edva.
- İbn Sa'd**, M, (2001), Katabü't-Tabakati'l-Kebîr, Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Kahire, Mektebetü'l-İshancî.
- İbrahim**, H, İ, (1996), İslam Tarihi, Mısır, Mektebetü'n-Nahda.
- Köse**, M, (2010), Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer b. Abdülaziz, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (75-97), Sayı: 34.
- Numânî**, Ş, M, (2005), Hz. Muhammed, Çeviren: Yusuf Karaca, İstanbul, İz Yayıncılık.
- Nu'aymî**, S, (2000), Hariciliğin Doğuşu, Din Siyaset İlişkisi, Haz: Adnan Demircan, İstanbul, Beyan Yayınları.
- ÖZ**, Ş, (2016), İslam Siyaset Geleneğinde Bir Şaz, İlahiyat Araştırma Dergisi, (57-68) Sayı 5.
- Sarıbıyık**, M, (2013), İslam Siyaset Düşüncesinde Hilafet Kurumunun Aşılmalı Sorunları Üzerine Bazı Mülâhazalar, 169-185, Şarkiyat Mecmuası, Sayı 23.
- Taberî**, E, Tahkik: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Mısır, Darü'l-Mearif.
- Varol**, B, (2006), *Emeviler'in, Hz. Ali ve Taraftarlarına Hakaret Politikası Üzerine*, (s. 83- 107), İstem, Yıl:4, Sayı: 8.
- Yakubî**, A, (1883), Tarih'ül-Yakubî, Leiden, Matbei'l-Beril.
- Yiğit**, İsmail, Mevâli, DİA, c.29.

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

İHVÂN-I SAFÂ RİSALELERİNDE PEYGAMBER ve FİLOZOFA VERİLEN DEĞER/Value Given to
Prophet and Philosopher in Ikhwan al-Safa's Treatises

Mehmet KARAKUŞ

Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri ABD,
mehmetkus@kilis.edu.tr
Orcid: 0000-0002-3628-9809

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
08 Mayıs 2018 / 8 May 2018

Kabul Tarihi / Accepted
16 Mayıs 2018 / 16 May 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Karakuş, M, (2018) İhvân-ı Safâ Risalelerinde Peygamber ve Filozofa Verilen Değer/Value Given to
Prophet and Philosopher in Ikhwan al-Safa's Treatises, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), **74-87**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

İHVÂN-I SAFÂ RİSALELERİNDE PEYGAMBER ve FİLOZOFA VERİLEN DEĞER^{1*}

Value Given to Prophet and Philosopher in Ikhwan al-Safa's Treatises

ÖZ

Bu çalışmada insanın kurtuluşunun din ve felsefenin birlikteliğiyle gerçekleşeceğine inanan ve bu uğurda çaba sarfeden İhvân-ı Safâ'nın düşüncesinde insanlığın mutluluğu için yol gösterici konumda bulunan peygamber ile filozofa verilen değer tartışılmıştır. İhvân-ı Safâ düşüncesinde insan, Allah tarafından en güzel surette yaratılmış bir varlık olup, en üstün ve en aşağı nefisleri kabule yatkın bir şekilde donatılmıştır. İnsani nefsin kabul ettiği yüksek dereceler; felsefi bilgiye eriştiği derece olan melekî derece ile nebevî dereceye eriştiği kutsî derecedir. Bu kutsî derece sayesinde de insan, nefsi itibarıyla ulaştığı en yüksek merteye olan vahyi kabul eder. Bu anlamda İhvân-ı Safâ düşüncesinde en üstün makam Peygamberlik makamı olmaktadır. Bu makam, felsefe yapmanın mümkün olmadığı bir yerdir. Felsefe ise peygamberlikten sonra beşeri sanatların en değerlisidir. Aslında İhvân-ı Safâ'ya göre peygamber ile filozof, her ikisi de dünyayı yerme ve ahiret hayatına yönelme, insan nefsinin güzelleştirme ve ıslah etme, oluş ve bozulmuş alemleri olan cehennemden kurtarma ve onu cennete iletme noktasında aynı görevi yerine getirmektedirler. Bununla birlikte İhvân-ı Safâ anlayışında filozof; dünyalık bilginin, peygamber ise hem dünyalık ve hem de ahirete ait ebedi hayata yönelen bilginin kaynağı olarak görüldüğünden, her birisine verilen gerçek değer de hitap ettikleri dünya nisbetinde olmaktadır. Peygamberi, gönüllerin doktoru; filozofu ise bedenlerin doktoru olarak gören İhvân, ruhu asıl; bedeni ise ruhun bir aleti görmesi yönüyle de peygamberi filozoftan daha üstün bir konumda değerlendirmektedir. Yine İhvân-ı Safâ, filozofları, mantıkî kıyaslar ve felsefi eğitim yoluyla bilgiye ulaşmalarından hareketle elde ettikleri bilgi bakımından farklı görüşlere ulaşmaları ve aynı görüş üzerinde birleşememeleri nedeniyle eleştirirken, peygamberleri ise getirdikleri bilgileri şüphe edilmeyecek bir yolla meleklerden almaları ve bu hakikatleri insanlara aktarmaları sebebiyle filozoflardan üstün görmektedir.

Anahtar Kelimeler: İhvân-ı Safâ, Peygamber, Filozof, Din, Felsefe.

* Bu çalışma, aşağıda zikredilen kongrede bildiri olarak sunulmuş ve özeti yayımlanmıştır. Özet için bkz. Mehmet Karakuş, "İhvân-ı Safâ Risalelerinde Peygamber ve Filozofa Verilen Değer", *Al-Farabi 1st International Congress on Social Sciences*, 11-14 Mayıs 2017 Gaziantep/TÜRKİYE, Özet Kitabı, s.404.

ABSTRACT

In this text, we will discuss the value given to the prophet and the philosopher who are both guides for the happiness of mankind in the thought of Ikhwan al-Safa (Encyclopedia of the Brethren of Purity) which point out that the salvation of man will take place together with the religion and philosophy and endeavours on this issues in the sequel. In the thought of Ikhwan al-Safa, the human being is created by Allah in the best conformation and is equipped with a tendency to accept the highest and the lowest soul. The high grades accepted by the human soul are the angelic degree which is the degree by which philosophical knowledge is attained, and the holy degree by which it has attained the degree of prophethood. Due to the holy degree, man accepts revelation, which is the highest grade reached by human being's soul. In this sense, the highest authority is the prophetic authority in the thought of Ikhwan al-Safa. This is a place where philosophy is not possible. Philosophy is the most valuable human art after prophethood. In fact, according to Ikhwan al-Safa, both the prophet and the philosopher fulfill the same task such as criticizing the world and directing the mankind to the life of the hereafter, refining the human being, rescue from hell, the world of corruption and conveying him to the paradise. In the thought of Ikhwan al-Safa; while the philosopher is the source of worldly knowledge, the prophet is the source of the knowledge of eternal life belonging both to the worldly and to the afterlife. Ikhwan al-Safa regards the prophet as a doctor of hearts and the philosopher as a doctor of bodies. Body is considered as a device of spirituality and then hereby the prophet is evaluated in a superior position. Again, Ikhwan al-Safa, criticized philosophers because they have obtained their information from different perspectives through the use of logical comparisons and philosophical education and they can not agree on the same view; But on the other hand they have revered the prophets because they Receive their information from the angels by doubtless way and they transmit these truths to mankind.

Keywords: *Ikhwan al-Safa, Prophet, Philosopher, Religion, Philosophy.*

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başlamasıyla birlikte, kişilere ve toplumlara, doğruluk ve mutluluk yolunu gösteren ve bu yollara yönlendiren önemli şahsiyetler olmuştur. Bu şahsiyetler arasında da peygamberler ve filozoflar ilk sıralarda yer almaktadır. Zira toplumlara yön verenler bunlar olup bunların gösterdiği yolda yürüyenler ancak hedeflenen mutluluğa ulaşabilmişlerdir. Daha konunun hemen başında şüphe götürmez bir gerçek olarak unutulmaması gerekir ki, ne filozof ve ne de peygamber, insanlığı doğruluğa ve mutluluğa ulaştıracak temel esaslarda birbirlerinin aleyhinde bulunmuş aksine hep birlik içinde olmuşlardır. Çünkü hakikate ulaşmak gibi ortak bir hedefleri vardır. Hakikat ise tektir. Hakikatın ortaya çıkarılmasının bir tarafında din var ise diğer tarafında da felsefe bulunmaktadır. O halde İbn

Rüşd'ün de haklı olarak işaret ettiği gibi hakikat, hakikate ters düşmez. Aksine uygun olur. (İbn Rüşd, 1992:75) Ne var ki hakikate ulaşma yolları farklıdır. Gayeleri aynı olmakla birlikte yöntemlerinde farklılık görülebilen filozoflar ile peygamberler, bu farklılıklar dolayısıyla birbirlerini gerçek anlamda yanlışlamamakta hatta hakikate ulaşma noktasında birbirlerini tamamlamaktadırlar. Bu yine İbn Rüşd'ün ifadeleriyle dile getirilen: “Hikmet şeriatın arkadaşı ve süt kardeşidir. İkisi tabiatları itibariyle kardeş, cevherleri ve özleri itibariyle iki dosttur” (İbn Rüşd, 1992:115) sözüyle teyit edilmektedir.

Bu çalışmada filozoflar ile peygamberlerin karşılaştırması yapılırken konunun arka planında asıl olarak akıl-vahiy başka bir deyişle din ve felsefe ilişkisi yattığı göz önünde bulundurulmalıdır. Tarih boyunca insanın hakikate sadece vahiyyle ulaşılacağını savunanlar olduğu gibi sadece akıl ile ulaşılacağını söyleyenler de olmuştur. (bkz. Alper, 2000)

Gerçeklik arayışı ve ahlaki güzelleştirme konularında diğer bir deyişle, güzellik ve iyilik araştırması uğrunda başlıca iki yol vardır: Dini yol ve felsefi yol. Bu yollardan biri olan dini yol, gerçeği ve iyiliği sarik akıl ve tercih edilen görüşle, vahiy ve doğru nakille araştırırken felsefi yol, gerçek ve iyiliği ancak kamil akıl ve tercih edilen görüşle araştırır. (İzmirli, 2012:37) İnsan hayatını düzenleyen iki hakikatın varlığına inanan İhvân-ı Safâ da, bu iki yol dışında yol tutanları; ne felsefe ile süslenirler, ne de şeriatla yol bulurlar (İhvân-ı Safâ, tsz: c.4, s.100) demek suretiyle eleştirerek onları felsefe ve din yoluna davet eder. Zira İhvân-ı Safâ'ya göre kurtuluş bu iki yolun birlikteliğindedir.

İhvân-ı Safâ topluluğu hakkında kendisine sorulan soru üzerine Ebû Hayyân et-Tevhidî (ö. 414/1023) onları tanıtırken din ile felsefe birlikteliğine vurgu yapmıştır. Tevhidî'nin ifadeleriyle, İhvân'a göre şeriat, cehaletle kirletilmiş ve sapık görüşlerle karıştırılmıştır. Onu yıkayıp temizlemenin yolu ancak felsefe ile olur; çünkü felsefenin itikadî hikmetleri ve içtihadî maslahatları içerdiğini ileri sürmüşlerdir. Onlar, Yunan felsefesiyle Arap şeriatı [Kaynakta böyle geçtiği için aynen aktardım. Kastedilen şey İslam dinidir.] uzlaştığı zaman kemâlin gerçekleşeceğini iddia etmişlerdir. Bunun için de, felsefenin teorik ve pratik bölümlerininin tamamıyla ilgili elli risale tasnif etmişler ve bir de fihrist ekleyerek, *Resâli İhvânu's-Safâ ve Hullânu'l-Vefâ* diye isimlendirmişlerdir. Ancak kendi isimlerini gizlemişler, kitapçılara bu *Risaleleri* yayarak insanlara ulaştırmışlar ve bütün bunları yaparken Allah'ın rızasını elde etmek için yaptıklarını iddia etmişlerdir.(Tevhîdî, 1942:c.II, s.5;İhvân-ı Safâ:c.4, s.387)

İşte bu noktada insanın kurtuluşunun din ve felsefenin birlikteliğiyle gerçekleşeceğine inanan ve bu uğurda çaba sarfeden İhvân-ı Safâ (Tevhîdî, 1942: c.II. s.5; El-Kıftî, h.1326:58-60) düşüncesinde insanlığın mutluluğu

için yol gösterici konumda bulunan peygamber ile filozofun konumlarının net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

İhvân-ı Safâ, hicri IV. Yüzyılda İslâm coğrafyasında yaklaşık bir asırlık zaman diliminde varlığını koruyarak felsefi, ilmî, kültürel çalışmalar yapan ve bunları yaşadıkları çağın insanlarına yaymaya çalışan bir topluluktur. Bir felsefe derneği gibi çalışmalarını sürdüren topluluğun faaliyetleri o dönem İslâm dünyasının düşünsel ve entellektüel alanda katettiği mesafeyi göstermesi açısından önemlidir.(Çetinkaya, 2003:28) Geç Yeni-Platonculuktaki hakikatin birliği görüşünü ilk defa yaygınlaştıran (Fahri, 1992:48) ve bir tür ahlaki, manevi cemaat (Ferruh, 2000:95; Ayrıca Bkz. İhvân-ı Safâ: c.I, s.310; c.2, s. 66, 193, 207; c.3, s.173-78; c.4, s.87) olan İhvân-ı Safâ topluluğu, dinsel vahyi felsefe aracılığıyla yorumlamanın ve doğrulamanın mümkün olduğunu savunmakla kalmamakta aynı zamanda aklî kuram sayesinde dinsel yasanın değiştirilip düzeltilebileceğini de iddia etmekteydiler. (Gilson, 2007:346.)

Kimliklerini açıklamak istemedikleri ve isimlerini gizledikleri, *Risale*lerde sadece “Biz İhvân-ı Safâ’yız, arı kimseler ve değerli arkadaşlarız” (İhvân-ı Safâ: c.4, s.18) demelerine rağmen Tevhidî, Basra’da uzun zamandan bu yana bulduklarını ve onlara çeşitli ilim ve sanat erbabından katılan bir grubun olduğunu söyledikten sonra onlardan beşinin ismini kitabında zikretmiştir. Bunlar, el-Makdisî (veya el-Mukaddesi) diye bilinen Ebû Süleymân Muhammed b. Ma’şer el-Büstî, Ebû Hasan Ali b. Harun ez-Zencânî, Ebû Ahmed el-Mihricânî, el-Avfî ve Zeyd b. Rifaa’dır.

Topluluğun kuruluşunun elbette bir gayesi vardır ancak onlar gizli bir cemiyet olup bu gayelerini saklamışlardır. (Awa ve Atiyye, 2004: c.1, s.384) İhvân-ı Safâ’nın en tartışılan noktalarından biri, bu şekilde kendilerini gizlemeleridir. Sırlar hakkında konuştukları, işlerin gizli yönlerini araştırdıkları bir meclisleri olan (İhvân-ı Safâ: c.4, s.190) ve insanları kendi yollarına davet eden topluluğun bu durumu kuşkuyla karşılanmalarına sebep olmuştur. Aslında İhvân-ı Safâ’nın geniş hümanizm anlayışının ve kendi Şî’batî düşüncelerinin doğuracağı tepkiden sakındıkları için cemiyetlerinin gizli kalmasına ve üyelerinin tanınmamasına özenle riayet ettikleri söylenir. (Çağrı,1989:53-54) Bununla birlikte genel olan bazı gayelerini açıklamışlardır ki bu da din ve dünyanın salâhı, filozofların özellikle de Pythagorasçıların yolundan gitmektir. Tabiat, matematik, ilâhiyat gibi bütün ilimlerde metodlarının nazar yolu olduğunu söyleyen İhvân, herhangi bir mezhebe yahut herhangi bir ilim gurubuna ait olmadıklarını (Ferruh, 1996:197) aksine bütün ilimleri topladıklarını ve mevcudata bunların hepsiyle baktıklarını söylemektedirler. (el-Emin, 2001: c.3, s.89) Bu nedenle İhvân’ı belli bir mezhebe bağlamak onlara yapılacak en büyük haksızlıktır. Bu cemiyeti her cenah kendinden bir parça olarak görmekte ve

göstermektedir. (Çetinkaya, 2003:9) Denilebilir ki İhvân-ı Safâ topluluğu, belirli bir mezhebe bağlı olmadığı (Ahmed Emin, 2007: c.2, s.105; Ferruh, 2000:97) gibi kendi ifadelerinden hareketle de, mezhepler üstü konumda bulunan felsefi bir ekoldür. (Çetinkaya, 2003:60)

Faaliyetlerini gizli bir şekilde yürüttükleri ve takiyye yaptıkları ifade edilen İhvân'ın biraz da buna mecbur kaldıkları söylenebilir. Zira Bağdat'ta zındıklıkla itham edilmişler ve *Risâleler*'i yakılmıştır. (Ahmed Emin, 2007: c.2, s.112) İhvân-ı Safâ topluluğunun, bu şekilde gizli hareket etmelerinin nedeni olarak hikmet denilen üstün bilginin ehil olanlara ulaştırılması ve ehil olmayanlardan saklanmasına olan inançları olduğunu, sırlarını yeryüzü saltanatına sahip krallar olan insanların gücünden korktukları veya halk tabakasının fitnesinden çekindikleri için değil de ancak Yüce Allah'ın kendilerine olan lütuflarını korumak maksadıyla sakladıklarını ifade etmektedirler. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.166)

İhvân-ı Safâ topluluğu sahip oldukları bilimleri dört kitaptan aldıklarını belirtmektedir. Topluluğun düşüncesine kaynaklık eden bu kitaplardan birisi, bilgelerin ve filozofların matematiğe ve tabiat bilimlerine dair kitapları, ikincisi Tevrat, İncil, Kur'an ve Sayfalar gibi meleklerden vahiy yoluyla peygamberlere gönderilen vahiyler ve bu kitaplardaki ilahi sırları, üçüncüsü, feleklerin şu anda terkiibinden, burçların kısımlarından, gezegenlerin hareketleri ve cisimlerinin miktarlarından, zamanın tasarruflarından, unsurların dönüşümlerinden, madenler, hayvanlar ve bitkilerin varoluş sanatları ve insan eliyle yapılan sanatların çeşitlerinden, varolanların şekilleri ve sûretlerinden bahseden fizik kitapları ve dördüncüsü de yalnızca saygı değer ve iyi elçiler olan temiz meleklerden başkasının dokunamayacağı ilâhi kitaplardan gelen ilhamlardır. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.42) Bilgilerine kaynaklık eden bu kitaplara bakıldığında bile din ile aklı ne şekilde biraraya getirmeye çalıştıkları görülmektedir.

İhvân-ı Safâ, hiçbir ilme düşmanlık göstermediklerini, mezheplerden hiçbir mezhebe taaassupla bağlanmadıklarını, bilge ve filozofların çeşitli ilim dallarında telif ettikleri, akıl ve incelemeleriyle ince manalar şeklinde ortaya koydukları hiçbir kitabı terk etmediklerini belirterek; peygamberlerin (sav) kitaplarında, getirdikleri vahye ve meleklerin onlara öğrettiği haber, ilham ve vahiylerle dayandıklarını (İhvân-ı Safâ: c.4, s.167) ekleyerek, mezhep tutkusundan uzak ve kaynağı ne olursa olsun, doğru buldukları her düşünceyi benimseme eğiliminde olduklarını ifade ederler.

İhvân-ı Safâ topluluğunun yazdıkları Risâleleri, Miladi X. Asrın düşünce hayatının ve özellikle de fikrî yönünün bir resmini sunan, felsefenin bütün alt disiplinlerini iki kapak arasında toplayan ilk kitap; toplumu ilmî ve felsefi yöntemlerle eğitime amacıyla yapılmış ilk girişim kabul edilebilir. (Çetinkaya, 2003:115) Yine bu Risâleler, merkezinde matematiğin yer aldığı

felsefî bilimlerin gerçek bir ansiklopedisini oluşturmaktadır. Yazarlarının düsturu, hiçbir bilimi inkâr etmeden, herhangi bir kitabı kenara itmeden, ya da herhangi bir inancın yanında yer almadan, en geniş ve kucaklayıcı kelimelerle ifade edilen bir evrensellik özelliği gösterir. (Filiz, 2010:55)

İHVÂN-I SAFÂ RİSALELERİNDE PEYGAMBER VE FİLOZOFA VERİLEN DEĞER

Risalelerde evvela insanın yaratılışından ve yaratılmışlar içerisinde insana verilen konumun üstünlüğünden söz edilir. Bir bakıma ay-altı alemde bütün varolanlar evrenin küçük bir modeli olan insan için varolmuşlardır. Buna göre Şanı Yüce Allah, ay-feleği altındaki süfli alemin insanların varlığı ile mamur olması, onların yaptığı harika eserlerle dolması, ilahî, melekî, felsefî, genel ve özel siyasetlerle tertip ve düzenin korunması, alemin en tam haline ve en mükemmel amacına ulaşması için, yeryüzünde kendisine “halife” olarak bir insan yaratmak istemiş ve Rabbimiz halifesine önce topraktan farklı bir yapı, zarif bir yaratılış, çeşitli organlara ve birçok güce sahip bir şekil vermiştir. Sonra onu başka canlılardan daha güzel bir biçimde düzenlemiş ve ona kendisinden bir ruh üflemiştir. Ardından bu toprağımsı bedeni, hayvani nefislerin en şerefli ve en üstünü olan ruhani nefis ile birleştirmiştir ki bu sayede insan hareket eden, hisseden, idrak eden, bilen ve istediği şeyi yapan bir varlık olmuştur. Sonra insan nefisini, felekteki diğer yıldızların ruhani güçleriyle desteklemiştir ki bütün ahlakları kabul etmesi, bütün bilimleri, adabı, eğitimleri, siyasetleri ve her türlü bilgiyi öğrenmesi bu yolla mümkün olsun. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.38-39)

İhvân-ı Safâ İsağoji adını verdiği 10. risalenin başında ay-altı âlemde yaşayan varlıklar arasında en değerli varlık olan insanın, bu değerini ilimlerden ve sanatlardan aldığını belirtir. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.390) Yeryüzünde “Allah’ın Halifesi” olarak ifade edilen bu insan, tabiatı itibarıyla beşeri ahlakların, insani ilimlerin ve hikmetli sanatların hepsini kabule yatkın olarak yaratılmıştır. Ancak insanlardan bir kısmı bunları gerçekleştirme hususunda diğerlerinden daha üstündür. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.44-45) İnsanın bu üstünlüğü ve birbirlerinden farklı derecelere sahip olmalarını *Risaleler*, ilmi sanatlar ve ameli sanatlara (İhvân-ı Safâ: c. 1, 7. ve 8. Risaleler) sahip olmalarında aramaktadır. Ay küresinin altındaki varlıkların hepsi, yıldızların etkisine maruzdur. Fakat cevherleri farklı farklı olduğundan bu etkileri, kabulleri de farklı olmaktadır. (İhvân-ı Safâ: c.2, s.301; c.2, s.433) Ayrıca insanlar bilgi elde etme yolları bakımından da farklıdır diyen İhvân’a göre bazıları duyular yoluyla, bazıları işitme, rivayet ve haber yoluyla, bazıları da düşünme, araştırma, inceleme ve içgüdüsel akıl vasıtasıyla bazıları da vahiy ve ilham yoluyla bilgi elde eder. Bu sonuncusu

insanın kendi kazanması ve ihtiyarı ile olmaz; aksine Allah'tan bir bağış olarak verilir. Bazısı da kıyas ve akıl yürütme yoluyla bilgi elde eder ki bu kazanılmış akılla olur. İşte bu akılla, akıllılar övünür, bilginler ve filozoflar bununla üstünlük taslarlar (İhvân-ı Safâ: c.3, s.303).

İhvân-ı Safâ, her mevcuda varlık veren Yüce Yaratıcı'nın ay-altı âlemdeki en yetkin varlık olan insanı en mükemmel ve en güzel şekilde yarattığını, bu güzelliğin insanda hem şekil olarak zahiri bakımdan, hem de Rabbine benzemesi şeklinde diyebileceğimiz manevî bakımdan olduğunu kabul eder. Yine insanın kâinattaki güzelliği anlaması için seyre kendisinden başlaması gerektiği tavsiye edilir ki güzelliğin bütün unsurları en güzel tarzda insanda bulunmaktadır. Zira Yüce yaratıcı, insanı en güzel şekilde yaratmış, en mükemmel surette şekil vermiş ve onda büyük âlem görünsün diye suretini nefsinin aynası yapmıştır. (İhvân-ı Safâ: c.2, s.462) Bu nedenle insan, en iyi şekildeki cismani beden ve en üstün ruhani nefisten meydana gelen bir bütün olması yönüyle ay-altı avrendeki en yetkin varlıktır ve insan bu üstünlüğünü de akıl sahibi olması yönüyle sağlamaktadır. Zira akıl, nefisten daha değerlidir. Bunun delili ay-altı alemde insanın diğer hayvanlardan üstün olması bakımındandır ki bu üstünlük nefis yönünden değil akıl yönündendir. Çünkü diğer hayvanlarda da nefis vardır. (İhvân-ı Safâ: c.3, s.466)

Risalelere bakıldığında öz bir anlatımla insan; canlı, düşünen (*nâtk*) ve ölümlüdür. Onun canlı olması ve düşünmesi nefsi, ölümü ise bedeni itibariyledir. İnsanın birbirinden farklı ve birbirine zıt durumları hep bu iki yönü itibariyledir. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.14) Buna göre insanları farklı kılan asıl yapı nefisleri bakımındandır. İhvân-ı Safâ düşüncesine göre nefsin de dereceleri üç çeşittir: İnsani nefisler, onlardan üstün olan nefisler ve onlardan aşağı olan nefisler. İnsani dereceden yüksek olan nefisler, melekî ve kutsî nefis derecelerdir. Melekî derece, hikemi; kutsî derece ise nebevi ve ilahi derecedir. İnsani derecenin altında olan nefisler ise bitkisel ve hayvani nefis derecelerdir (İhvân-ı Safâ: c.1, s.48).

İnsanın nefsi itibariyle ulaştığı en yüksek mertebe ve cevherinin saflığıyla nail olduğu en şerefli derece, insanın, sayesinde türünün diğer fertlerinden üstün olduğu vahyi kabul etmesidir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.83) Bu, insanın peygamberlik derecesine yükselmesi halidir. Dolayısıyla insani derecelerin en üstünü de peygamberlik olmaktadır.

İhvân-ı Safâ anlayışında insan hayatının dönemleri (İhvân-ı Safâ: c.3, s.195) eğitim ve bireylerin ahlaki gelişimleri esas alınarak belirlenmiş olup, bireylerin yaşa bağlı gelişimleri de belli ölçülerde göz önünde bulundurulmuştur. Zira, İhvân-ı Safâ, yaşam boyu öğrenme düşüncesi içerisinde değerlendirilebilecek olan yetişkin eğitime yönelik olarak planlanmış gibi gözükür ve 15 yaş ile başlayan, 30, 40, 50 ve üzeri yaşlara

değın uzanan belli yaş aşamalarından söz etmektedir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.172) Bu mertebelerin sonuncusu olan Peygamberlik ya da Meleklik mertebesi dördüncü mertebedir. Bu mertebede olanlar hakkı aynel-yakin müşahade etme gücüne sahiptir. İşte bu, bedenın doğumundan elli yıl sonra nefse giren, onu ahirete hazırlayan ve heyuladan ayrılmaya yaklaştıran melekî güçtür. İhvân-ı Safâ: c.4, s.174; s.57) Bu aşamalar göz önüne alındığında da yine İhvân-ı Safâ'nın insani mertebelerin en üstüne peygamberi yerleştirdiğı görülür.

İhvân-ı Safâ bu aşamalarla sunduğı eğitim vasıtasıyla, insanların dünyaya olan bağılılıklarının önünü kesmeyi, nefislerini ıslah ederek madde ve maddi ilintilerden mümkün olduğunca arınmalarını, ruhlarının geldiğı ve özlem duydukları aleme yeniden döndürmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Bunu gerçekleştirebilecek kişi olarak da peygamberin görevlendirildiğini düşünmektedir. İhvân'a göre peygamberlerin siyerleri ve tavsiyeleri, şariat koyucuların kuralları ve istekleri incelendiğı zaman hepsinin koydukları şeriatla güttükleri amacın insani nefislerin terbiyesi, onların beşeriyet mertebesinden melekler mertebesine taşınması ve oluş ve bozuluş aleminden kurtarıp beka ve süreklilik alemine iletilmesi olduğü görülür. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.118) İlahi şeriatın korunması gerektiğini ifade eden İhvân'a göre bundan maksat, din ile dünyanın birlikte iyi olmasını istemektir. Dinin gereklerini yerine getirme ne zaman terkedilirse din ile dünya birlikte bozulur ve hikmet batıl olur. Oysa ilahi siyaset ve rabbani inayet onları bozulmaya terketmez. Zira onların var olmalarının, bekalarının, düzenlerinin, tam olmalarının ve mükemmelliklerinin gerekli nedenidir (İhvân-ı Safâ: c.1, s.35).

Bilgi elde ederken bir öğreticiye olan ihtiyacı zorunluluk olarak değerlendiren İhvân-ı Safâ'ya göre, bütün insanların öğretmenleri, eğitimcileri ve üstadları peygamberler/yasa koyucular/ashabı namus/gerçek bilgilerdir. Ashabı namusun öğretmeleri melekler, meleklerin öğretmeni külli nefis ve onunda öğretmeni faal akıldır. Yüce Allah ise hepsinin öğretmenidir. (İhvân-ı Safâ: c.3, s.480) Peygamberler ve gerçek bilgiler olarak nitelenen filozofların son aşamada bilgi kaynakları Allah olmakta ise filozofla peygamber arasında bir yakınlık vardır ki bu da onların aynı kaynaktan feyz aldıklarına işaret eder.

İhvân-ı Safâ'ya göre peygamber göndermesi Allah'ın kullarına bir lütfudur. Yüce Allah, insanın kâinata yerleştirdiğı kanunların yüksek hakikatını akledip bu önemli meseleyi anlamaya gücü yetmediğinden; kullarına lütuf, ikram ve ihsanının ifadesi olarak, insanlara yardımcı olmak, onlara bu konuları öğretip birtakım uyarılarda bulunmak, onları davet edip teşvik etmek ve insanları kendisine ulaştırmak için çalışmakla yükümlü tuttuğı peygamberler göndermiştir. İşte bu, Şanı Yüce olan Allah'ın,

kullarına lütfettiği nimetlerin ve istisnasız hepsine bulunduğu ihsanın en büyüğüdür. Yüce Allah, bu yüce ve değerli davadan habersiz gafil toplumlara peygamberlerini gönderdiği zaman, onlara ancak güçlerinin yetebileceği söz, fiil ve niyetleri emretmiş, onları bunlardan sorumlu tutmuştur (İhvân-ı Safâ: c.1, s.71).

İhvân-ı Safâ, vahyi bilgi kaynağı olarak kabul ederek bunu, Allah'ın insanlara verdiği bir lütuf olarak görmektedir. Böylece Allah, bilginin kaynağı olmaktadır. Bu bilginin elde edilebilmesi için insanın nefisini arındırması gerekmektedir. Dolayısıyla İhvân, insanlar içerisinde peygamberlerin seçilmesini açıklarken bunu insanın kalbinin safiyetine bağlar. Buna göre Allah, Hz. Musa ile oniki bin kelime ile konuşmuş ve “ey Musa! Yarattıklarım arasında niçin seninle konuştum, biliyor musun? Dediğinde, Musa demiştir ki; “Bana lütufta bulundun ey Rabbim” Allah da; “kullarımın sırlarına muttali oldum, bana karşı sevgide senin kalbinden daha saf hiçbir kalp görmedim” diye buyurmuştur. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.99-100)

İhvân-ı Safâ, peygamberler ve filozoflar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları da belirler. İhvân'a göre, Peygamberler ve filozoflar, aynı şekilde dünyayı yermede, ahireti ve oradaki amellerin hayırsa hayır şerse şer, karşılığının görüleceğini kabul etme bakımından aynı görüştedirler. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.124) Aynı şekilde felsefi ilimler ve nebevi kanunların her ikisi de asıl elde edilecek maksat üzerinde ittifak eden ve ancak teferruatta farklılaşan ilahi emirlerdir. (İhvân-ı Safâ: c.3, s.30) Buna göre filozoflar da, tıpkı peygamberler gibi Allah'ın yarattığı varlıklar üzerinde düşünerek ilahi sırlara vakıf olmaya çalışan hikmet ehli kişilerdir. Bundan dolayı da peygamber olmayan insanların ulaşması istenilen konum filozofluk konumudur.

Peygamberlerin görevlerinin çok önemli olduğuna inanan İhvân'a göre peygamberlerin milletleri davet etmedeki amaçları sadece şariat ve uyulacak kurallar koymak ve dünyanın ıslahı değildir. Bilakis onların amacı madde denizine dalmış nefisleri kurtarmak, onları tabiatın esaretinden azat etmek, cisimlerin karanlıklarından ruhlar aleminin aydınlıklarına çıkarmak, onları cehalet uykusundan uyarmak, gaflet durgunluğundan ayıktırmak, yürekleri yakan cismani arzular ateşinin eleminden kurtarmak, korkunç bedensel lezzetlere aldanmaya karşı bilinçlendirmektir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.28)

İhvân-ı Safâ'ya göre peygamberlerin filozoflardan ayrıldıkları en önemli nokta olarak, peygamberlerin birbirlerini tamamlayan sözlerine karşılık filozofların aynı mesele hakkında aynı görüşte birleşmemeleri gösterilebilir. Bu durum peygamberlerin mutlak bir otoriteden bilgi aldığını gösterirken, filozofun öznel hareket ettiğinin bir göstergesidir. Peygamberlerin hepsi, getirdikleri bilgiler bakımından birbirlerini

tamamlayan bir yapı sergilemektedir. Ne var ki bilginler toplanıp herhangi bir mesele hakkında düşündüklerinde her birinin aklına diğersinin aklına gelenden farklı bir görüş gelir. Önerdikleri görüş üzerinde de ihtilafa düşerler, neredeyse aynı görüş üzerinde birleşmeleri mümkün değildir. (İhvân-ı Safâ: c.2, s.234-235) Bir kral eğer filozoflar ve bilgelere danışırsa onlar onun görüşüne karşı çıkarlar. Bilginler toplanıp meseleler hakkında düşündüklerinde her birinin aklına diğersinin aklına gelenden farklı bir görüş gelir. Önerdikleri görüş üzerinde ihtilafa düşerler, neredeyse aynı görüş üzerinde birleşmezler. (İhvân-ı Safâ: c.2, s.174; 234-235)

Peygamberlerin (sav) şeriatları farklı olsa da dinleri bir tek din, hepsinin yolları bir tek yol ve amaçları bir tek amaçtır. Filozofların ise ne şeriatları bir tek şeriat ne de dinleri tek bir dindir. Buradan hareketle İhvân-ı Safâ, bütün bu görüş ayrılıklarına rağmen düşünen biri, filozofların kitaplarının sırlarından nasıl memnun olur ve peygamberlerin (sav) ittifak halindeki kitaplarının sırlarını bilmek ve araştırmaktan nasıl yüz çevirir (İhvân-ı Safâ: c.4, s.180) diye sorar? Bu sorudan hedeflediği şey ise düşünen herkesin peygamberlerin yoluna uyulmasının gereğini hatırlatmaktadır.

İhvân-ı Safâ'ya göre felsefenin, peygamberlikten sonra beşeri sanatların en değerlisi (eşref) olması ise bir zorunluluktur. Zira Risâleler'de felsefenin tanımı olarak: “Gücünün yettiği ölçüde insanın Tanrı'ya benzemesidir” (İhvân-ı Safâ: c.1, s.130) denilmiştir. İnsanın Tanrıya benzemesinin arkasında yatan temel ise dört niteliğe sahip olmaktır. Bunlardan birincisi varlıkların hakikatini kesin olarak bilmek, ikincisi doğru görüşlere inanmak, üçüncüsü güzel ahlak ile ahlaklanmak ve övülen karakterler edinmek, dördüncüsü ise temiz ameller ve güzel fiillerdir. Bu niteliklerden maksat nefsin kendi cinsinden olan meleklerle birlikte nimetler içinde sonsuzluğa, kalıcılığa ve ebediliğe ulaşması için nefsin arındırması, noksanlıktan yetkinliğe yükselmesi ve kuvve durumundan fiil durumuna çıkmasıdır. Aynı şekilde nübüvvet ve ilahi yasaların maksadı da insan nefsinin güzelleştirmek ve ıslah etmek, oluş ve bozulmuş alemleri olan cehennemden insanı kurtarmak ve onu cennete iletmektir. İşte bunlar hem felsefi ilimlerin hem de nebevi ilimlerin maksadıdır. (İhvân-ı Safâ: c.3, s.30) Bu durumda üstlendikleri görev ve amaçları açısından peygamber ile filozofun aynı hedefi gerçekleştirmek gibi bir gayeleri olması dolayısıyla aralarında benzerlikler bulunduğunu ve her ikisinin de insanı kemale erdirtirecek yolların rehberleri olduğunu söylemek mümkündür.

İhvân-ı Safâ filozof kelimesinin karşılığı olarak “Hakim” kelimesinin kullanıldığını ifade eder. Hakim ise fiilleri muhkem, sanatı sağlam, sözleri doğru, ahlakı güzel, görüşleri düzgün, amelleri temiz ve ilimleri geçek olan kişidir. (İhvân-ı Safâ: c.3, s.345) Ancak felsefeye karşı takınılan olumsuz tavrardan da söz eden İhvân'a göre, felsefeyle uğraşanların ve şeylerin

hakikatlerini araştıranların çoğu, peygamberlerin kitaplarını araştırmayı ihmal etmeleri, onlar üzerinde düşünmekten yüz çevirmeleri ve onları anlamada zafiyet göstermeleri sebebiyle onları bilmekten uzak kalmıştır. Oysa bu bilgiler hakikatın ta kendisidirler. Çünkü bunlar yüce topluluk içinde bulunan, göklerin halkı ve feleklerin sakinleri olan meleklerden alınmıştır. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.180)

İhvân-ı Safâ felsefeye meyledenler ile felsefeden men edenleri de işin aslını kavrayamamakla suçlamaktadır. Buna göre akıllı insanlardan bir grup, peygamberin getirmiş olduğu gerçeklerden ve nebevi kanunlardan yüz çevirip felsefi görüşlere meyletmişlerdir. Bu durum onların, peygamberlerin açık ve gizli işaretler ile anlamlarını gösterdikleri gerçeklerin anlamlarını anlamadaki eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde onlar, meleklerin vahiy, ilham, teyit ve sembollerle peygamberlere getirdiği şeylerin gerçekliğini anlamaktan aciz kimselerdir. Zira peygamberler vahyi meleklerden nefislerinin cevherinin saflığı ve ruhlarının meleklerin ruhlarıyla olan uyumu sebebiyle kabul etmişlerdir. Yoksa (peygamberlerin vahyi kabulü) mantıki kıyaslar ve hikemi eğitim yoluyla değildir. (İhvân-ı Safâ: c.3, s.12)

İhvân-ı Safâ aynı şekilde Risâleler'de, din bilginlerinden bir kısmının felsefeyi önemsemedikleri için yanlış sonuçlara vardıklarına dikkat çeker. Buna örnek olmak üzere de fakihler, hadis ehli alimler, verâ' ve takva ehli kimselerin, gökbilimini incelemeyi yasaklamış olduklarını bildirerek ifade eder. Yasaklamalarının nedeni ise gökbilimin, felsefenin bir parçası ve onun ilimlerinden olmasıdır. Böylece yeni yetişenlerin ve çocukların; dini ilimlerini öğrenmemiş, şeriatın hükümlerini ve kendisine farz kılınan şeyleri yeterince bilmeyen, uygulamayan ve bilgisiz kalarak bunları terk eden bir kimsenin felsefe ilmine dair incelemede bulunmasını hoş karşılamamışlardır. Ancak şeriatın hükümlerini öğrenmiş, dinin hükümlerini bilen, ilahi kanununu gerçekleştirmiş kimseye gelince; onun felsefi ilimlerle uğraşması, onun dini ilimler konusundaki tahkikini arttırır, yeniden dirilme olayına ilişkin tefekkürü genişler, ahiretteki ödüllendirmeye ve ağır cezaya dair bilgisi kesinleşir ve oraya karşı özlemine, bu dünyadan yüz çevirmesini, ahirete karşı rağbetini arttırır ve kendisini Yüce Allaha daha da yakınlaştırır. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.83)

SONUÇ

İhvân-ı Safâ'ya göre, canlıların görünüş bakımından en tamamı, suret bakımından en yetkini, bileşim bakımından en şerefliyi insandır. İnsanların en faziletliyi akıllılar, akıllıların en hayırlısı alimler, alimlerin derece bakımından en yücesi, makamca en yükseği peygamberlerdir. Onlardan sonra gelen bilge filozoflardır. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.202)

Peygamberlerin filozoflardan üstün olması birkaç yöndendir. Bunlardan birisi, insanın nefsi itibarıyla ulaştığı en yüksek merteye ve cevherinin saflığıyla nail olduğu en şerefli derece olan ve insanın, sayesinde türünün diğer fertlerinden üstün olduğu vahyi kabul etmesidir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.83) Bu da peygamberlik makamıdır. İhvân'a göre peygamberlik, insan halinin sona erip, meleklerin derecesine ulaştırılan en yüce derece, en yüksek mertebedir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.125) Diğer ise eşyanın bilgisinin sebeplerine ulaşmanın ancak peygamberlerden alınabilir bir bilgi olması yönüyledir. Zira peygamberler de bu bilgileri (itiraz etmeksizin) teslim olmuş bir şekilde meleklerden almışlardır. (İhvân-ı Safâ, c.4, s.23) Dolayısıyla peygamberlerin ulaştığı bu makam artık felsefe yapılmasının mümkün olmadığı bir yerdir. Felsefe ise peygamberlikten sonra beşeri sanatların en değerlisidir. (İhvân-ı Safâ: c.1, s.130) Kısacası İhvân'a göre peygamberler (as) nefisleri ve cevherlerinin saflığıyla meleklerle, diğer bir yandan beden yapılarıyla da insanlara benzerler. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.121)

İhvân, bilgiye erişme konusunda da insanların en üstünü konumunda gördüğü peygamber ile filozofu karşılaştırır ve yine peygamberlerin üstün olduklarını (İhvân-ı Safâ: c.3, s.12; 23; 28; 30) ifade eder. Buna gerekçe olarak da akli ilimler, rabbani bilgiler ve ruhsal hikmetler konusunda insanların en yüksek tabakasını peygamberlerin oluşturduğunu; sanatlar ve cisimsel bilgiler konusunda ise insanların en yüksek sınıfını filozofların oluşturduğunu kabul etmeleridir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.412) Nihayetinde filozoflar akli çabalarıyla hakikate ulaşma gayreti içerisinde bulunurken, peygamberler akıllarının yanında ilahi yardım da alarak hikmet denilen hakikate ulaşmış olmaktadır.

Sonuç olarak İhvân-ı Safâ topluluğu, felsefe ile dinin asıl elde edilecek amaç yönüyle ittifak eden ve ancak teferruatta farklılaşan yapılarına bakarak, felsefeyi dinin bir tamamlayıcısı olarak görmektedir. Kendilerini nebevî yolun yolcuları olarak ifade eden topluluk, peygamberi gönüllerin doktoru; filozofu ise bedenlerin doktoru olarak görürken, ruhu asıl; bedeni ise ruhun bir aleti görmesi yönüyle peygamberi, filozoftan daha üstün bir konumda değerlendirmektedir. (İhvân-ı Safâ: c.4, s.16)

KAYNAKÇA

Ahmed, E, (2007) *Zuhru'l-İslam*, Dâr el-Kutub el-İlmiyye, Beyrut-Lübnan.

Alper, Ö, M, (2000), *Akıl-Vahiy/Felsefe-Din İlişkisi*, İstanbul, Ayışığı Yayınları.

- Awa, M,** (2004), Hani Muhyiddin, “İhvân-ı Safâ”, *Mevsuat Alami'l-Ulema ve'l-Udeba el-Arab el- Müslimin*, Beyrut, Dâru'l-Ceyl.
- Cuma, M, L,** *Tarihü Felâsifetü'l-İslam*, Basım yeri ve Tarihi yok.
- Çağrı, M,**(1989), *İslâm Düşüncesinde Ahlak*, İstanbul, MÜİF Vakfı Yayınları.
- Çetinkaya, B, A,** (2003) *İhvân-ı Safâ'nın Dinî ve İdeolojik Söylemi*, Ankara, Elis Yayınları.
- El-Emin, H,** (2001), *İhvân-ı Safâ*, Beyrut, Dairetü'l- Maarifi'l-İslamiyyeti'ş-Şiiyye.
- El-Kıftî, (H. 1326),** *Kitab Ahbari'l-Ulema bi Ahbari'l-Hukema*, Neş. M. Emin Hancî, Mısır, Matbaatü's-Seâdet.
- Fahri, M,** (1992), *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan, İstanbul, İklim Yayınları.
- Ferruh, Ö, A,** (1996), *El-Fikru'l-Arabî*, Beyrut, Dâru'l-İlm lil-Melayin.
- Ferruh, Ö, A,** (20099, “İhvân-ı Safâ”, *Klasik İslâm Filozofları ve Düşünceleri İçerisinde*, Edt. M. M. Şerif, çev. İlhan Kutluer, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Filiz, Ş,** (2010), *İhvân-ı Safâ Topluluğu ve İnsan Felsefesi -İlk İslâm Hümanistleri*, Ankara, Bilim ve Ütopya Kitaplığı.
- Gilson, E,** (2007), *Ortaçağda Felsefe*, çev. Ayşe Meral, İstanbul, Kabcacı Yayınları.
- İbn Rüşd,** (1992), *Faslu'l-Makal*, çev. Bekir Karlığa, İstanbul, İşaret Yayınları.
- İhvân-i Safâ,** *Resâil-u İhvân-ı Safâ ve Hullamı Vefa*, Beyrut, Dar Sadır, I-IV.
- İzmirli, İ, H,** (2012), *İslam Felsefesi Tarihi*, Haz. ve Sad. Refik Ergin, İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- Tevhîdî, E,** (1942), *el-İmtâ' ve'l-Müânese*, C. II. Nşr. Ahmet Emin-Ahmet ez-Zeyn, Kahire, Matbaatü Lecneti't Te'lifi ve't-Tercümeti ve'n-Neşr, .

XV. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TOKAT'TA KURULAN VAKIFLAR/Foundations Established
In Tokat in The Second Year of XV.Century

Muhammed OKUDAN

Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı,

muh.okudan@gmail.com

Orcid: 0000-0003-4197-5878

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
19 Mart 2018 / 19 March 2018

Kabul Tarihi / Accepted
21 Mart 2018 / 21 March 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Okudan, M, (2018), XV. Yüzyılın ikinci yarısında tokat'ta kurulan vakıflar/Foundations Established In
Tokat in The Second Year of XV.Century, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), **88-104**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

XV. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA TOKAT'TA KURULAN VAKIFLAR

Foundations Established in Tokat in The Second Year of XV. Century

ÖZ

Vakıf insanların bazen de hayvanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere insanoğlunun kendi malını gönüllü bir şekilde Allah rızası için hibe etmesidir. İslam Tarihinin ilk yıllarından itibaren devletler vakıf kurumuna özel bir önem vermiştir. Bu kurum, Osmanlılar Döneminde en teşekküllü haline ulaşmış, birçok hizmet bu kurum aracılığı ile yerine getirilmiştir. Tokat'ta, 1398 yılında Osmanlı tarafından fethedildikten sonra, şehrin birçok ihtiyacı vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. XV. Yüzyılın ikinci yarısında tespit edebildiğimiz kadarıyla Tokat'ta beş vakıf kurulmuş, bir imarethane, bir medrese, bir zaviye ve bir hankâh inşa edilmiştir. Bu vakıflara gelir getirmek üzere, başta köy ve mezra olmak üzere çeşitli akarlar tahsis edilmiştir. Vakıfların tamamı askeri sınıfa mensup olup, bu vakıflardan ikisi melik, ikisi emir ve biri ise sultandır. Kurulan vakıfların dört tanesi yarı ailevi vakıf olması, vakıfların ellerindeki gayrimenkullerin miras yoluyla parçalanmasının önüne geçmek istediklerinin bir göstergesi olmalıdır.

Anahtar Kelime: Osmanlı, Tokat, Vakıf, XV. Yüzyıl, Vakfiye.

ABSTRACT

The foundation is that human beings voluntarily donate their own goods for the purpose of Allah in order to meet both own various needs and the animals. Since the early years of the Islamic history, states have given special importance to the foundation. This institution has become the most organized in the Ottoman Period, many services have been fulfilled through this institution. After Tokat was conquered by the Ottoman State in 1398, many of the city's needs were provided by foundations. In the second half of the 20th century, five foundations were established in Tokat and an almshouse, a madrasa, a small dervish lodge and a hankâh were built. In order to bring in income to these foundations especially first of all landed property, villages and hamlets have been allocated. All of the foundations are members of the military class, two of them are king, two of them are orders and one of them is a Sultan. Four of the foundations which found must be semi-familial foundations and should be a demonstration that they want to prevent the real estate in their hands from being broken down by inheritance.

Keywords: Ottoman, Tokat, Foundation, 15. Century, Waqfiya.

GİRİŞ

Tokat, tarihi milattan önce V.-VI. yüzyıllara dayanan, Hititlerden Frigler'e, Dânişmendliler'den Selçuklular'a kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapan önemli bir Anadolu kentidir. Tokat'a Müslüman akınları Emeviler döneminde başlamasına rağmen şehir, Malazgirt savaşından sonra 1074 tarihinde Dânişmend Gazi (ö. 477/1085 [?]) tarafından fethedilmiş, daha sonra Selçuklular, İlhanlılar, Eretnaoğulları ve Kadı Burhâneddin Devleti hâkimiyetine girmiştir. Kadı Burhâneddin Devleti'nin yıkılmasından sonra yerel beylerin mücadelesinden bunalan halk Yıldırım Bayezid'e haber göndermiş, bunun üzerine Yıldırım Bayezid 1398 yılında şehri kolaylıkla ele geçirmiştir (Açıkel, 2012: 220).

Vakıf, sözlükte durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise herhangi bir menkul ya da gayrimenkulün sahibi tarafından dini, sosyal ve hayri bir amaç için sonsuza değin tahsisi şeklinde ifade edilen, hukuki bir işlemle kurulan ve İslâm medeniyetinin önemli unsurlarından birini teşkil eden hayır müessesidir (Yediyıldız, 2012: 475).

Bu makalede XV. yüzyılın ikinci yarısında Tokat'ta kurulan vakıflar ele alınacaktır. Tokat vakıfları hakkında birçok araştırma yapılmasına rağmen makalemize konu olan dönemle ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Tokat vakıfları ile ilgili yapılan lisansüstü çalışmalar ve makaleler şunlardır: Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklular ve Beylikler Dönemi Vakıfları*; Fatma Üstek, *Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları H. 984/M. 1576*; Reşat Çelik, *Tokat Vakıfları (1757-1810)*; Aylin Tunca, *Vakfiyelere Göre Tokat Vakıfları (H. 1000- 1200/ M. 1591-1785)*. Makaleler ise Mehmet Beşirli, *Vakıf Kurumunun Önemi ve Tokat'ta Hamza Bey Evkafı Üzerine Bazı Bilgiler*; Ali Açıkel, *Tokat Sancağı Vakıf Muhasebe Defterleri (1880-1920)*; Ali Açıkel, *Tokat Kazasında Vakıf İdaresinin Teşkili ve Gelişimi (1835-1890)*; Fatih Coşkun Ertaş, Şaziye Ulubaş Şahin, *17. Yüzyılda Anadolu'da Kadın Vakıfları ve Muhasebesi: Tokat Hatuniye Vakıf Muhasebe Örneği*. Bu konuda yapılmış en kapsamlı çalışma ise Ali Açıkel ve Abdurrahman Sağırli tarafından yapılan *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler* adlı eserdir. Yazarlar, gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan gerekse Şer'iyye Sicillerinde bulunan yaklaşık 750 tane vakfiyeyi tespit etmiştir. Osmanlıca olan vakfiyeler latinize edilmiş, Arapça olanların ise tıpkıbasımı yapılmıştır. Vakıflarla alakalı Açıkel ve Sağırli'nin çalışmasında kurulan vakıflarla ilgili bir değerlendirme mevcut değildir. Bu çalışmaya konu olan vakfiyelerde "Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler" adlı eserde bulunan, Arapça yazılmış ve tercüme edilmemiş sadece tıpkıbasımı yapılmış vakfiyelerden oluşmaktadır. Çalışmada önce vakfiyedeki anlatım

doğrultusunda vakıf kurucusunu, vakfettiği menkul ve gayrimenkulleri ile vâkıf şartları incelenecek, daha sonra ise bunların değerlendirmesi yapılacaktır.

1. Vakfiyeler

1.1. Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi Vakfiyesi (ö. ?)

Hicri 6 Rebûlevvel 856 (27 Mart 1452) tarihli vakfiyede Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi b. Merhûm Beğler Çelebi, cihân meliklerinin en adili, zayıfların ve ümmetlerin sığınağı, kılıç ikliminin vâlisi, seyf ve kalem erbâbının hizmetlisi, saâdet semâsının ışığının doğduğu yer, ‘adâlet ve cömertliğin hayat kaynağı, mazlumun zâlimlerden hakkını alan ‘adil kişi, melikler ve hakanların ulusu, dinin ve milletin yücresi olarak tanıtılmaktadır. Bunun dışında Mehmed Paşa ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (Bundan sonra “VGMA.” şeklinde kısaltılacaktır), Defter No (bundan sonra “df.” şeklinde kısaltılacaktır.) 582/2, Sayfa No (Bundan sonra “s.” Şeklinde kısaltılacaktır.) 275, Sıra No (Bundan sonra “sr.” Şeklinde kısaltılacaktır.) 188; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 164-167).

Vâkıf şartlarının yerine getirilmesi için birtakım gayrimenkuller vakfetmiştir. Bu gayrimenkuller şunlardır: Tokat merkezde Şifa Medresesi yakınında bulunan bir sofa, bir kış odası, bir ekmekhane, bir mahzen ve bir bahçeyi müstemil evinin tamamını, Eğdir köyü’nün Arzular, Derbend ve Yabanalanı ismindeki mezarları; İsaköy, Musaviranı, Taşköy ve Yaylak mezarları; Kocac Köyü Sarılar mezarası; Ağcaviran köyü ve Ahmed köyünde kendi hissesine düşen yarı hissesinin tamamını; Çorumlu nahiyesi’nde Ağcamescid köyü, Viravi mezarısıyla birlikte Bozbuğa köyü, Horosan ve Boğdu mezarlarıyla birlikte Sarte köyü, Koçin köyü, İnköyü, Hoca köyü, Ahiilyas köyü, Saray köyü, Yenice (İncesu) köyü, Karğa köyü, Soluk köyü, Çorumlu nahiye’sinde Burunçiftlik köyü, Siyahşah köyü, Beyler Çelebi namı ile meşhur Emlak köyü, Kabaklı köyü, Üvük köyü, Merami mezarası kendisine ait olup tamamını; Osmancık nahiyesi’nde Ciğan, Övük, Tercan, Karapınar, Taşı mezarları, Göğercinlik namıyla meşhur Karaca, Şekerbey, Tezekçi mezarları ile Yoğunpelit köyünün kendi hissesine düşen yarı hissesinin tamamını; Osmancık nahiyesi’nde Büyükincesu divanının tamamı; Tokat kazası, Kumnat nahiyesi’nde bulunan Göle köyünün kendi hissesine düşen yarı hissenin tamamını; Tokat merkezde Suluk namı ile meşhur bahçenin tamamı ile Çaşnigir namı ile meşhur değirmenin tamamını; Artukabad kazası’nda Musa köyü, Yebati, Kakılcı, Demirciviranı mezarlarının kendi hissesine düşen yarı hissesinin tamamını bütün hakları ile birlikte vakfetmiştir.

Mehmed Paşa öncelikle vakfettiği bu arazi ve diğer gayrimenkullerden elde edilen gelirin vakfın şartları doğrultusunda harcanmasını ve vakfettiği evin çocuklarının en salihinin oturması için tahsis edilmesini istemiştir. Ankebut Medresesi'nde bulunan dört hafıza Pazartesi ve Perşembe günleri Kur'an'dan cüz okumaları karşılığında kişi başı Osmanlı müddi ile 2 müd buğday verilmesini, kadir, berat gibi mübarek gecelerde ve arefe, bayram gibi günlerde 20 Osmanlı ritli helva yapılarak dağıtılmasını, geri kalan gelirin on hisse yapılmasını şart koşturmuş. Bu on hisseden bir hissesinin kendisinden sonra mütevellî olacak en salih evladına verilmesini, geri kalan dokuz hissenin ise çocukları arasında İslam hukuk kurallarına göre paylaşılmasını, bu paylaşımın nesilden nesile bu şekilde devam etmesini talep etmiştir. Vâkıf şayet nesli kesilir ise bu gelirlerin en yakın akrabalarına, onlarında nesli kesilirse Tokat'ta yaşayan fakir ve miskin Müslümanların ihtiyaçları için harcanmasına tahsis etti. Hayatta olduğu sürece mütevellî olarak kendisini, kendisinden sonra evladının en salihinin mütevellî olarak atanmasını şart koştu (VGMA, df. 582/2, s. 275, sr. 188).

1.2.Cemaleddin Cemal Bey b. Bazarlu Bey Vakfiyesi (ö. ?)

Hicri 6 Safer 861 (3 Ocak 1457) tarihli vakfiyede Cemaleddin Cemal Bey, cömertlerin en yücesi ve en şerefli, yüksek makam sahibi, emir sülalesinden Emir Cemaleddin Cemal b. Bazarlu Bey olarak tanıtılmaktadır. Cemal Bey ile ilgili başka bir bilgi vakfiyede bulunmamaktadır (Açıkel ve Sağırılı, 2005: 168-169).

Cemal Bey, Cincine köyünün kendi hissesine düşen yarım hissenin tamamını, Mamuha köyünün tamamını, Hafik nahiyesinde bulunan ekmek fırını ile yehlama? namıyla meşhur değirmeni vakfetmiştir. Vâkıf, vakfettiği gayrimenkullerden elde edilecek gelirlerin kız ve erkek çocukları arasında İslam hukukuna göre bölüştürülmesini istemiştir. Şayet çocukların nesilleri kesilirse, azatlı kölesine ve onun çocuklarına elde edilecek bu gelirin verilmesini, onlarında nesilleri kesilirse Tokat'ta bulunan Hamza Bey Zaviyesi'nin ihtiyaçları doğrultusunda harcanmasını şart koşturmuş. Yine bu arazilerde elde edilen en iyi ve en temiz buğdayın 1/3 ünü, her Pazartesi ve Perşembe günleri tecvit üzere Kur'an'dan bir cüz okuyup, sevabını kendisi, anne ve babası, çocukları ve akrabalarının ruhlarına bağışlaması karşılığında verilmesini istemiştir. Cemal Bey tevliyet görevinin hayatta olduğu sürece kendisine, kendisi vefat ettikten sonra ise en büyük erkek evladına ait olduğunu belirtmiştir. Nesilleri kesilirse Tokat'ta bulunan Hamza Bey Zaviyesinin mütevellisine şart koşturmuş (Açıkel ve Sağırılı, 2005: 168-169).

1.3. Pir Ahmed Bey b. Mehmed Bey Çelebi b. Ali Bey Vakfiyesi (ö. ?)

Hicri 1 Zilhicce 882 (6 Mart 1478) tarihli vakfiyede Pir Ahmed Bey b. Mehmed Bey, himmeti yüce olan, melek ahlaklı, iyilik ve güzelliklerin ma'deni Emîr-i Mu'azzam Pir Ahmed b. Merhûm Mehmed Çelebi b. Merhûm Ali Bey olarak tanıtılmaktadır. Vakfiyede kendisiyle alakalı başka bir bilgi bulunmamaktadır (VGMA., df. 482, s. 115, sr. 3; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 170-173).

Pir Ahmed Bey, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Yenice ismi ile meşhur Esdanus köyünün oniki hissesinden yedi hissesinin tamamını, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Geydun? (Gebdun) köyündeki dört hissesinden üçünü, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Yezluk köyünün kendi hissesine düşen yarım hissesini, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan, Emre, Başbüyük, Ağki, köylerinin tamamını, Sivas vilâyetinin Horhun nahiyesinde bulunan Yöre, Süvari, Kızılcaviran, Belen, Mezrasının tamamı, Kilisecik, Şemseddin mezralarının tamamını, Sivas vilâyetinin Issıçermik nahiyesinde bulunan, Ereğlü, Direklü, Oğlakçı ve Bedel köylerinde bulunan dört hissesinden bir hissesinin tamamını, Sivas merkezde bulunan Dikmetaş, Şeyhkaya, Yedikavak, Terpincik mezralarının tamamını, Kefurni vilâyetine bağlı mezarlar ile Pirhasan, Çiçek ve Dadukta köylerinin tamamını ve Tokat'a bağlı Kumnattaki arazinin tamamını bütün haklarıyla birlikte vakfetmiştir.

Vâkif, vakfettiği bu köy ve mezralardan elde edilecek bütün mahsulatın on hisse yapılmasını, 1/10'nun mütevelliyeye verilmesini, geri kalan 9 hissenin de 5 parçaya bölünmesini şart koşmuştur. Bu beş hissedenden birini Tokat Kuru Meydan'da bulunan Şehid Melik Kamerüddin'in mezarının olduğu yerde vakıf tarafından yaptırılan Bibayafoyi? zaviyesi salihlerine şart koşup, bu hasılatla mübarek geceler ve bayramlarda yemek pişirilerek, fakir ve miskin müslümanlara bal ile dağıtılmasını istemiştir. Geri kalan dört hissesini ise kendi çocukları arasında İslam Hukuk kuralları çerçevesinde paylaşılmasını talep etmiştir. Çocuklarının nesli kesilir ise bina ettiği zaviyede her gün öğle namazından sonra yemek pişirilerek Melik Kamerüddin'in ruhu için, zengin fakir ayırt edilmeksizin gelip giden bütün Müslümanlara yemek verilmesini şart koşmuştur. Zaviyede pişecek yemekler için günlük bir 1 kile buğday ve koyun eti satın almak için dönemin geçerli parasından 5 dirhem gümüş tayin etti. Her ekmek 100 dirhem olmak üzere günlük 1 kile ekmeklik un alınmasını talep etti. Zaviyede dindar ve güvenilir bir şeyh bulunup yemek yapım işini takip etmesi karşılığında günlük 3 dirhem ile senelik bir ölçek buğday almasını, aççıya günlük 2 dirhem, ekmekçiye 1 buçuk dirhem, yemekleri dağıtan ve

ihtiyaçlar için alışveriş yapan nakibe günlük 1 dirhem, vakfın yazıcılığını yapan câbiye 2 dirhem, odun ve tuz için günlük 3 dirhem tayin eyledi. Tevliyet görevi sağ oldukça kendisine, kendisinden sonra oğullarının oğullarına, onların nesli kesilirse kardeşi Pir Mehmed Bey'in oğullarının en salihine, onların da nesli kesilirse Tokat'ın iyi huylu kadısına tevliyet görevinin verilmesini şart koştu (VGMA., df. 482, s. 115, sr. 3. Açıklık ve Sağırılı, 2005: 170-173).

1.4. Melik Seyfeddin Vakfiyesi (ö. ?)

Evâil-i Muharrem 887 (20 Şubat 1482) tarihli vakfiyede Melik Seyfeddin, Sadr-ı Kebîr, hayrat sahibi, Allah'ın rahmeti yoluna giren Melik Seyfeddin olarak tanıtılmıştır. Vakfiyede Melik Seyfeddin ile ilgili başka herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (VGMA., df. 608/1, s. 291, sr. 322. Açıklık ve Sağırılı, 2005: 174-175).

Vâkıf, Tokat merkezde bir hankâh¹ inşa etmiştir. Bununla birlikte Melik Seyfeddin Artukabad nahiyesinde bulunan Arap köyü ve Kargın köyündeki akarları ile Kızılca, Alıkman, Mudut, Mehmed Bey mezarlarının kendisine düşen yarı hissesinin tamamını, adı geçen şehir dışında (ismi geçmiyor) Kiryas ve Dikmenler yakından tarıma elverişli arazisini, bakırcılar civarında bulunan sabuncu dükkânının kendisine düşen yarı hissesinin tamamını, Tokat'ta inşa ettirdiği, hankâh civarında bulunan yedi evin tamamını bütün haklarıyla birlikte vakfetmiştir.

Melik Seyfeddin, bu mevkûflardan elde edilecek gelirin itina ile toplanmasını ve öncelikli olarak hankâhın ihtiyaçlarının karşılanması ve bakım ve onarımının yapılmasını şart koşmuştur. Bu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra arta kalan gelirin yarısının mütevelliyeye verilmesi; geri kalanından bir hisse hankâhta oturan ve yapılacak işleri bilen, Kur'an okuyan; her türlü töhmetten uzak, güzel sıfatlara sahip, Pazartesi ve Perşembe günleri Kur'andan sure okuyan şeyhe verilmesini; bir hissenin Pazartesi ve Perşembe günleri kuran okuyarak, kendi ruhuna, Müslümanların ve müminlerin ruhlarına hediye edecek olan dört hafıza verilmesini; bir hissesini ise Regaib, Kadir, Berat gibi mübarek gecelerde bal helvası alınarak halka dağıtılmasına şart koşmuştur. Mütevellilik görevini kendisi hayatta olduğu müddetçe üstlenmiş kendisinde sonra erkek ve kız çocuklarına eşit olmak üzere üstlenmelerini istemiştir (VGMA., df. 608/1, s. 291, sr. 322. Açıklık ve Sağırılı, 2005: 174-175).

¹ Eskiden tarikatlara bağlı olanların merkez kabul ettikleri ve toplanıp ibadet ettikleri yer.

1.5.Sultan II. Bayezid (ö. 912/1512) Vakfiyesi

Hicri 21 Zilkade 898 (3 Eylül 1493) tarihli vakfiyede Sultan II. Bayezid, Cenâb-ı Hakk'ın, işaret buyurduğu işleri başarıyla gerçekleştirmesi için seçtiği, lütuf ve keremiyle büyük mülk, saltanat ve hikmet verdiği, kâfirlerin topunu perişan edip dağıtmaya muvâfık kıldığı, kılıcıyla Rum memleketinde küfrün zulmünü izale buyurduğu, o beldeyi adaleti sayesinde güven ve iman ile doldurduğu, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Arap, Acem, Türk ve Deylem sultanlarının sultanı, saltanatı kara ve denizi mülkü altına almış, Allah'ın beldelerini muhafaza, kullarını himaye eden, i'la-yı kelimetullah için Allah yolunda cihat eden, etraf karanlık olsa da düşmanı cehennem ateşiyle yakan ve imhaya koşan, kendine açılan dilek elleri üzerine ihsan ve hediye yağmuru yağdıran, bütün gayesi hakk olan âlimlerin etrafında toplandığı Allah'ın mahlûklar üzerindeki halifesi, Cenab-ı Hakk'ın dostlarının yardımcısı, düşmanlarını kılıcı ile yok edicisi olan, kâfirlerin ve putların başını yere seren, denizde gezen dağ gibi gemilerin sahibi, İslam hukuk kurallarını düzenleyen en büyük insanları istihdam eden, saltanat tahtına irsen ve hakkıyla sahip bulunan, müminlerin emiri, Müslümanların imamı, saltanat, devlet ve din semasının güneşi, velilerin ve ariflerin sultanı Bâyezîd-i Bistâmî'nin adaşı, sultan ibn-i sultan, sultan Bayezid Han b. Sultan Mehmed Han Hazretleri olarak tanıtılmıştır (VGMA., df. 740, s. 405, sr. 158; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 179-193).

II. Bayezid, Tokat beldesinde bir imarethane ve bir medrese inşa ettirerek, medreseyi ilim tahsil eden salih öğrencilere, imarethaneyi de bütün mahzen, fırın, depo gibi tüm müstemilatıyla birlikte fakir ve miskinlerin salihlerine, annesi Gülbahar Hatun'un ruhu için bina ettirmiştir. Bu müesseselere gelir getirmek üzere şu arazileri vakfetmiştir: Mecidözü'nde bulunan vakıf köy ve mezraların tamamını; Yassıkışla, Yüzbeyi köylerindeki hisselerinin yarısını, Beyan (bağdemiri), Betan, Çıkrık, Ortakca, Halefetoğlanı, Çukuryurt, Ahmedoğlanı, Tataralı, Tubağı, Virancık, Kavaklıbük, Musaköyü (İsa mezarı), Karğu, İbek, Savcı, Saraycık, Karay, Evyeribağ, Çat, Börekçi köylerindeki hisselerinin tamamını; Killik, Kızılcaköy, Emirbağı, Kışlacık, Türkmenoğlanı, Cenke, Serçelü, Dola, köylerinde ki çeşitli büyüklükte hisselerinin tamamını; Tanözü (Zinni, Ünözü) nahiyesindeki bütün vakıf köy ve mezralarını, Çorumlu nahiyesinde, Çetuk, Eski köy, İmanpınarı, Selmanviranı, Akpınar, Terceman, mezralarının tamamını; Devlet oğlanı, Zekeriyaoğlanı, Divanköy ve Kortan çiftliği ile beraber Karacaviran köyü, Hacıköy, Evhad, Hacıhabıl, Elperek, tasma Hızır, Bağluca, Borsucuk, Ağılıcık köylerinde ki çeşitli hisselerdeki arazilerini, Kangırı kazasında Tokat ve Güles köylerinin tamamını; Kalecik kazasında Kuramaz, Kuzuayağı ve Gül köylerinin tamamını; Çerkeş Nahiyesinde

Bozoğlu köyünün tamamını; Kurşunlu kazasında Dumlupınar köyünün tamamını bütün hakları ile birlikte vakfetti.

Vâkîf öncelikli olarak emin, dindar ve güvenilir birisinin mütevellî olarak atanmasını istedi. Atanan bu mütevellî vakfın gelirini toplayarak medrese ve imaretin her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak, bu iş için günlük 30 dirhem almasını; bir hatip atanıp her Cuma günü hitabet ve imamet görevini yapması ve karşılığında günlük 6 dirhem almasını; Kur'an'ı iyi okuyan, namazın rükünlerini bilen bir imam atanıp, imarete bulunanlara beş vakit namaz ve cemaatle kılınabilen namazları kıldırması ve bunun karşılığında günlük 5 dirhem almasını; iki müezzin tayin edilip günlük 3'er dirhem almalarını; dua eden ve Kur'an okuyanlara cüz sandığını getirmek cüz sandığını açmak kapatmak, cüzleri dağıtmak ve sair işleri yerine getirmesi için mu'arrif atanarak kendisine günlük 2 dirhem verilmesini; tecvit bilen kurrâdan on beş kişi tayin edilerek sabahları imarete hazır olmaları, acele etmeden yüzüne birer cüz okumaları ve kıraat bitmeden dünya kelamı konuşmamaları, bunu karşılığında her bir neferin 2 dirhem, sesi güzel ve hafız olan reislerine 3 dirhem olmak üzere toplam 31 dirhem verilmesini; tecvit bilen hafızlardan 6 kişi Cuma günleri diğer camilerdeki usul üzere devir yapmalarını bunun karşılığında günlük 1 dirhem sermahfile 2 dirhem olmak üzere 13 dirhem verilmesini; imarete salih, temiz, güvenilir, doğruluktan ayrılmayan bir şeyh tayin edilip, yiyecek ve içecekleri zamanında ihtiyaç sahiplerine ulaştırması karşılığında günlük 6 dirhem verilmesini; dürüst ve güvenilir bir kâtip tayin edilip gelir ve gideri yazması ve karşılığında 6 dirhem verilmesini; salih, güvenilir, alışverişten anlayan bir kişi vekilharç² olarak atanıp, ihtiyaç olunan şeyleri zamanında ve en iyisini alması, alınan bu malzemeleri şeyhe arz etmesi, şeyhin beğenmemesi durumunda alışverişi fesih etmesi karşılığında 4 dirhem verilmesini; emin iki hazin³ tayin edip birisi kilerci olarak mahzendeki bal, yağ, pirinç vb mamulleri koruması, diğerinde ambarcı olup buğday arpa, odun vs muhafaza etmesi ve misafirlerin hayvanlarının yemlerini vermesi, bunun karşılığında kilerciye 3 dirhem, ambarcıya 2 dirhem verilmesini; iki ferraş tayin edilip bunlar imaretin içini dışını temizleyip yaygıları sermeleri karşılığında günlük 3'er dirhem almalarını; iki temiz nakip atanıp bunlar sabah ve akşam talebelere, fakirlere ve misafirlere ekmek ve yemek dağıtmaları, devamında gelen misafirlerin geldikleri günden günün sonuna kadar belirlenen ölçüde yemeklerini vermeleri karşılığında günlük 3'er dirhem almalarını; bir kandilci atayıp kandilleri yakıp söndürmesi karşılığında günlük 2 dirhem almasını; çeşitli yemek yapmakta mahir iki aşçı bulup bunlara günlük 4'er

² Vakfın alışverişini yapmakla görevli kimse.

³ Vakfın hazinesini korumakla görevli kimse.

dirhem verilmesini; ekmek yapmakta mahir iki adet ekmekçi bulunup bunlara günlük 4'er dirhem verilmesini; yeterli miktarda câbî atanıp vakfın gelirlerini toplaması karşılığında günlük 20 dirhem verilmesini, bu 20 dirhem yetenek ve üstünlüklerine göre aralarında paylaşılmasını; emin bir kimse bulunup pirinci ayıklamasını ve buğdayı dövmesini ve öğütmesini, bunun karşılığında günlük 3 dirhem almasını; bir kapıcı tayin edip bu kapıcının yemek dağıtımını sırasında kapıda durup yemek sırasında terbiyesizlik edenleri engelleyip uyarması, şayet kulak asmasalar te'dip için dövmesi ve bunun karşılığında günlük 2 dirhem almasını; bir hamal tayin edilip çarşıdan güzel ve yağlı et alıp imaretin mutfağına getirmesini, etin kötüsünü satın almamasını, et almak için bir kasap tayin etmeyip iyi eti hangi kasapta bulursa ondan almasını ve bunun karşılığında günlük 2 dirhem almasını; bir bulaşıkçı tayin edilip imarethanedeki bulaşıkları yıkaması karşılığında günlük 2 dirhem almasını; bir hizmetçi atanıp tuvaletleri temizlemesi karşılığında günlük 1 dirhem verilmesini; bir ahırcı bulunup ahırını temizlemesi, misafirlerin hayvanlarını yememesi ve, ahırını sabah açıp akşam kapası karşılığında 2 dirhem verilmesini; mutfakta, fırında ve kış günleri misafirlerin odasında yakılacak odun için günlük 8 dirhem, tuz için günlük 1 dirhem, misafirlerin odalarının aydınlatılması ve hasır için günlük 4 dirhem, yemeklerin mevsimine uygun olarak kabak, ıspanak, biber, soğan, nohut, sarı pirinç yani zerdenin safranı gibi ihtiyaçlar için günlük 4 dirhem, kapların kalaylanması ve diğer ihtiyaçların karşılanması için günlük 2 dirhem tahsis edilmesini, zengin ve fakir misafirlere yemek hazırlamak üzere iyi ve semiz koyun etinden 6 batman alınmasını, bunu yarısının çorbaya tayin edilen pirinçle beraber sabah ve diğer yarısının tayin edilen buğdayla beraber akşam pişirilmesini, misafirler için pişirilecek et ve mübarek gün ve gecelerde pişirilecek yemeğin bu 6 batmandan yapılmasını, bu etin her 400 dirhem için 6 parça yapılmasını, ekmek için günlük 12 batman un alınmasını ve her bir ekmeğin 100 dirhem olmasını, çorba için 4,25 batman pirinç ve 2,5 batman buğday alınmasını; Ramazan ayında her gün dağıtılması için yapılacak pilav ve zerde aşısı için 4 batman pirinç alınmasını, 3 batmanın pilav 1 batmanın zerde aşısı yapılmasını; yine Cuma, regaib, berat gecelerinde, iki bayram ve aşure günlerinin hepsinde 4 batman ayıklanmış temiz pirinç, 8 okka iyi yağ ve zikrolunan mübarek gece ve günlerde zerdeye katılması için 3 okka bal alınmasını, misafirler için bal, paça, reçel ve ekşi ile alakalı yiyecekler ile dane pirinç aşısı ve misafirlerin hayvanlarına yulaf alınması için günlük 20 dirhem tahsis edilmesini; misafirlerden her dört kişi için sabah yemeğine mahsus olmak üzere 400 dirhem ekmek verilmesini, bir tabak paça, bir kase içerisinde iki parça et, iki kepçe çorba, akşam yemeği için 400 dirhem ekmek, bir tabak dane pirinç aşısı, bir kase içerisinde iki parça et ve iki kepçe çorba verilmesini; yemek vaktine yetişemeyen

misafirlerin her biri için, bir ekmek ve 50 dirhem bal verilmesini; medresede görevli muid için her vakitte 300 dirhem ekmek, iki parça et ve iki kepçe çorba; medresede okuyan müstaid talebeye her vakit için 200 dirhem ekmek, bir parça et ve bir kepçe çorba; diğer fukaralar ve ilim tahsil yapan talebe için her vakitte 100 dirhem ekmek, iki kişiye içinde bir parça et bulunan bir kase çorba; imaretin hizmetçilerinden her birine her vakit için, 200 dirhem ekmek, iki parça et, ve iki kepçe çorba verilmesini; zengin ve fakir olduğuna bakılmaksızın tayin edilen yemek dağıtılırken ne eksik ne de fazla verilmesini; adı geçen medrese için müttaki, salih, akli ve nakli ilimlere hakim bir müderris atanması, müstaid ve müstefid olan kişilere belirlenen günlerde ders vermesi, talebenin tekmil ve terbiyesi için çalışması ve karşılığında günlük 30 dirhem almasını; muide 4 dirhem; medresede namaz kıldırmak için tayin olunan imama günlük 2 dirhem; talebe için her hücreye 2 dirhem olmak üzere 24 dirhem; medresenin helasını temizleyen hizmetçiye 1 dirhem verilmesini; Sultanın validesinin emriyle Sorkuoğlanı köyünde inşa ettiği cami ve mescit için Tokat'ta inşa ettiği medrese ve imarethanenin ihtiyaçları karşılandıktan sonra, her sene Amasya ölçeği ile 15 ölçek buğday ayrılmasını bunun, adı geçen caminin hatibine ve devamında hatip olacaklara 5 ölçeğinin verilmesini, imamına 4 ölçek, müezzinine 2 ölçek ve cüzhanlarına aralarında eşit dağıtılmak üzere 4 ölçek buğday verilmesini, vakfa mütevellî olarak kendi yakınlarından Hüseyin Ağa ibn-i Abdullah'ın atanmasını şart koştu (VGMA., df. 740, s. 405, sr. 158; Açıklık ve Sağırılı, 2005: 179-193).

2.Vakıfların Değerlendirilmesi

2.1. Vâkıfların Sosyal Statüleri

İncelenen dönemle alakalı beş adet vakfiye bulunmaktadır. Bu beş vâkıfın iki tanesi melik, iki tanesi emir bir tanesi ise sultandır. Bu durumda vakıf kurucularının tamamı askeri sınıfa mensuptur.

Bu vakfiyelerden Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi'ye ait vakfiyede, vakıf hem cihan meliklerinin en adili, hem kılıç ikliminin valisi olarak tanıtılmış hem de isminin takiben paşa sıfatı kullanılmıştır. Bunun dışında kendisiyle alakalı başkaca bilgi de bulunmamaktadır. Vakfiyenin tarihi miladi 1452 yılı olduğu göre Mehmed Paşa Selçuklular ya da daha sonra bu bölgede kurulmuş beyliklerden bir hanedana mensup olup Osmanlı bölgeyi fethedince himayesine girmiş paşa unvanı alarak valilik yapmış olduğu düşünülebilir.

Cemaleddin Cemal Bey ise emir sülalesinden olup kendisinin de emir olduğu vakfiyesinde yazmaktadır. Cemal Bey'in de Mehmed Paşa gibi yerel bir bey olduğu daha sonra Osmanlı himayesine girdiği söylenebilir. Hem bey

lakabını kullanması hem de o dönemde Anadolu'nun yerel beylerinin ve Anadolu Selçuklu sultan ve meliklerinin kullanmış olduğu "Taceddin" "Gıyaseddin" gibi bir sıfat olan "Cemalleddin" sıfatını kullanması buna delil olarak gösterilebilir.

Pir Ahmed b. Mehmed Çelebi vakfiyesinde emir-i muazzam olarak tanıtılmaktadır. Kim olduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Mehmet Mercan ve Mehmet Emin Ulu tarafından İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın eserinden derlenen Tokat Kitabeleri adlı eserde bu kişi ile ilgili iki rivayet bulunmaktadır. Birinci rivayete göre Pir Ahmed Tokat havalisinde hüküm sürmüş Eretna Beyliğine mensup bir melik olduğu, diğer rivayet ise bu kişinin Çelebi Mehmed devrinde Tokat ve Amasya civarlarını yöneten Vali Pir Ahmed olduğu şeklindedir. (Mercan ve Ulu, 2003: 47) İsminin başındaki "pir" sıfatından kendisinin aynı zamanda bir tarikat lideri olduğu da düşünülebilir. Nitekim Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken örf ve adetlerini, dini adap ve erkanlarını beraberlerinde getiren ve bu yolculuk sırasında kafiye liderlik eden dervişler vardır. Bu dervişler Anadolu'da yerleştikleri bölgede hanedanlaşmış soy ve mevki sahibi olmuşlardır (Barkan, 1942: 279-388).

Melik Seyfeddin vakfiyesinde melik sıfatından hariç bir de sadr-ı kebir unvanı kullanılmıştır. Osmanlıdaki sadrazam kelimesini çağrıştırmakla birlikte aynı anlamda kullanılmış olmamalıdır. Vakfiyede zamanın şartları ve çeşitli nedenlerden dolayı vakfiyenin zayı olduğu, bu nedenle şahitler huzurunda vakfin mütevellisi ve hak sahipleri tarafından yeniden yazdırıldığı anlaşılmaktadır.

İncelediğimiz dönemle ilgili son vakfiye ise Sultan II. Bayezid'e ait vakfiyedir. Vâkıfın, annesi Gülbahar Hatun hayrına yaptırıldığı vakfiyede geçmektedir. Sultan Bayezid tanımlanırken birçok sıfat kullanılmasına rağmen birkaç sıfatı ilgi çekmektedir. İlginç olan bu sıfatların ise Dört Halife, Emeviler ve Abbasiler döneminde halifelerin kullandığı emire'l mü'minin, imame'l müslimin, zillu'llahi Te'âlâ fi'l alem ve halifetullah gibi sıfatlardır. Henüz Memlûklü Devleti yıkılmamışken ve halifelik makamı Abbasoğullarının elindeyken bu sıfatları kullanması Sultanın kendini bu makama layık gördüğünün bir işareti sayılabilir. Vakfiyedeki diğer ilginç bir ayrıntı ise tarihte veli, derviş padişah olarak bilinen Sultan Bayezid'in, velilerin ve ariflerin sultanı olarak gördüğü Bayezid-i Bistami'nin adaşı olduğunu belirtmesidir.

2.2. Hizmet Amaçlarına ve Ekonomik Gelirlerine Göre Vakıfların Değerlendirilmesi

İncelediğimiz dönemle alakalı olarak vakfedilen yaklaşık yüz yirmi yedi adet köy ve mezra, sekiz adet menzil, bir adet bahçe, iki adet değirmen, bir adet ekmek fırını, iki adet tarıma elverişli arazi ve bir adet sabuncu dükkânın yarı hissesi bulunmaktadır. Bu köy ve mezraların sayısı daha da artabilir Vakfiyelerde bazen bu köy ve mezra isimleri açık bir şekilde yazılırken bazen “Kumnat’taki arazinin tamamı” ya da “Mecidözünde’ki vakıf köy ve mezraların tamamı” şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Vakfedilen köy ve mezralara bakıldığında bugünkü Çankırı, Çorum, Amasya, Sivas ve Tokat şehirlerini içerisine alacak genişlikte olduğu görülmektedir.

Köy ve mezraların diğer mevkuflara göre çok çok fazla olmasının nedeni, halkın temel besin kaynağı olan buğday ve arpanın bu köy ve mezralarda ekilip biçilmesi olmalıdır. Buğday ve arpanın temel besin kaynağı olmasından ötürü dönemin şartları içerisinde getirisinin yüksek olduğu da söylenebilir. Hatta devlet, hububat üretimini denetlemiş, artırılması için teşvikte bulunmuş, bu köy ve mezraların bağ ve bahçeye çevrilmesine asla müsaade etmemiştir. (İnalçık, 2009: 247) Bu sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti’nde üretim kaynaklarının en önemlisi olan köy ve mezralardaki araziler, aynı zamanda vakıf kurumuna gelir sağlayan en önemli gayrimenkulleri oluşturmaktaydı (Yediyıldız, 2003: 95).

Mevkuflar arasında ikinci sırada menziller yer almaktadır. Menziller genellikle, birkaç kattan oluşan, imar görmüş ve beraberinde çeşitli müştemilatları olan günümüzdeki anlamıyla lüks yaşam yeri olarak adlandırılabilir. (Yediyıldız, 2003: 104) İncelediğimiz vakfiyelerin birinde menzilin özelliklerinden bahsedilmektedir. Buna göre menzil bahçe içerisinde, bir sofa, bir kış odası, bir mahzen ve bir ekmekhaneden oluşmaktadır. (VGMA., df. 582/2, s. 275, sr. 188) Diğer yedi tane menzilin özellikleri belirtilmeden sadece vâkıfın inşa ettiği hankâha yakın olduğu belirtilmektedir. Menziller genellikle süknası (oturma hakkı), kiralanıp elde edilen paranın vâkıfın şartları doğrultusunda harcanması için vakfedilmekteydi. Elimizdeki vakfiyede ise kendi çocuklarının en salihinin oturması için vakfedilmiştir. Diğer yedi tane menzilin nasıl değerlendirileceği konusunda herhangi bir şart bulunmamaktadır.

Bahçe ve tarıma elverişli araziyle kastedilen sebze yetiştirilen ve köylerin ve mahallelerin yakınlarında olan toprak parçaları olmalıdır. Değirmenler ise o dönemin un fabrikaları şeklinde ifade edilebilir. Özellikle buğdayın una çevrilmesi ve kırılarak yemeklik hale getirilmesi değirmenler

tarafından yapılmaktaydı. Ekmek fırını ve sabuncu dükkanının ticari işletmeler olması hasebiyle gelirlerinin vakfedildiği anlaşılmaktadır.

Hizmet amaçlarına göre vakıfları değerlendirmeden önce bu vakıfların kategorilerine göre incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda vakıflar hayri (şer'i) vakıflar, ailevi (ehli) vakıflar ve yarı ailevi vakıflar olarak üç kısma ayırmak mümkündür. Hayri vakıflar vakfedenin vakfettiği menkul ya da gayrimenkulle hiçbir bağının kalmadığı bütün kullanım hakkının ve gelirin Allah rızası için kullanıldığı vakıf türüdür. Ailevi vakıf ise kişinin vakfettiği mallar ve gelirlerin vâkıfın nesli kesilene kadar vakfiyede belirtilen şartlar doğrultusunda aile üyeleri arasında paylaştırıldığı, vâkıfın nesli kesildikten sonra hayır kurumlarının hizmetine sunulduğu vakıf türüdür. Yarı ailevi vakıf ise vakfedilen menkul ya da gayrimenkullerin veya bunlardan elde edilen gelirlerin bir kısmının Allah rızası için harcanıp bir kısmının vakfiyede şartlar doğrultusunda vâkıfın ailesi arasında paylaştırılmasıdır (Yediyıldız, 2003: 14-17; İnanır, 2012: 44-62).

İncelediğimiz vakfiyelerden bir tanesi hayri vakıf, dört tanesi ise yarı ailevi vakıf statüsündedir. Bu vâkıflar, müessesat-ı hayriye kabilinden yani vakfiyede belirtilen şartları taşıyan insanların kendisinden direkt olarak istifade edebileceği bir imarethane, bir medrese, bir zaviye ve bir tane de hankâh inşa etmişlerdir. Bunun dışında genellikle vefat ettikten sonra kendilerine ve akrabaların ruhlarına hediye edilmesi için Ku'ran okunması, mübarek gün ve gecelerde halka tatlı dağıtılması, zaviyelerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması gibi şartlar konulmuştur.

İmaret kelime anlamı olarak ümran, bayındırlık anlamına gelip terim anlam olarak ise yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulan hayır evi şeklinde tanımlanmıştır (Devellioğlu,2001: 437). Sultan Bayezid tarafından inşa edilen imarethane bu tanımdan daha farklı ve daha kapsamlıdır. Vakfiyeden anlaşıldığına göre bu imarette, aşevinin yanında bir cami,⁴ misafirlerin konaklayabilmesi için bir han, misafirlerin hayvanlarının karınlarını doyuracak ve geceyi geçirebilecekleri bir ahır, yine kiler, mahzen, ambar, fırın olduğu anlaşılmaktadır. Ferit Devellioğlu'nun tanımında fakir insanların yemek yediği yer şeklinde tanımlanmasına rağmen vakfiyede zengin fakir ayırt edilmeksizin herkese eşit bir şekilde yemek verilmesi şart koşulmuştur. Yine vakfiyedeki şartlara bakıldığında insanlara iki öğün yemek verilmesi istenmiştir. Bu da Süheyl Ünver'in Türk toplumunda öğle yemeği yoktur, kuşluk vaktinde kuvvetli bir kahvaltı yapılır bir de güneş batmadan akşam yemeği yenilirdi, öğle yemeği alışkanlığı bize Tanzimat'la

⁴Tokat'ta bulunan ve Hatuniye Camii olarak adlandırılan cami bu camidir.

birlikte Avrupa'dan geçmiştir görüşüyle örtüşmektedir.⁵ Ancak Pir Ahmed'in vakfiyesini incelediğimizde nesilleri kesildiğinde vakfetmiş olduğu araziden elde edilecek gelirle öğle namazından sonra inşa ettirmiş olduğu zaviyede yolcu olan Müslümanlara fakir ve zengin ayırt etmeksizin yemek verilmesini şart koşması bu görüşle çelişiyor gibi dursa da buranın bir aşevi değil zaviye olması sebebiyle olsa gerektir. İki öğünden kasıt sabah kahvaltısı ve akşam yemeğidir. Her ne kadar vakfiyede misafirler için bal, reçel ve ekşilik alınması şart koşulmuş olsa da kahvaltılık bugünkü anladığımız şekilde olmayıp, sabahleyin paça, iki parça et ve iki kepçe çorbadan ibarettir. Yemeklerde buğdayın ve koyun etinin önemli bir yeri vardır. Gerek Sultan Bayezid gerekse Pir Ahmed'in vakfiyesinde yemeklerde kullanılmak üzere buğday ve koyun eti alınması için tahsisatlar oluşturulmuştur. Vakıfların şartları arasında mübarek gün ve gecelerde Müslümanlara tatlı dağıtılması şartı da ilgi çekmektedir. Günümüzde bayramlarda tatlı ikram etmek kandillerde kandil şekeri dağıtma geleneğinin kökleri buralara dayanıyor olmalıdır. Tatlı olarak bal, helva ve zerde tatlılarının ismi geçmektedir.

Vakfiyelerde bulunan şartlardan biride Pazartesi ve Perşembe günleri Kur'an okunarak vâkıfın akrabalarının ve vâkıf vefat ettikten sonra kendisinin ruhlarına hediye edilmesini şart koşmasıdır. Pazartesi ve Perşembe günlerinin seçilmesinin temel nedeni ise şu hadis olmalıdır. Ameller Pazartesi ve Perşembe günleri Allaha arz olunur. Ben oruçluyken amellerimin arz olmasını isterim (Tirmizi, Savm/44).

Medresede hangi derslerin okutulması gerektiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak atanacak müderrisin özelliklerinden bahsederken "müttaki, salih, akli ve nakli ilimlere hakim olup" denilerek burada akli ve nakli ilimlerin birlikte okutulduğu sonucu çıkarılabilir. Hankâh ve zaviye ile ilgili detaylı bir bilgi yoktur.

SONUÇ

XV. yy. ikinci yarısındaki incelediğimiz vakfiyelere göre, Tokat şehrinin imarına ve şehrin gelişmesine başta sultan, emir ve melikler olmak üzere askeri sınıf mensubu olan kimseler katılmıştır. Vakıfların tamamı askeri sınıfa mensuptur. Reaya mensup vakıf kurucusunun bulunmaması incelediğimiz döneme ait şer'iyye sicillerinin bulunamamasından kaynaklandığı söylenebilir. (Tokat'a ait tespit edilebilen en erken tarihli defter H. 1186/ M. 1772 tarihine aittir.)

⁵ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.dunyabizim.com/alinti/25977/suheyl-unver-gida-tarihimizde-ogle-yemegi-yoktur>; M. De M. D'ohsson, 18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler, , çev. Zerhan Yüksel, Tercüman 1001 Temel Eser, s.29.

Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve belediyelerin hizmet alanına giren işler o dönemde vakıflar aracılığı ile yerine getirilmiştir. Medrese, cami, zaviye, aşevi vb. kurumların bina edilmesi bu sonuca ulaşmamızı sağlayabilir.

Genellikle tarım arazisi vakfedilmiş buradan elde edilecek ürünün galesi (mahsul) vakıflara tahsis edilmiştir. İncelediğimiz belgelere göre Tokat'taki vakıflara gelir getirmesi için henüz han, bedesten hamam gibi ticari işletmeler vakfedilmemiştir.

Kurulan vakıfların yüzde 80'i yarı ailevi vakıftır. Bu da vakıfların toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, beraberinde mirasın bölünerek yok olmasını önlemek ve vâkıfın kendi nesli devam ettiği sürece hazır kazanç sahibi olması düşüncesiyle kurulduğunu göstermektedir. Özellikle vakfedilen gayrimenkullerin bakımının öncelikli olarak yapılmasının şart koşulması ve gelirin artırılması için çaba gösterilmesinin istenmesi buna işaret edebilir.

Yine vakıfların geniş bir istihdam alanı olduğu görülmektedir. Vakfiyedeki şartlardan aşçıdan bulaşıkçıya cüzhandan imam-hatibe kadar birçok alanda insanlara iş sağlandığı anlaşılmaktadır.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Tokat'ta bir darü's-şifa medresesi ve Ankebut adında başka bir medresenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine Sultan II. Bayezid'in annesinin isteği doğrultusunda günümüzde Mecitözü ilçesine bağlı Sorkoğlan köyünde de bir camii yaptırdığı, Tokat merkezde Hamza Bey adında bir zaviyenin var olduğu, müd, kile, dirhem rıtl gibi ölçü birimlerinin kullanıldığı, yemeklerin buğday ve koyun etinden yapıldığı, bununla birlikte kabak biber gibi sebzelerin de yemek yapılırken kullanıldığı, insanlara yaptıkları iş karşılığı para verildiği gibi buğdayın da verilebildiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Açıknel, A (2012). "Tokat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.41, İstanbul, TDV Yayınları, s.219-223.

Açıknel, A., ve Sağırılı, A. (2005). Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Tokat.

Barkan, Ö. L. (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devrinin

Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, Vakıflar Dergisi, Ankara, 2, s.279-388.

Devellioğlu, F. (2001). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Ankara, Kitabevi Yayınları.

İnalçık, H. (2009). Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnanır, A. (2012). “İbn Kemal’in “Risâle Fî Duhûli Veledi’l-Bint Fi’l-Mevkûf Ala Evlâdi’l-Evlâd” Adlı Risalesi Bağlamında Osmanlı Zürrî (Evlâtlık-Evlâdiye) Vakıf Uygulamasında “Evlâd’ül-Evlâd” Meselesi”, Tokat, Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi 2, s. 44-62.

Mercan, M., ve Ulu, M. M. (2003). Tokat Kitabeleri, Ankara, Türk Hava Kurumu Basımevi.

Yediyıldız, B. (2012). “Vakıf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 42, İstanbul, TDV Yayınları, s. 479-486.

Yediyıldız, B. (2003). XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi, Bir Sosyal Tarih İncelemesi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, “Mehmed Paşa b. Hacı Çelebi Vakfiyesi”, Defter No: 582/2, Sayfa No: (s.) 275, Sıra No: (sr.) 275.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, “Pir Ahmed Bey bin Mehmed Bey Çelebi bin Ali Bey Vakfiyesi”, Defter No: 482, Sayfa No: 115, Sıra No: 3.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, “Melik Seyfeddin Vakfiyesi”, Defter No: 608/1, Sayfa No: 291, Sıra No: 322.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Bayezid b. Mehmed Vakfiyesi, Defter No: 740, Sayfa No: 405, Sıra No: 158.

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN YAPILANDIRMACI ANLAYIŞI UYGULAMA
DÜZEYİNİN İNCELENMESİ
(KİLİS İLİ ÖRNEĞİ)/ Describing Turkish Teachers' Level of Implementation of Principles of
Constructivist Approach (Example of The Province Of Kilis)

Metin ÖZTÜRK

Türkçe Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, mr.metinozturk@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8737-5694

Mustafa CİNOĞLU

Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniv. M. R. Eğitim Fakültesi, mustafacinoglu@yahoo.com (Corresponding
Author)
Orcid: 0000-0002-2742-5573

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
30 Nisan 2018 / 30 April 2018

Kabul Tarihi / Accepted
30 Nisan 2018 / 30 April 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Öztürk, M, Cinoğlu, M. (2018) Türkçe Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Anlayışı Uygulama
Düzeyinin İncelenmesi (Kilis İli Örneği)/Describing Turkish Teachers' Level of Implementation of
Principles of Constructivist Approach (Example of The Province of Kilis, Sosyal Bilimler Dergisi, 8
(1), **105-129**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN YAPILANDIRMACI ANLAYIŞI UYGULAMA DÜZEYİNİN İNCELENMESİ (KİLİS İLİ ÖRNEĞİ)*

Describing Turkish Teachers' Level of Implementation of Principles of Constructivist Approach (Example of The Province Of Kilis)

ÖZ

Ülkeler, vatandaşlarını uluslararası yarışta tutabilmek için sürekli olarak kendilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Haliyle eğitim kurumlarının da bu gelişime ayak uydurması kaçınılmaz bir hal almıştır. Bugün artan bilgi çeşitliliği ve bilgiye erişmenin birçok yolu bulunmasından ötürü bireyin bilgiye ulaşmayı bilmesi ve ulaştığı bilgiyi etkin şekilde kullanarak problemleri çözebilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda ülkemizde de 2005-2006 eğitim-öğretim yılı itibariyle yapılandırmacı anlayış uygulamasına geçilmiştir. Bu çalışma ile Türkçe öğretmenlerinin, derslerinde yapılandırmacı anlayışı ne derecede uygulayabildiklerini belirlemek ve uygulamada ortaya çıkan olası sorunlara çözüm üretmek amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu katılımcılara uygulanmıştır. Elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Takiben, her görüşmecinin dersleri önceden haber verilmemiş farklı zamanlarda üçer defa, araştırmacı tarafından hazırlanan yapılandırılmış gözlem formu doğrultusunda gözlenmiştir. Yapılan görüşme ve gözlemlerde elde edilen veriler yaş, meslekî kıdem, cinsiyet ve mezuniyet değişkenlerine göre yorumlanmıştır. Cinsiyet değişkeninin hiçbir kriterde anlamlı bir etkisine rastlanmazken yaş, meslekî kıdem ve eğitim durumlarının farklı kriterlerde etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretmenleri, yapılandırmacı anlayış, öğrenme yaklaşımları

ABSTRACT

The all of countries continuously working to improve theirselves for keeping their citizens on the international races. So keeping pace with this development became inevitable for education institutions. Today, there are many ways to access information. So accessing to information and solving problems by being aware of using this is targeted. With this study, it is intended to determine the extent of applying constructivist approach by Turkish language teacher and producing possible solutions to problems that arise in practice. Semi-structured interview form, developed by the researcher, applied to Turkish language teachers, who in the sample. The data were analyzed descriptively. Following this, each interviewer's lessons are observed three times without warning at various times in accordance with the structured observation form. The data obtained from interviews and

observations are interpreted according to age, seniority, gender and graduation rate variables. While there was no significant effect of gender factor on any criteria, it is determined that age, seniority and education status were effective on different criterias.

Keywords: *Turkish Teachers, Constructivism, Learning Approaches*

GİRİŞ

Dünyamız her geçen gün hızla gelişmektedir. Haliyle eğitim kurumlarının da bu gelişime ayak uydurması kaçınılmaz bir hal almıştır. Eskiden bireylerin bilgiyi zihninde barındırmasını gerektiren esasicı eğitim felsefesi izlenmekteydi. Esasicı eğitim felsefesine göre insanların eğitim almış sayılabilmesi için birtakım standart bilgileri eğitim ortamlarında edinmiş olması gereklidir. Bir önceki eğitim felsefemiz olan esasiciliğin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Demirel, 2011: 22): (1) Öğrenme zorlu bir çalışma süreci gerektirir. (2) Öğrenmede öğretmen aktiftir. (3) Öğrenme sürecinin temeli konuların iyi özümsemesinde yatar. (4) Soyut düşünceler ve uygulamalar ön plandadır. Bugünse hızla artan bilgi çeşitliliği ve bilgiye erişmenin birçok yolu bulunmasından ötürü bireyin bilgiye ulaşmayı öğrenmesi ve ulaştığı bilgilerle problemleri çözebilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda ülkemizde artık yapılandırmacı anlayışa geçilmiştir. Yapılandırmacı anlayış ilerlemecilik felsefesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İlerlemeci eğitim felsefesi, pragmatizm felsefesinin eğitime uyarlanmış halidir. Bu felsefede, üretilen bilgiler ve çevredeki değişimler doğrultusunda eğitim sisteminde ve ortamında türlü değişiklikler yapılması öngörülmektedir. İlerlemeci eğitim felsefesinin temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (Demirel, 2011: 24): (1) Öğrenmede öğrenci aktif olmalıdır. (2) Problem çözme yöntemi uygulanmalıdır. (3) Okul yaşamın kendisi olmalıdır. (4) Öğretmen rehberdir. (5) Öğrenciler işbirliği içerisinde çalışmaya teşvik etmeli, yarıştırmamalıdır. (6) Demokratik öğrenme ortamları sağlanmalıdır.

Yapılandırmacı Anlayış

Çağın gereklerine göre eğitim politikalarını belirleyen ülkeler, belli felsefelere dayalı programlar geliştirerek hedeflere ulaşmaya çalışır. Felsefe düşünce tarzını ve temel görüşleri yansıtır olması yönüyle eğitim programlarında önemli bir konuma sahiptir. Yapılandırmacı anlayış da günümüzde eğitimde kabul görmüş kuramlardandır (Demirel, 2011). Yapılandırmacı anlayış üretici öğrenme, keşfederek öğrenme ve duruma bağlı öğrenme gibi bireylerin bilgiyi olduğu gibi almayı, sahip oldukları bilgiler doğrultusunda yapılandırdıkları fikrinde birleşen kuramların bütünleşmesiyle ortaya çıkmıştır (Özden, 2000: 54-55; Thanasoulas, 2002).

Yapılandırmacı anlayış öğrencinin aktif katılımının ve algısının öğrenmesinde olumlu etkiye sahip olduğu düşüncesinin kabul görmesiyle eğitimsel olarak öne çıkmıştır (Small, 2003).Yapılandırmacılık, bireyselliğe vurgu yapan bir anlayıştır. “Biz dış dünyadan anlamlar almayız, dış dünyaya anlamlar veririz.” iddiası bunun en açık delilidir (Şimşek, 2004:132). Bireyi ön planda tutan bu anlayışa göre her şey bireyin algılamasından ibarettir ve bilgi, birey tarafından anlamlandırıldığı şekliyle geçerlidir. Yapılandırmacı anlayışın özünde öğrencinin bilgiyi kendi potansiyeline ve öğrenme sistemine uygun olarak işlemesi bulunmaktadır. Bilgiyi yapılandıran kişi temel girdilere ihtiyaç duyacaktır. İşte bu temel girdiler öğretmen tarafından sunulmalıdır (Özel ve Bayındır, 2008:3).

Yapılandırmacı anlayışın genel özellikleri şu şekildedir. a) Bilginin ve anlamın öğrenci tarafından yapılandırılmasını temel alır. Öğrenci aktif bir şekilde dersin içerisine çekilmektedir. Hâl böyle olunca, öğrenci az da olsa aktivitelere katılır ve bilgiyi kendince yapılandırma fırsatını edinir. Bu noktada öğrencinin bilgiyi nasıl yapılandığı ve ön bilgilerinin doğruluğunun tespiti büyük önem taşımaktadır. b) Öğrenen özerkliği ve inisiyatifini destekler. Bu durum sadece özgür sınıflarda gözlenebilir. c) Öğrenmeyi bir süreç olarak kabul eder. d) Bireysel farklılıklar önemlidir ve her öğrenci için farklı hedefler konulabilmektedir. e)Konu değil öğrenci merkezlidir. “Ne öğretelim?” değil, “Birey nasıl öğrenir?” sorusuna cevap aranır. f) Etkinlik temelli ve esnektir. g) Öğrenmeyi öğrenme odaklıdır. Bilgiye ulaşma yolunu ve nasıl öğreneceğini bilen birey tüm bilgilere ulaşma olanağına sahip olabilir. h) Süreç temelli değerlendirmeden yanadır. Öğrencilerin kısıtlı bir zamanda sorulara verdiği yanıtlar değil, eğitim-öğretim sürecine katılımı ve üretimdeki aktifliği esas alınmaktadır. i) Birey çeşitli yollarla elde ettiği bilgiler ve geçmiş yaşantılar aracılığıyla yeni karşılaştığı konuları zihninde yapılandırır. i) Öğrenmenin ancak öğrenenin bilgiyi gerçek hayatta ya da canlandırmalarda uygulamasıyla başarıya ulaşır. Özetle, yapılandırmacı anlayışta bilginin öznel olduğunu ve bireyin aktif katılımıyla geçmiş yaşantılarına dayanarak bilgileri zihninde yapılandığı söylenebilir (MEB, 2005; Thanasoulas, 2002). Önemli olanın bireyin bilgiyi ilerde kullanabileceği şekilde zihninde yapılandırarak saklayabilmesi olduğu söylenebilir.

Yapılandırmacı Anlayışın Türkiye’deki Gelişimi

Bireyler, eğitim sistemiyle şekillendirilir. Eğitim sisteminin temelindeyse öğretim programları bulunmaktadır. Öğretim programının dayandığı felsefe, ülkenin ideolojik altyapısı, yakın ve uzak hedefleri gibi çeşitli etkenler bireyin gelişimini etkiler. Bu nedenle her ülke eğitim sisteminde düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzenlemelerden biri de 2004-

2005 eğitim-öğretim yılında 120 pilot okulda, 2005-2006 eğitim-öğretim yılındaysa yurt genelinde uygulamaya konulan yapılandırmacı eğitim reformu olmuştur.

Yapılan akademik çalışmalar, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) raporları, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) ve Uluslararası Matematik ve Fen Bilgisi Çalışması (TIMSS) gibi uluslararası sınavlardaki düşük performans, çağa ayak uyduramamış programı güncelleme ihtiyacı gibi çeşitli etkenler Milli Eğitim Bakanlığı'nı (MEB) bir eğitim reformuna zorlamıştır (OECD, 2009). 2004 yılına kadar geleneksel anlayışın kabul gördüğü ülkemizde 2005 yılı itibariyle yapılandırmacı anlayış kabul görmüştür. Ancak geleneksel anlayışa uzak olan bu anlayışa alışmak veliler, öğrenciler ve öğretmenler için kolay olmamıştır.

Yapılan araştırmalarda 2012 yılı itibariyle pilot uygulamanın üzerinden sekiz, genel uygulamanın üzerinden yedi yıl geçmiş olmasına rağmen, yapılandırmacı anlayışın gerektiği şekilde uygulanmadığı görülmüştür (Aldırmaz, 2009; Arslan, 2008; Arslan, Orhan ve Kırbaş, 2010; Arslan, 2009; Çifci, 2008; Gömleksiz, Sinan ve Demir, 2011; Güven, 2011; İlik, 2011; Karacaoğlu ve Acar, 2010; Kılıç, 2008; Kurtdede Fidan, 2010; Maden, 2012; Mert, 2009; Metin, 2010; Özen, 2009; Senger, 2007; Maral, 2009). Bir ülkenin eğitim sistemi sadece kanunlarla değiştirilemez. Önemli olan uygulayıcıların değişikliklere uyum sağlayabilmesidir. Bu da ancak nitelikli hizmet içi eğitimlerle mümkündür. 2005-2006 eğitim-öğretim yılı öncesinde öğretmenlere yapılandırmacı anlayışla ilgili teorik sunumlar yapılmıştır. Ancak bu sunumların alan uzmanlarınca değil yöneticiler tarafından yapılması sunumların verimliliği hakkında düşünmeyi gerektirir. MEB arşivi tarandığında, ilerleyen süreçte sadece 13 Ağustos 2007 ile 18 Ağustos 2007 tarihleri arasında 100 katılımcıya “Yapılandırmacı Öğretim Yöntemleri Semineri” verildiği görülmüştür (MEB, 2007). Kişisel olarak bu alanda kendini geliştiren öğretmenler bir tarafa konulduğunda, geri kalan bütün öğretmenlerin ancak hizmet içi eğitime tabi tutularak bu konuda etkin bir şekilde bilgilendirilebileceği düşünülebilir.

MEB (2004), aşağıdaki çalışmaların tamamlanmasıyla yapılandırmacı anlayışın ideale yakın uygulanabileceğini savunmaktadır: (1) Öğretim programlarının yenilenmesi, (2) Öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmesi, (3) Bütün okullara internet sunulması, (4) Bütün okulların tam gün olması, (5) Öğretmenlerin statüsünün yükseltilmesi, (6) Ailelerin bilinçlendirilmesi, (7) Okulların iyileştirilmesi; (8) Teknolojinin okullarda yaygınlaştırılarak kullanılmasıdır.

Yapılandırmacı anlayış ile eğitim sistemimizde yaşanan değişiklikler şöyle sıralanabilir (MEB, 2005): (1) Ezberden uzak, eğlenceli ve günlük

hayatta kullanılabilir süreçler planlanmıştır. (2) Programlarda ilerleyen kademelerde yükselen hedefleri öngören sarmallık ilkesi benimsenmiştir. (3) Alternatif ölçme-değerlendirme teknikleri kabul görmüştür. (4) Disiplinler arası yaklaşımlar programa katılmıştır. (5) Davranış ifadelerinin yerini bilgi, beceri, anlayış ve tutum ifadeleri almıştır. (6) Nedensellik ilkesi ön plana çıkarılmıştır. (7) Öğretmen rehber olarak konumlandırılmıştır. (8) Türkçe bilinci bütün derslerin temel becerisi olmuştur. (9) Türk Dili ve Tarihi bilinci programın ana hedeflerinden olmuştur.

Çalışmanın Amacı

2005-2006 eğitim-öğretim yılında uygulamaya alınan yapılandırmacı anlayışa dayalı eğitim sistemi, alan yazında görüldüğü üzere, bugün dahi hedeflenen düzeyde uygulanamamaktadır.

Eğitim sistemlerindeki teorik değişikliklerin hayata geçebilmesi ancak uygulayıcıların bunları benimsemesi ve yeterli eğitimi alarak bilgi sahibi olmasıyla mümkündür.

Bu araştırma ile Türkçe öğretmenlerin yapılandırmacı anlayışın temel ilkelerini, bilhassa öğrenme-öğretme süreçlerinde, algılama ve uygulama düzeylerinin tespiti amaçlanmıştır.

Türkçe öğretmenlerinin yapılandırmacı anlayışa dönük tutumlarını, sahip oldukları bilgileri ve bunları uygulama düzeylerini ortaya koyacak bir çalışma olması yönüyle önemlidir.

Araştırma Soruları

1. Türkçe öğretmenleri yapılandırmacı anlayışın temel ilkelerini ne derece bilmektedir?
2. Türkçe öğretmenlerinin yapılandırmacı anlayış ilkelerini planlama boyutunda uygulama durumları nedir?
3. Türkçe öğretmenlerinin yapılandırmacı anlayış ilkelerini ve yapılandırmacı anlayışa dayalı öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama durumları nedir?
4. Türkçe öğretmenlerinin yapılandırmacı anlayış ilkelerini ve yapılandırmacı anlayışa dayalı alternatif ölçme-değerlendirme yöntem ve tekniklerini uygulama durumları nedir?
5. Öğretmenlere göre Türkçe derslerinin yapılandırmacı anlayışa uygun halde sürdürülebilmesi için yapılabilecek çalışmalar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma bir nitel bir durum çalışmasıdır. Durum çalışmalarında, bir olay, grup ya da program derinlemesine incelenir. Durum çalışmaları üç halde kullanılabilir: (a) bir olayın ayrıntılarını tanımlamak; (b) olaylara ilişkin olası açıklamalar geliştirmek; (c) bir olayı değerlendirmek... Üzerinde çalışılan grup detaylıca incelendiğinden başka gruplara genellemesi imkansız çalışmalardır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010:20). Nitel araştırmalarda sayısal verilerden ziyade konunun ayrıntıları irdelenmektedir. Gözlem ve görüşme gibi tekniklerle konu hakkında derinlemesine bilgiler toplanarak yorumlanabilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010:265).

Bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme, odak grup görüşmesi, yapılandırılmış gözlem ve doküman taraması yoluyla toplanmıştır. Araştırma amacına uygun, araştırmacı tarafından şekillendirilmiş, açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan görüşme tarzı, yarı yapılandırılmış görüşmedir. Bu görüşmelerde hem sabit seçenekli hem de derinlemesine ilerlemeye müsait sorular bulunur (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010:163). Odak grup görüşmelerde ise alanla ilgili 5-8 uzman bir araya getirilerek problem hakkında tartışma açılmaktadır. Tartışmada bir model, kuram ya da öneri sunulması amaçlanmamaktadır. Önemli olan fikirlerin çarpıştırılmasıyla öze ulaşmaktır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010:163). Odak grup çalışmasının en önemli yönü grup iletişimidir. Böylece diğer yöntemlerle uzun sürede ulaşılabilecek ya da belki ulaşılamayacak detaylar yakalanabilmektedir (Cinoğlu, 2007, 95). Bu çalışmada yapılandırılmış gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Söz konusu teknikte araştırmacı bir kodlama sistemi oluşturarak, hedef kitlede gözlenecek nitelikler ve durumları önceden belirleyerek izleme yapar (Büyüköztürk ve diğerleri, 2010:143). Doküman taraması aşamasında yurt içi ve yurt dışı alan yazınında ortaya konulan çalışmalar gözden geçirilmiştir.

Araştırmamızda örneklemedeki öğretmenler ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak birer defa görüşme yapılmıştır. Ayrıca her bir öğretmen için önceden haber verilmemiş üç farklı zamanda gözlemler yapılmış ve yapılan toplam 48 gözlemin sonuçları tablolştırılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2012 yılı itibariyle Kilis'te görevli 73 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Örneklemse ulaşılabilirlik yönüyle il merkezinde

görevli 16 Türkçe öğretmenidir. Bu durum uygun örnekleme olarak tanımlanmaktadır. Uygun örneklemede kolay ulaşılabilen örnekler seçilir. Örneklemede Kilis'te merkezi ve kenar mahallelerde görevli öğretmenler bulunmaktadır. Öğretmenlerle ilgili bilgiler Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Meslekî Kıdem, Eğitim ve Cinsiyet Durumu

Öğretmen	Cinsiyet	Meslekî Kıdem	Eğitim Durumu
Ö ₁	Bay	7	Fen ve Edebiyat Fakültesi
Ö ₂	Bayan	11	Eğitim Fakültesi
Ö ₃	Bay	36	Eğitim Enstitüsü
Ö ₄	Bayan	10	Eğitim Fakültesi
Ö ₅	Bayan	12	Eğitim Fakültesi
Ö ₆	Bayan	7	Eğitim Fakültesi
Ö ₇	Bay	10	Eğitim Fakültesi
Ö ₈	Bayan	11	Eğitim Fakültesi
Ö ₉	Bayan	14	Eğitim Fakültesi
Ö ₁₀	Bayan	5	Eğitim Fakültesi
Ö ₁₁	Bay	11	Eğitim Fakültesi
Ö ₁₂	Bay	11	Eğitim Fakültesi
Ö ₁₃	Bayan	21	Fen ve Edebiyat Fakültesi
Ö ₁₄	Bay	4	Yüksek Lisans(SBE)
Ö ₁₅	Bayan	22	Fen ve Edebiyat Fakültesi
Ö ₁₆	Bayan	5	Eğitim Fakültesi

Veri Toplama Araçları

Görüşme Formunun Hazırlanması

Literatür taraması ve alınan uzman görüşleri doğrultusunda yapılandırmacı anlayışı kullanan bir Türkçe öğretmenin uygulamaya dönük nitelikleri "Planlama", "Öğrenme-Öğretme Süreci" ve "Ölçme-Değerlendirme" şeklinde üç ana başlığa ayrılmıştır. Bu niteliklerin belirlenmesine dönük, öğrenme-öğretme süreçleri ağırlıklı, 39 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden alınan onayla uygulanmıştır.

Gözlem Formunun Hazırlanması

Amaca uygun hazırlanan 38 maddelik yapılandırılmış gözlem formu kullanılmıştır. Bu form uzman görüşlerinin alınmasını takiben onay alınarak uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmeler ve gözlemler sonucunda elde edilen veriler “Yapılandırmacı Anlayışa Göre Planlama, Uygulama ve Değerlendirme” olmak üzere üç boyutta kategorize edilmiştir. Verilerin betimsel analizi yapılarak tablolarla desteklenmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Öğretmenlerin Yapılandırmacı Anlayış Hakkındaki Bilgileri

2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren ülkemizde yapılandırmacı anlayışa dayalı bir eğitim sistemi yürürlüğe alınmıştır. Bu anlayış bütün öğretmenler için ilk etapta yabancı bir uygulama olmuştur.

2001’de mezun oldum. O yılda eski sisteme göre eğitim veriliyordu. Görevin ilk üç yılında eski sisteme göre öğrenci yetiştirdik. Ardından yeni sisteme geçtik. Bilgimiz yoktu aslında ama kitabı birebir uygulayarak bir şeyler yapmaya çalışıyorduk. *Öğretmen 2*

Bu durumun öğretmenlere hizmet içi eğitim vermeden yapılandırmacı anlayışa geçilmesiyle alakalı olduğu görülmektedir. MEB, gerek ekonomik oluşu gerekse daha az zaman alması yönüyle okullara gönderilen kılavuz kitaplarla zaman içerisinde bu sorunu aşmayı planlamış olabilir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Yapılandırmacı Anlayış Bilgisi ve Araştırma Durumları

Bilgi Durumu	Araştırma Durumu	Öğretmenler	f
Bilgisi Yok	Araştırıyor	-	-
	Hazır Gelen Bilgileri Alıyor	Ö _{3,11,13}	3
	Araştırmıyor	-	-
Az Bilgisi Var	Araştırıyor	-	-
	Hazır Gelen Bilgileri Alıyor	Ö _{2,5,7,9,12,15}	6
	Araştırmıyor	Ö ₁	1
Bilgisi Var	Araştırıyor	Ö _{4,8,10}	3
	Hazır Gelen Bilgileri Alıyor	Ö _{6,16}	2
	Araştırmıyor	-	-
Çok Bilgisi Var	Araştırıyor	Ö ₁₄	1
	Hazır Gelen Bilgileri Alıyor	-	-
	Araştırmıyor	-	-

Araştırma neticesinde Kilis'te görevli Türkçe öğretmenlerinin yapılandırmacı anlayış hakkındaki bilgi seviyesinin yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Yapılandırmacı anlayış hakkında bilgi sahibi olmayan öğretmenlerin, aynı zamanda, yapılandırmacı anlayış hakkında bilgi edinmek için araştırma da yapmadıkları belirlenmiştir (Bkz.Tablo2).Öğretmen 2'ninyukarıda belirttiği gibi, öğretmenlerin anlayış hakkındaki bilgilerinin azlığında hizmet içi eğitim faaliyetlerinin gelişigüzel yapılması, hiç yapılmaması ve öğretmenlerin araştırma ihtiyacı duymaması önemlidir.

Bununla beraber, öğretmenlerin yanında kurumların fiziksel olarak, yönetici ve velilerin de zihinsel olarak bu anlayışa uyum sağlaması için bir hazırlık sürecine yer verilmemiştir.

Öğretmenlerin Planlama Sürecinde Yapılandırmacı Anlayışı Uygulama Durumları

Bütün eğitim kuramlarında planlama vazgeçilmez unsur olarak görülmektedir. Dolayısıyla yapılandırmacı anlayışı uygulayan bir öğretmenin öncelikle etkili bir planlama yapması gerektiği açıktır.

Yapılandırmacı bir öğretmen planlama sürecinde bireysel farklılıkları göz önünde bulundurur; öğrenci merkezliliği esas alır, önbilgileri göz önünde bulundurur, öğrenme-öğretme sürecinin planlı yürütülmesi gerektiğine inanır ve planını esnek yapıda hazırlamaya özen gösterir.

Tablo 3. Türkçe Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Anlayışın Planlama İlkelerini Göz Önünde Bulundurma Durumu

Planlama İlkeleri	Öğretmenler				
	Her zaman	Çoğunlukla	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Bireysel farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır	Ö _{2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 14, 16}	Ö _{1, 4, 12, 13, 15}	Ö _{5, 7}	-	-
Öğrenci merkezlilik esas alınmalıdır.	Ö _{2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 16}	Ö _{11, 14}	Ö _{8, 12, 13, 15}	Ö _{1, 6}	-
Önbilgiler göz önünde bulundurulmalıdır.	Ö _{1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 16}	Ö _{10, 11, 13, 15}	Ö ₄	-	Ö ₂
Öğrenme-öğretme sürecinin planlı yürütülmesi gerektiğine inanmalıdır.	Ö _{2, 6, 9, 10}	Ö _{8, 14, 16}	Ö _{4, 11, 15}	Ö _{1, 3, 5, 7, 13}	-
Plan gerektiğinde esnetilebilecek yapıda hazırlanmalıdır.	Ö _{3, 5, 7, 8, 11, 14}	Ö _{9, 16}	Ö _{1, 10, 12, 13, 15}	Ö _{2, 4, 6}	-

Tablo 4. Planlamada Yapılandırmacı Anlayış Uygulamalarına İlişkin Gözlem Sonuçları

Gözlenen Kriter	Her zaman	Çoğunlukla	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Öğrenme-öğretme sürecini bir işleniş planı doğrultusunda sürdürmektedir.	17	1	6	2	22

Örneklemdaki öğretmenlerin tamamının derse yazılı bir plan olmaksızın, zihinlerinde var olduğunu ifade ettikleri bir planla girdiği belirlenmiştir. Öğretmenlerce hazırlanan yıllık planlarınsa zaruriyetten bulundurulduğu ve internetten indirildiği görülmüştür.

Derse girmeden önce kesinlikle planlama yapmam. Deneyimli olduğum için plana ihtiyaç duymuyorum. Aynı seviyede 3 sınıfa giriyorum zaten böyle olunca ister istemez her şey aklınızda duruyor. Beyinde bir planlama var tabii ama kâğıtta değil. *Öğretmen 11.*

Öğretmenlerin plansız olarak derse girmesi yapılandırmacı anlayış açısından uygun olmayan bir davranış olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda mevcut planların eğitim denetmenlerinin geleceği tarihlere yetiştirilmeye çalıştığı belirlenmiştir. Her öğretmen için üç farklı zamanda yapılan gözlemler sonucunda derse plansız giren öğretmenlerin plansızlıktan artan zamanları eğitim dışı aktivitelerle doldurdukları görülmüştür. Bunun sonucunda disiplin problemlerinde artış ve eğitsel başarıda düşüş görülmesi muhtemeldir. Plan doğrultusunda hareket etmeyen öğretmenlerde zaman yetmezliği ya da zaman artması gibi süreçte istenmeyen durumlarla karşılaşılması kaçınılmazdır. Özetle öğretmenler derse plansız girdiğinden Tablo 3'te ve Tablo 4'te görülen planlama kriterlerini uyguladıklarını görüşmelerde ifade etseler de aslında uygulamadıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin Öğrenme-Öğretme Sürecinde Yapılandırmacı Anlayışı Uygulama Durumları

Yapılandırmacı anlayışa dayalı bir öğrenme-öğretme sürecinde uygulanması önerilen bazı kriterlere ilişkin görüşme sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Öğrenme-Öğretme Sürecinde Yapılandırmacı Anlayışı Uygulama Durumuna İlişkin Görüşleri

Öğrenme-Öğretme Sürecinde Önerilen Uygulamalar	Uygulama Sıklığı				
	Her zaman	Çoğunlukla	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Akran Öğrenmesi Etkili Bir Araçtır.	Ö _{2, 4,9,10,16}	Ö _{1,6,14}	Ö _{5,13}	Ö _{7,11,15}	Ö _{3,8,12}
Öğrenciler Bilgiye Ulaşmayı ve Öğrenmeyi Öğrenir.	Ö _{3,6,7,16}	Ö _{4,9,11,14}	Ö _{1,8,10,12,13,15}	Ö _{2,5}	-
Birden Çok Duyuya Hitap Etmek Önemlidir.	Ö _{1, 3, 9, 10, 11, 14, 16}	Ö _{4,6}	Ö _{2,7}	Ö _{5,13,15}	Ö _{8,12}
Bireysel Farklılıklar Göz Önünde Bulundurulur.	Ö _{2,5,6,8,9, 10,16}	Ö _{3,11,12,1 4,15}	Ö _{4,7,13}	Ö ₁	-
Birincil Kaynaklardan Yararlanılmalıdır	Ö _{4,9}	Ö _{2,10,14}	Ö _{5,11,15,1 6}	Ö _{7,8,13}	Ö _{1,3,6,12}
Demokratik Ortam Yaratılmalıdır.	Ö _{2,3,5,6,8, 9,12,14}	Ö _{7,10,11,1 6}	Ö _{1,4,13,15}	-	-
Disiplinler Arası Çalışmalara Yer Verilmelidir.	Ö _{5,9}	-	Ö _{4,10,14}	Ö _{13,15,16}	Ö _{1,2,3,6,7, 8,11,12}
Etkinlik Temelli Eğitim Esastır.	Ö _{4,14}	Ö _{2,6,10,11, 13,16}	Ö _{1,3,7,9,1 2,15}	Ö ₈	Ö ₅
Farklı Materyallerden Yararlanılmalıdır.	Ö _{4,9,10,14}	Ö _{5,6,7,16}	Ö _{1,2,11,15}	Ö _{3,8,13}	Ö ₁₂
Fiziksel Yapı(Oturma Düzeni) Yöntem ve Tekniğe Göre Şekillendirilmelidir.	Ö ₄	Ö _{6,11,14}	Ö _{2,9}	Ö _{5,10,12}	Ö _{1,3,7,8,13, 15,16}
Grup Çalışması/İşbirliğine Dayalı Öğrenme Önem Taşımaktadır.	Ö _{4,6,10}	Ö ₁₆	Ö _{2,3,7, 9, 11,13,14,15}	Ö _{1,5,8}	Ö ₁₂
Her Öğrenci Öğrenebilir.	Ö ₁₄	Ö ₅	Ö _{2,6,9,16}	Ö _{4,8,10,11, 12}	Ö _{1,3,7,13,15}
Kaynak Çeşitliliği Sağlanmalıdır.	Ö _{9,10,14}	Ö _{4,5,13,16}	Ö _{1,2,7,11, 15}	Ö _{3,6,8}	Ö ₁₂
Öğrenci Deneyimlerinden Yararlanmak Önemlidir.	Ö _{1,2,3,4,5, 6,9,10,12, 13,14,15}	Ö _{8,11,16}	-	Ö ₇	-

(Devam ediyor)

Tablo 5 (devamı)

Öğrenme-Öğretme Sürecinde Önerilen Uygulamalar	Uygulama Sıklığı				
	Her zaman	Çoğunlukla	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Öğrenci Kendi Öğrenmesinden Sorumludur.	Ö _{2, 5, 6, 8, 9, 10, 14, 15}	Ö _{11, 12, 13, 16}	Ö _{1, 3, 4}	-	Ö ₇
Öğrenci Merkezilik Esastır.	Ö _{3, 5, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 16}	Ö ₁₃	Ö _{6,10}	Ö _{1, 2, 4, 11}	-
Öğrenmeyi Sınıfla Sınırlandırmamak Gerekir.	Ö _{1, 5, 10}	Ö ₉	Ö _{4, 14, 15}	Ö _{6, 11}	Ö _{2, 3, 7, 8, 12, 13, 16}
Önbilgiler Kıymetlidir.	Ö _{1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16}	-	-	-	Ö ₂
Program Gerektiğinde Esnetilebilecek Yapıda Olmalıdır.	Ö _{3, 5, 7, 8, 14}	Ö _{1, 10, 13}	Ö _{4, 6, 9, 11, 12,15,16}	Ö ₂	-
Sezdirme Etkinlikleri Önemlidir.	Ö _{1, 2, 4}	Ö _{10, 14, 16}	Ö _{3, 5, 9, 11, 13, 15}	Ö ₇	Ö _{6, 8, 12}
Etkinlikler Esnasında Teknolojiden Mümkün Olduğunca Yararlanılmalıdır.	Ö _{1, 14}	Ö ₉	Ö _{3, 10, 12}	Ö _{4, 5, 6, 7, 11,15}	Ö _{2, 8, 13, 16}
Üst Düzey Zihinsel Becerileri Geliştirmek ve Yüzeysel Değil Derinlemesine Öğrenme Sağlamak Esastır.	Ö ₂	Ö _{11, 14, 16}	Ö _{5, 9}	Ö _{4, 8, 10, 12, 13, 15}	Ö _{1, 3, 6, 7}
Öğrenme-Öğretme Sürecinde Veli İşbirliği Önemlidir.	Ö _{9, 10}	-	Ö _{5, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16}	Ö _{2, 3, 4, 6}	Ö ₁
Yaparak Yaşayarak Öğrenme ve Öğrendiklerini Uygulama Önemlidir.	Ö _{4, 5, 10, 14, 16}	Ö _{2, 9, 11, 15}	Ö _{1, 3, 7, 8, 12,13}	Ö ₆	-
Ders sürecinde farklı öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanır.	Ö _{2, 3, 5, 9, 10, 14}	Ö ₁₆	Ö _{6, 15}	Ö _{7, 12, 13}	Ö _{1, 4, 8, 11}

Tablo 6. Öğretmenlerin Öğrenme-Öğretme Sürecinde Yapılandırmacı Anlayış Uygulamalarına İlişkin Gözlem Sonuçları*

Gözlenen Kriter	Her zaman	Çoğunlukla	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Öğrenme-öğretme sürecini bir işleniş planı doğrultusunda sürdürmektedir.	17	1	6	2	22
Öğrencilerin önbilgilerini harekete geçirmeye dönük çalışmalara yer vermektedir.	41	1	2	1	3
Öğrenme-öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmaktadır.	4	3	10	10	21
Öğrencilere birincil kaynakları sunar ya da bunlara yönlendirir.	6	4	13	6	19
Dersin içeriğine uygun ve farklı materyaller kullanmaktadır.	12	6	18	4	8
Öğrencilere etkinlikler için yeterli süreyi tanımaktadır.	9	13	13	7	6
Çalışma kitabı ve kılavuz kitap dışında etkinliklere yer vermektedir.	9	6	15	11	7
Öğrencilerin yanlış yanıtlarını doğru bilgiyi buldurmada kullanmaktadır.	6	17	21	3	1
Disiplinler arası çalışmalara yer vermektedir.	6	1	3	1	37
Konu merkezli değil öğrenci merkezli ders işlenişi esastır.	10	10	11	8	9
Öğrenciler kendi öğrenmelerinden sorumludur.	11	17	18	2	-
Rehber öğretmen rolünü üstlenmektedir.	17	4	4	9	14
Öğrencilerini araştırmaya teşvik eder.	17	7	17	2	5
Öğrenme-öğretme sürecinde, öğrencilerin deneyimlerini paylaşabilecekleri fırsatlar yaratır.	24	15	7	1	1
Öğrenme ortamında her öğrenciye eşit mesafededir.	2	1	12	5	28
Öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almaktadır.	8	20	16	4	-
Farklı öğrenci/öğrenci grupları için farklı yöntem ve teknikler kullanmaktadır.	7	4	10	5	22
Öğrencilere üst düzey zihinsel işlemler gerektiren sorular yöneltir.	5	5	14	10	4
Problem çözme ve eleştirel bakış kazandırmaya dönük etkinliklere yer vermektedir.	4	9	17	3	15
Süreç gidişatına göre öğretim yöntem ve tekniğinde değişikliğe gitmektedir.	5	4	11	12	16

(Devam ediyor)

Tablo 6(devamı)

Oturma düzeninde ihtiyaç doğrultusunda değişiklik yapmaktadır	4	4	3	-	37
Grup etkinliklerine ve akran öğrenmesine dönük çalışmalara yer vermektedir.	10	13	13	8	7
Derslik dışı ortamlardan yararlanmaktadır.	10	5	2	4	27
Öğrenmeleri etkili kılacak canlandırmalara/uygulamalara yer vermektedir.	11	9	19	2	7
Öğrencilerin özgürce soru sorabileceği bir ortam yaratmaktadır.	13	16	10	7	2
Öğrencilerin yeni öğrenmelerini eskileriyle ilişkilendirmektedir.	30	9	3	1	5
Öğrencilere, öğrendiklerini uygulayabilecekleri ortamlar oluşturmaktadır.	8	10	23	6	1
Uygun dönütler ve düzeltmeler sunmaktadır.	20	8	14	5	1
Kavramlar hakkındaki görüşünü sürecin sonuna saklamaktadır.	12	10	8	13	5
Öğrenme-öğretme sürecinde veliler ile iletişim halindedir.	4	3	19	4	18

*Her öğretmenin dersi üçer defa gözlenmiş olup toplamda 48 gözlem yapılmıştır.

Öğretmenlerin bazıları yapılandırmacı anlayış ilkelerini ve ilgili yöntem ve teknikleri öğrenme-öğretme sürecinde etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bununla birlikte bir ders saati içerisinde genel olarak sadece bir yöntem veya teknik kullanıldığı tespit edilmiştir. Öğretmenler olası disiplin problemleri yaratacağı düşüncesiyle grup çalışması temelli etkinliklere sıcak bakmamaktadır. Bu gibi etkinliklerde sınıf kontrolünün zayıfladığı öğretmenlerce belirtilmiştir. Dolayısıyla Türkçe Öğretmenlerinin yapılandırmacı anlayışa dayalı uygulamalarda sınıf yönetimi hususunda zayıf olduğu söylenebilir.

Hayır, derslerimde etkinliklere pek yer vermiyorum çünkü çok problem ortaya çıkıyor. Ben yapacaktım sen yapacaktın sorunu ortaya çıkıyor. Sınıf içi düzen bozulduğu için de ben uygulamıyorum. Konumu mu anlatayım çocukları sakinleştirmekle mi uğraşayım! Etkinliklere ve grup çalışmalarına yer vermiyorum. *Öğretmen 5*

Okullarda yapılandırmacı anlayışa dayalı uygulamaların sürdürülmesi adına gereken malzemeler eksiktir. Bunun da öğretmenlerin derslerini yapılandırmacı anlayışa uygun işlemelerini güçleştirdiği söylenebilir. Ayrıca öğretmenler gerek okul imkânsızlıkları gerekse kişisel bilgi eksiklikleri sebebiyle teknolojiye istenilen düzeyde yararlanamamaktadır. Materyal kullanımıyla ilgili gözlemlerle görüşme sonuçları Öğretmen 12 dışında

uyumludur. Öğretmen 12 görüşmede “asla farklı materyallerden yararlanmam” yanıtını verse de gözlemler esnasında MEB Vitamin ve MEB EBA (MEB Eğitim Bilişim Ağı) üzerinden etkinliklerle öğrenciler üzerinde etkili bir süreç yürütmüştür.

Öğretmenin derslerde sadece MEB Vitamin ve MEB EBA’dan yararlanarak farklı kaynaklara yer vermediğini düşünmesi bu yanıtın muhtemel sebebi olabilir. Kilis ülkemizdeki diğer şehirlere kıyasla küçük ve az gelişmiştir. Dolayısıyla yerel imkânsızlıklar nedeniyle, öğretmenler birincil kaynaklara sınırlı oranda ulaşabilmektedir.

İmkân varsa elbette birincil kaynaklardan yararlanılmalıdır bence de. Kilis’i düşününce, nasıl desem, biyografi metinlerinde meselâ futbolcu, tarihçi gibi kişiler var. Ben de ünlü bir yerel sanatçıyı ya da futbolcuyu getirmek isterim ama burada bu imkânımız yok. Dediğim gibi, olsaydı harika olurdu. *Öğretmen 4*

Öğretmen 4’ün ifadelerinde görüldüğü üzere, yerel imkânsızlıklar öğretmenlerin geniş çerçevede birincil kaynaklardan yararlanmasının önünde engeldir. Ayrıca Öğretmen 1’in ifadelerinde görüldüğü gibi, yörenin ananeleri öğrencilerle yapılandırmacı öğrenme etkinlikleri uygulanmasına müsaade etmeyebilmektedir.

Öğrencileri kütüphaneye ya da röportaj yapmaya yönlendirdiğimde özellikle kız öğrencilerin velileri ciddi tepkiler gösterebiliyor. Kütüphane ziyareti ve röportajlar ister istemez saat üç ve sonrasında denk geldiği için “O saatte kız kısmının dışarıda işi ne?”, “Kız başına erkeklerine arasına mı yollayalım?” gibi ifadelerle bize ulaşan pek çok veli oldu. Bu nedenle öğrencileri birincil kaynaklara yönlendirmeyi tercih etmiyorum. *Öğretmen 1*

Buna rağmen gezi ve benzeri okul dışı etkinlikler düzenlemek isteyen öğretmenler bürokratik engellere takılmaktadır. Üstelik bazı yöneticilerin de öğretmenlerin taleplerini çeşitli sebeplerle sıklıkla reddettiği belirlenmiştir.

Etkinlik temelli eğitim, benim gerçekten önem verdiğim bir noktadır ancak, dediğim şekilde, engeller bizi bağlıyor. Maddî olabilir, öğrencilerle ilgili olabilir, idareyle ilgili olabilir, bürokratik engeller olabilir... Uygulamalar hayal ederek başlar, çocuğun öğrenme kapasitesi de sınırsızdır ama eğitim sistemimiz buna alışkın ve hazır değil. Dolayısıyla öğretmen için riskli ya da sıkıntılı durumlar ortaya çıkabiliyor. Çocuğu bir Antep gezisine götürmek için kırk takla atıyoruz. Sınıf içerisinde uygulama alanları sağlıyorum ama dışında bunu gerçekleştiremiyorum. *Öğretmen 1*

Ülkemiz 2005-2006 eğitim-öğretim yılından beri yapılandırmacı anlayışa geçmiş olmasına rağmen, ifadelerden de anlaşıldığı üzere

öğretmenlerin yapılandırmacı anlayışı hakkında uygulamasına olanak sağlayacak bürokratik yapıyı henüz oturtamamış durumdadır. Dersle ilgili olarak il içi ya da il dışına yapılacak herhangi bir gezi için dahi karmaşık bürokratik süreçler gerekmektedir. Etkinlik temelli eğitimin aktif bir şekilde uygulanabilmesi için bürokrasinin en aza indirilmesi yararlı olabilir.

Yapılan incelemelerde yapılandırmacı anlayışın hakkında uygulanamamasının temel sebeplerinden birinin kalabalık sınıflar olduğu görülmüştür. Muhtemelen bu sebepten ötürü öğretmenler her öğrencinin kazanılabileceğine inanmamaktadır. Öğretmenler durumu vasat ve üzerindeki öğrencilerle ilgilenirken geriye kalanları sadece sınıfta oyalamaktadır. Bu durum sınıfların kalabalıklığıyla ilişkilidir ki her öğrencinin yeterli ilgi ve zamanla öğrenebileceği yapılandırmacı anlayışın temel prensiplerinden biridir.Örneklemedeki öğretmenlerin çoğu (12 kişi, %75) bireysel farklılıkları önemsememekte ve bundan yararlanmaya gayret etmemektedir. Bunun da yüksek mevcutla ve yetersiz hizmet içi eğitim faaliyetleriyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Öğretmen 4 “*Bireysel farklılıklar önemlidir ancak sınıflar çok kalabalık olduğundan yeteri kadar hassasiyet gösteremiyorum.*”; Öğretmen 7 “*Bireysel farklılıklar kalabalık sınıflarda dikkate alınamaz. 15-20 kişilik sınıflarda uygulamak daha mümkün bence.*” diyerek sınıfların kalabalık olmasını bireysel farklılıklara dayalı etkinlikler uygulama(mamasına) gerekçe olarak sunmuştur. Bir diğer gerekçeyle kalabalık sınıflarda sınıf disiplinini sağlama güçlüğüdür. Öğretmen 7 bununla ilgili olarak “*Bireysel farklılıklarla ilgilenmeye fırsat olmuyor. Öğrencileri disipline sokmakla uğraştığımız için dersin kalanında bana kulak veren öğrencilere ders anlatmak zorunda kalıyorum.*” sözleriyle disiplin sağlamada zayıf kaldığını ve bu nedenle bireysel farklılıklara ayıracak zamanı olmadığını belirtmiştir. Yapılan gözlemlerde kurumda öğrenim gören öğrencilerin muhit itibarıyla disiplin sorunları sergilediği anlaşılmıştır. Kalabalık sınıflarda bireysel farklılıklara eğilmek normalden fazla çaba gerektirdiğinden sınıf mevcutlarının azaltılması yolundaki adımlar yararlı olabilecektir.

Öğrenme-öğretme süreci salt sınıfta sürdürülmektedir. Bu durum kimi zaman güvenlik endişesi kimi zaman fiziksel yetersizlik kimi zamansa öğretmenin isteksizliğiyle ilgilidir. Öğretmen 7, derslerin mahalledeki kontrolsüz bireylerce bölünmesini de gerekçe göstererek sınıf dışında ders işlememektedir. Bu da eğitimin rahatça sürdürülebilmesi için çevre güvenliğinin aktif şekilde alınması gerektiğini göstermektedir.

(...) Sınıf dışı ortamlardan yararlanmak muhakkak gereklidir ama öğrencileri oradan oraya taşı, gürültü yapmalarını önle, diğer

öğretmenlerin rahatsız olmamasını sağla derken bir sürü angarya iş ortaya çıkıyor. Ortam değişikliklerinde sınıf kontrolünü sağlamak da güçleşiyor üstelik. Normal zamanda bile güç kontrol edilen sınıfları farklı ortamlarda düşünün bir de... *Öğretmen 8*

Bazı öğretmenler sınıf dışı ortamlardan yararlanmak istese dahi yönetim tarafından engellenmektedir. Öğretmen 6, bahçeyi kullanmak istediğini ancak idarenin buna onay vermediğini belirtmiştir.

Sınıf haricinde, farklı ortamlardan yararlanamıyorum. Kütüphanemiz zaten yok, bahçeyi kullanmamıza da idaremiz hiçbir şekilde izin vermiyor. Öğrenciler sınıfta kalsın, sadece teneffüslerde çıksın, bahçede kargaşa oluşmasın diyen katı ve bence gereksiz kurallarımız var. (...)Bahçeye çıkınca oyalanacağımız, dersi boşlayacağımız düşünülüyor. *Öğretmen 6*

Sınıf içerisinde sadece klasik sıra düzenine yer verildiği belirlenmiştir. Öğretmenler alternatif sıra düzenlerine geçmeme gerekçesi olarak ise fiziksel yetersizlikleri, disiplin zafiyetini ve zaman kaybını ileri sürmüştür.

(...) Sınıf sıra düzeninde herhangi bir değişiklik yapmam çünkü sınıf disiplini bozuluyor. Üstelik sıraları oradan kaldır, oraya götür. Yok sen şuraya otur, sen buraya gel derken dersimin önemli bir bölümünü yitiriyorum. *Öğretmen 5*

Her öğretmenin kendisine özel bir dersliği olsa işler farklı olurdu. Geçen sene bu sistemi uyguluyorduk ve ben sınıfımı U düzeninde kullanıyordum genelde. Ancak bu sene klasik sınıf sistemine geçmek zorunda kaldık, malum ortaokul haline geçilince öğretmen sayısı arttı ki bu nedenle her öğretmene bir sınıf vermek imkânsızlaştı. Atıyorum ben 6/B'ye girdiğimde sınıfı U düzenine sokmak için 10-15 dakika harcamalıyım, ki benden sonraki öğretmenin bu düzeni isteyip istemeyeceği de meçhul... İşin özü şu, öğretmene özel derslik sistemi olmadan yapılandırıcı anlayışla uygulanamaz. *Öğretmen 14*

Disiplinler arası çalışmaların önemi öğretmenlerce anlaşılamamıştır ve gözlemlerde bununla ilgili hiçbir okulda uygulamaya rastlanmamıştır.

(...) Konuların işleniş boyutunda diğer branş öğretmenleriyle işbirliğine gittiğimiz oluyor. Çakışan konular paralel işleniyor. Mesela Kilis ile ilgili tanıtım çalışması vardı, bunu İngilizce dersi ile paralel yürütmüştük, çok da güzel ve yararlı olmuştu. *Öğretmen 5*

Öğretmenler genel olarak Türkçe dersini diğer derslerden üstün görmekte ve ilk adımın diğer öğretmenlerce atılmasını beklemektedir. Bu durumun ders saatinin fazla olması ya da Türkçenin bir baraj dersi olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

Ben onlarla işbirliğine gitmiyorum ama onların benimle işbirliğine gitmesi gerekiyor. Belki biraz iddialı oldu ama açıklayayım, şimdi bir İngilizce öğretmeni zamirleri işlemeden gelip benimle görüşmeli mesela sonuçta Türkçede bilmeden İngilizcede nasıl yapacak çocuk ya da Sosyal Bilgiler için de aynı şey geçerlidir. İlk adımı onların atmasını bekliyorum çünkü bizim daha çok ders saatimiz var ki bu sayede daha çok muhabbet edebiliyor, daha insancıl ilişkiler kurabiliyoruz. Zaten genel olarak hiçbir okulda disiplinler arası ilişkilerin öğrenme-öğretme yönüyle kullanıldığını düşünmüyorum.”
Öğretmen 1

Eğitim deneticileri, öğretmenler üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu sebeple öğretmenler öğrencilerin öğrenmesinden ziyade yapılacak denetime hazırlanmaya odaklanmaktadır.

Gerek plan takibinde, gerek ders işlenişinde gerekse rehberlik etkinliklerimde aklımda hep eğitim deneticileri var. Sürekli açıklarımızı bulmaya çalışan, planı noktası virgülüne uygulamamızı isteyen ve buldukları en ufak açıktaki bizleri rencide eden eğitim deneticileri bize hiç katkı sağlayamamaktadır. *Öğretmen 16*

Öğretmenlerin velilerle olan iletişimi zayıftır. Parasal bir talep ya da bir disiplin problemi ortaya çıkmadıkça ve veli toplantıları haricinde velilerle görüşülmemektedir. Öğretmenler okulda derslere girmek ve disiplin sağlamakla sorumludurlar; evde sınav hazırlama, sınav değerlendirme, evrak hazırlama ve sonraki derslere hazırlıkla meşguldürler. Bütün bu iş yükü arasında öğretmenlerin tüm velilerle görüşmesi güç görünmektedir. Bu ancak sınıf mevcutlarının azaltılması ve dolayısıyla öğretmen başına daha az öğrenci düşmesiyle uygulanabilir olacaktır. Bazı öğretmenlerin velilerin ilgisiz olmasını, öğretmenin ilgisizlik sebebi olarak gördüğü belirlenmiştir. Öğretmen 3 “*Veliler çok ilgisiz. Veli gelip de öğrencisini sormuyor. Veliler ilgisiz olunca ben de umursamıyorum açıkçası.*” sözleriyle veli iletişimini tamamen kestiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin Ölçme-Değerlendirme Sürecinde Yapılandırma Anlayışı Uygulama Durumları

Yapılandırma anlayış süreci değerlendirmesini nesnelleştirebilmek adına birçok dereceli puanlama anahtarını öğretmenlerin hayatına sokmuştur. Yapılandırma anlayışı uygulayan bir öğretmenin “Okuma Becerisi Değerlendirme Formu”, “Yazma Becerisi Değerlendirme Formu”, “Dinleme Becerisi Değerlendirme Formu”, “Konuşma Becerisi Değerlendirme Formu”, “Performans Görevi Değerlendirme Formları”, “Öğrenci Gelişim Formları” gibi formları her öğrenci için doldurması

gerekir. Bu durumda bir öğretmenin adı geçen formları doldurması demek(Üç sınıf için ortalama) 540 form doldurması demektir. Bu nedenle öğretmenler yapılandırmacı anlayışa dayalı ölçme-değerlendirme uygulamalarına tamamıyla yer vermekten kaçınmaktadır.Öğretmenler söz konusu formları doldurmamakta ya da gelişigüzel olarak doldurmaktadır.

Tablo 7. Öğretmenlerin Ölçme-Değerlendirme Sürecinde Yapılandırmacı Anlayışı Uygulama Durumuna Dönük Görüşleri

Ölçme-Değerlendirme Sürecinde Önerilen Uygulamalar	Uygulama Sıklığı				
	Her zaman	Çoğunlukla	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Değerlendirmede Süreç Boyu Düzenli Kayıt Tutmak Gerekir.	Ö ₁₆	Ö _{14,15}	Ö _{1,2,4,7,9,10,13}	Ö _{3,6}	Ö _{5,8,11,12}
Dönüt-Düzeltilme Yapmak Önem Taşımaktadır.	Ö _{1,4,5,6,9,10,11,14}	Ö _{2,13,15,16}	Ö ₈	Ö _{3,7,12}	-
Geleneksel Ölçme-Değerlendirme Yöntem ve Tekniklerinin Yanında Alternatif(Otantik) Değerlendirme Yöntem ve Tekniklerinden Yararlanılır.	Ö _{4,10,14}	Ö _{2,3,8,16}	Ö _{1,6,9,11,12,13,15}	-	Ö _{5,7}
Değerlendirmeyi Sınıfla Sınırlandırmamak Gerekir.	Ö _{1,2,4,9}	Ö _{10,11,13,14,16}	Ö _{3,5,8,15}	Ö _{6,7,12}	-
Süreç Değerlendirmesi ve Ürün Değerlendirmesi Bir Arada Olmalıdır.	Ö _{1,2,4,6,9,10,14,16}	Ö _{3,8,11,12,15}	Ö _{5,7,13}	-	-

Tablo 8. Ölçme-Değerlendirme Aşamasında Yapılandırmacı Anlayış Uygulamalarına İlişkin Gözlem Sonuçları

Gözlenen Kriter	Her Zaman	Çoğunlukta	Ara Sıra	Nadiren	Hiçbir Zaman
Öğrenci performanslarını değerlendirmede derecelendirme ölçeklerinden yararlanmaktadır.	6	6	14	14	8
Alternatif değerlendirme tekniklerinden yararlanmaktadır.	12	11	16	8	1
Öğrenci gelişimlerini izlemeye dönük notlar almaktadır.	4	10	10	13	11

(Devam Ediyor)

Tablo 8 (devamı)

Öğrencilerin kendilerini ve birbirlerini değerlendirebileceği süreçler oluşturmaktadır.	27	11	9	-	1
Öğrencilerini sınıf dışında da gözlemektedir.	4	16	14	6	8
Öğrencilerin gelişimleriyle ilgili kayıtlar tutmaktadır.	8	4	5	9	22
Beceri Değerlendirme Formlarını doldurmaktadır.	6	-	-	3	39

*On altı öğretmenin üçer dersi olmak üzere toplam kırk sekiz gözlem yapılmıştır.

Öğretmenler, her öğrenci hakkında zihinde bulunan belli bir kanaat olduğunu ve ona göre değerlendirme yapıldığını, dolayısıyla süreç boyu form doldurmaya ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenlerin alternatif ölçme-değerlendirme tekniklerini kullanmaya gereği duymadığı görülmüştür. Yapılan gözlemlerde öğretmenlerin alternatif değerlendirme tekniklerinden sadece yönetmelikler gereği yararlandığı belirlenmiştir. Bu da proje ödevleri ve performans görevlerinin değerlendirilmesinde kullanılan ölçekler ile ürün dosyası tutturma şeklinde olmuştur. Öğretmen 1'in ifadeleri bu öğretmenlerin genel görüşünü yansıtmaktadır.

(...) Alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerine gerek duymuyorum çünkü alternatiflere mevcut olanlardan verim alınmayınca başvurulur ve ben verimli olduğuma inanıyorum. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır, benim tarzım da bu şekilde, yapacak bir şey yok... Tabii bu arada, dersimizin de bu tekniklerle pek uyumlu olmadığına inanıyorum. *Öğretmen 1*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkçe öğretmenlerine yapılandırmacı anlayışla ilgili uygulamalı ve video destekli hizmet içi eğitim faaliyetleri hazırlanmalıdır. Buna ek olarak öğretmenlerin MEBBİS bilgileriyle sürekli erişebileceği ücretsiz bir

çevrimiçi yapılandırmacı anlayış kütüphanesi oluşturulmalıdır. Yöneticilerin de tıpkı öğretmenler gibi etkili bir hizmet içi eğitim faaliyetine sokularak yapılandırmacı anlayışa dayalı süreçler yürüten bir öğretmenin ihtiyaçları konusunda fikir sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Öğretmenlerin derslere planları hazır olarak girmesi sağlanmalıdır. Öğretmenler arasında oluşan “Plansız öğretmen usta öğretmendir.” yargısının kırılarak planlamanın öğrenme-öğretme sürecinin temeli olduğu benimsenmelidir.

Öğretmenlerin fiziksel yetersizlik ve mevcut fazlalığı nedeniyle klasik sıra düzeni dışına çıkamadıkları görülmüştür. Bu ancak binaların yeniden tasarlanması ve sınıf mevcutlarının düşürülmesiyle çözülebilir.

Okul dışı süreçlerle ilgili bürokratik işlemler azaltılarak öğretmenler okul dışı etkinliklere yöneltilmelidir. Gerekğinde okul dışı etkinlik harcamaları MEB bütçesinden karşılanmalıdır.

Öğretmen ve öğrencilerin okulun tamamından güven içerisinde yararlanabilmesi için güvenlik görevlilerince okul civarında tedbirler alınmalıdır.

Öğrenci başarısında veli işbirliğinin önemi hissettirilmelidir. Bu doğrultuda veli ev ziyaretleri, okul çay günleri gibi uygulamalar yapılması etkili okullar ve öğrenme ortamları yaratılması açısından yararlı olacaktır.

Yapılandırmacı anlayışa dayalı değerlendirmenin bir gereği olan formlar, bilgisayar ortamında doldurulması kolay bir hale getirilmelidir. Bununla ilgili bir e-okul sistem modülü tasarlanmalıdır.

Yukarıda belirtilen çalışmaya ek olarak, öğretmenlerin alternatif ölçme-değerlendirme yöntem ve tekniklerini ve bunların uygulanışını kavrayabileceği uygulamalı hizmet içi eğitimlere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

Aldırmaz, G. (2009). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı temelli yeni ilköğretim programına ilişkin veli görüşlerinin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, A. (2008). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre hazırlanan Türkçe dersi öğretim programının uygulanmasına ilişkin öğretmen

görüşleri. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, A. (2009). Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı ve Türkçe Öğretimi. Erzurum, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13. s. 143-154

Arslan, A., Orhan, S. ve Kırbaş, A. (2010). Türkçe Dersinde Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımının Uygulanmasına İlişkin Yönetici Görüşleri. Erzurum, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14. Ss. 85-100.

Büyüköztürk, Ş. Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi Yayınları.

Cinoğlu, M. (2007). Focus Group Methodology. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 95-99.

Çifci, S. C. (2008). İlköğretim I. Kademe Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Programa Göre Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Ö. (2011). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.

Gömleksiz, M. N., Sinan, A. T. ve Demir, S. (2011). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki "Okuma" Öğrenme Alanına İlişkin Kazanımların Gerçekleşme Düzeyine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, Ss. 169-196.

Güven, A. Z. (2011). İlköğretim II. Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, s. 121-133.

İlik, M. (2011). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabının Yapılandırmacı Öğrenme Anlayışına Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Karacaoğlu, Ö. C. ve Acar, E. (2010).** Yenilenen Programların Uygulanmasında Öğretmenlerin Karşılaştığı Sorunlar. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), Ss 45-58.
- Kılıç, M. (2008).** İlköğretim Öğretmenlerinin Yapılandırmacılık Programı Kapsamında Derslerde Çoklu Zeka Kuramının Uygulanmasına Yönelik Tutum ve Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurtdede F. N. (2010).** Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Yaklaşımın Gerektirdiği Niteliklere Sahip Olma Düzeylerinin Değerlendirilmesi (Afyonkarahisar ili örneği). Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Maden, S. (2012).** Türkçe Öğretmenlerinin Öğretme Stilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. Sayı: 1/1, Ss. 178-200.
- Maral, D. Y. (2009).** Sınıf Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Yeterlilik Düzeyleri ve Hizmet İçi Eğitim Gereksinimleri. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEB (2004).** İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi (4–5. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara, M.E.B.
- MEB Hayat Bilgisi Öğretim Programı, Ankara 2005.** <http://ttk.meb.gov.tr> adresinden 09.01.2012 tarihinde indirilmiştir.
- MEB (2007).** Yapılandırmacı Öğretim Yöntemleri, Yalova, Esenköy H.E.E.
- Mert, Ş. (2009).** 6. 7. ve 8. Sınıflarda Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı ile Geleneksel Yaklaşımın Karşılaştırılmasına Yönelik Uygulamalı Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Metin, Y. (2010).** İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Program İle İlgili Hizmet İçi Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

OECD PISA 2009 Raporu. (2009). <http://www.pisa.oecd.org> adresinden 20.02.2012 tarihinde indirilmiştir.

Özden, Y. (2000). *Öğrenme ve Öğretme*, Ankara, Pegem A.

Özel, A. ve Bayındır, N. (2008). *Yapılandırmacı Anlayışa Göre Sınıf Yönetimi*. Ankara, Pegem.

Özen, M. (2009). Sınıf Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Yaklaşım İle İlgili Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Senger, H. C. (2007). Yapılandırmacı Eğitim Yaklaşımları ve Bu Doğrultuda Hazırlanan Yeni Müfredata İlişkin Öğretmen Görüşleri Kars İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Small, R. A. (2003). Fallacy in Constructivist Epistemology. *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 37, No. 3, ss. 483-502.

Şimşek, N. (2004). Yapılandırmacı Öğrenme ve Öğretime Eleştirel Bir Yaklaşım, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, Sayı 3, (5), ss.115-139.

Thanasoulas, D. (2012).Constructivist Learning 2002. 01 Nisan 2012 tarihinde <http://www3.telus.net/linguisticsissues/constructivist.html> adresinden indirilmiştir.

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

İSTİHDAMA YÖNELİK SODES PROJELERİNE İLİŞKİN İNCELEME: KİLİS ÖRNEĞİ/A
Research on Sodes Employment Projects: Kilis Case

Gülperi KARAKUŞ

Yüksek Lisans Mezunu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD,
gulper_87@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-3276-3673

Taner AKÇACI

Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, akcaci@kilis.edu.tr
Orcid:0000-0002-5343-0894

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
15 Mayıs 2018 / 15 May 2018

Kabul Tarihi / Accepted
16 Mayıs 2018 / 16 May 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Karakuş, G, Akçacı, T (2018) İstihdama Yönelik Sodes Projelerine İlişkin İnceleme: Kilis Örneği/A
Research on Sodes Employment Projects: Kilis Case, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), **130-147**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.

For Permissions

sbedergi@kilis.edu.tr

İSTİHDAMA YÖNELİK SODES PROJELERİNE İLİŞKİN İNCELEME: KİLİS ÖRNEĞİ*

A Research on Sodes Employment Projects: Kilis Case

ÖZ

İşsizlik problemi dünyada ve Türkiye’de giderek büyüyen bir sorun haline gelmiştir. Ekonomik sonuçların yanında sosyal sonuçlarının da bulunması, işsizliği diğer ekonomik sorunlar içinde ön plana getirmektedir. Bu açıdan Türkiye’nin işsizlik sorununun çözümlenmesinde etkin politikalar üretmesi ve uygulaması gerekliliği daha da önem kazanmaktadır.

Çalışmanın amacı, Kilis ilinde yapılan istihdama yönelik SODES projelerinin etkisini test etmektir. Bu amaçla hazırlanan 46 soruluk anket SPSS aracılığı ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda istihdama yönelik SODES projeleri kapsamında verilen eğitimlerin, katılımcıların kişisel gelişimine katkı sağladığı, iş bulmalarını kolaylaştırdığı ve iş hayatında aldıkları eğitimlerin faydasını gördükleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: İşsizlik, Eğitim, SODES.

ABSTRACT

Unemployment has become an increasing problem in Turkey and all over the world. Besides its economic outcomes, its social outcomes make unemployment outstanding among other economic problems. That is why, it has been getting more and more significant that Turkey must develop and implement some effective policies to resolve unemployment.

The main purpose of the paper is to determine the influence of SODES projects, which is applied in Kilis province, on employment. The 46-question questionnaire prepared for this purpose was analysed by SPSS. As a result of the study, it was determined that the trainings given within the scope of SODES projects for employment contributed to the personal development of the participants, facilitated the job finding process and they benefited from the trainings when they take a place in business life.

Keywords: Employment, Education, SODES.

* Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında tamamladığı aynı isimli yüksek lisans tezinden özetlenmiştir.

GİRİŞ

Ülkemizde her kesimin eşit refah seviyesini yakalaması ve sosyal dengeye ulaşması amacıyla özellikle son yıllarda çeşitli projeler geliştirilmiştir. İşte bu geliştirilen projelerden biride SODES projeleridir.

SODES projeleri sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sosyal refahın artırılması kapsamında yoksullukla mücadelede büyük öneme sahip projelerdir. Bu projeler belli başlı illerde uygulanan, toplumsal ve beşeri sermayeye katkı sağlaması için büyük bütçelerle desteklenen toplumsal refahı sağlamaya yönelik faydalı bir projedir. Bu yapılan projeler istihdam, sosyal içerme ve kültür sanat spor olmak üzere 3 başlıkta toplanmıştır.

Makalede öncelikle işsizlik ve istihdam kavramları açıklanarak, Türkiye’de istihdam ve işsizlikle ilgili politikalar incelenmiştir. Daha sonra, SODES projeleri hakkında bilgi verilerek bu projelerinin istihdama katkısı Kils özelinde araştırılmıştır.

Yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen veriler ve sorunlara getirilen çözüm önerileri ışığında daha verimli projelerin geliştirilmesine katkı sağlanılacağı düşünülmektedir.

1. İSTİHDAM VE İŞSİZLİĞE GENEL BİR BAKIŞ

İstihdam, bir ülkede belli bir dönemde çalıştırılan toplam işgücü miktarını ifade etmektedir. İstihdam; iktisatçılar tarafından (en geniş anlamı ile), üretim faktörlerinin tam kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamı ile ise; herhangi bir işte yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına çalışan, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat bir iktisadi faaliyette bulunan kişilerdir (Talas, 1997: 138).

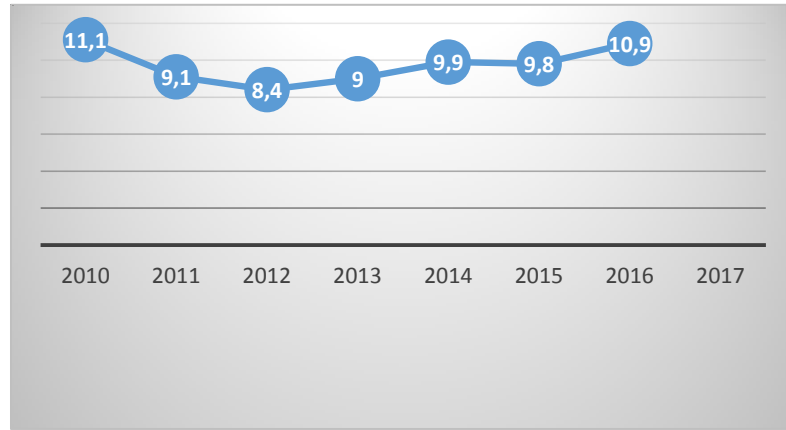
İşsizlik, hem ekonomik hem de sosyal etkileri bakımından Türkiye ekonomisinin her dönemde en önemli sorunlarından biri olma özelliği göstermiştir (Akçacı ve Özçalıcı, 2012:162). Ancak son yıllarda gündemi oldukça meşgul eden en önemli sorunlardan biridir. Mevcut işsizlik sorunu giderilmeden işgücü piyasasına gün geçtikçe yeni işsizlerin katılması bu sorunun daha uzun süre devam edeceğinin bir göstergesidir. Ekonominin yeterince güçlü olmadığı ülkemizde istihdam ve işsizlik sorununun önemini ve özelliklerini belirleyen başlıca nedenler arasında, hızlı nüfus artışı, iç ve

dış göçleri, yetersiz geliri, teknolojik gelişmeleri, bölgelerarası gelişme farklılıklarını, yatırım politikalarındaki olumsuzlukları ve eğitim politikasındaki sorunları sıralamak mümkündür (Gediz ve Yalçınkaya, 2000:180).

Bunların yanında istikrara kavuşamayan kentleşme, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, kamu ve özel sektörde yatırım yetersizliği, işgücü niteliğinin sanayinin ihtiyaçlarına cevap verememesi, işgücünün vasıf seviyesi, faiz ve dış ticaret hadleri, hızlı teknolojik değişimler ve artan rekabet ortamında nitelikli işgücü gerekliliği, kapasite kullanım oranlarındaki yetersizlik, girişimcilere sağlanması gereken eğitim, kredi ve örgütlenme yetersizlikleri gibi çok sayıda faktör ülkemizde işsizliğin boyutunu artırmakta ve işsizlik sorununu karmaşıklştırmaktadır (Özdemir vd, 2006:92).

Türkiye'deki mevcut işsizliğin nedenlerine genel olarak bakıldığında daha çok yapısal ve konjoktural nedenlerin etkin olduğu görülmektedir. (Ataman, 1998:96-97).

Grafik 1. Türkiye'nin 2010-2017 yılları işsizlik verileri

TÜİK 2017 verilerine göre yukarıdaki grafiğe baktığımızda son on yılda işsizliğin genel olarak yüzde on civarında seyrettiği görülmektedir..

Türkiye’de istihdamın yapısı ise, kentleşmeyle beraber imalat ve hizmet sektörleri hızla büyürken tarım sektöründe istihdam azalmaya devam etmiştir. Bunda kırsal kesimde tarımsal üretimin ve tarıma verilen desteklerin azalması ile kentsel alanların daha iyi çalışma ve yaşam koşullarına sahip olması etkili olmuştur. Türkiye’nin temel sorunu istihdam olanaklarının yeterince yaratılmamasıdır. Nüfus artış hızının gerisinde kalan yeni yatırım ve iş olanakları, işgücü piyasasını olumsuz etkileyerek işgücü piyasaları üzerinde yoğun bir baskı oluşturmaktadır (Pekin, 1993:119).

2.TÜRKİYE’DE İSTİHDAM VE İŞSİZLİĞE YÖNELİK POLİTİKALAR

İşsizlik, ülkemizde olduğu gibi tüm dünyada da özellikle dünya savaşlarından ve büyük küresel ekonomik krizlerden sonra önemli bir sosyo-ekonomik bir sorun olarak ülkelerin karşısına çıkmaktadır. Bu nedenle bu sorunla karşılaşan ülkelerde istihdamı artırıp, işsizliği azaltmaya yönelik politikaların önemi de giderek artmaktadır. İstihdam politikaları olarak nitelenen bu politikalar, genel olarak istihdam sorununu çözmek için gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde değişik şekillerde uygulanmaktadır (Pekin, 1993: 120).

Bu politikalar, aktif ve pasif istihdam politikaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Pasif istihdam politikaları, işsizliğin olumsuz sonuçlarını telafi etmeyi amaçlayan ve ilgililere belirli bir ekonomik güvence sağlamaya yönelik kısa vadeli programlardır. Bunlar genelde işsizlik sigortası, işsizlik yardımı, iş kaybı tazminatı, kısa dönem ödeneği gibi işlemleri kapsamaktadır. Kısaca gelir desteği yapılarak işsizlik sonuçlarını onarmaya yönelik önlem ve uygulamaları kapsayan bir politikadır. Aktif istihdam politikaları ise farklı işsizlik türlerine göre değişik enstrümanları kullanarak doğrudan işsizlik sorununu çözmeye çalışan programlardır. Özetle işsizlerin beceri ve yeteneklerini artırmaya yönelik eğitim programlarını kapsayan aktif politikalar (Oktay, 2014: 36-37).

Türkiye’de istihdamı artırmak ve işsizliği azaltmak için birçok politika uygulanmıştır. Aktif istihdam politikalarından ilki kendi işini kurarlara yardım programlarıdır. Yapılan yardımlar ödenek, kredi, hibe biçiminde nakdi yardımlar olmakla beraber danışmanlık, eğitim, iş planı geliştirme ve uygulama verilen teknik hizmetlerdir. Yardımlar yeni iş kuracak olanlara ve

kendi hesabına çalışanlara yapılmaktadır. Türkiye’de aktif işgücü politikaları çerçevesinde yatırımları özendirmek ve istihdam yaratmak amacıyla kendi hesabına çalışanlara ve yeni girişimcilere çeşitli teşvikler verilmektedir. Türkiye’de başta Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) olmak üzere çeşitli kamu kurum ve kuruluşları yeni iş kurmak isteyenlere ve kendi hesabına çalışanlara yatırım desteği vermektedir.(Uzun, 2015: 44-45).

Aktif işgücü politika araçlarından bir diğeri de mesleki eğitim programları(kursları)dır. Kamu istihdam hizmetleri altında uygulanan mesleki eğitim hizmetleri, iş-dışında eğitim yerine çoğunlukla, iş-başında eğitim şeklinde gerçekleştirilmektedir. Aktif istihdam politikaları içinde en pahalı uygulama olmasından dolayı etkin sonuçlar alınabilmesi için hangi gruplara yönelik olacağı iyi belirlenmelidir. Bu açıdan bakıldığında, eğitim programları, işgücü piyasası içerisinde yer alan gençler, uzun süreli işsizler, temel becerilerden yoksun düşük vasıflılar, engelliler gibi dezavantajlı kesimlerin, işletmeler içerisinde istihdam edilebilirliklerini doğrudan artırıcı etkiye sahip bir eğitim modeli olarak özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak uygulanmaktadır(Pekin, 1993:175).

Toplum yararına çalışma programı (TYÇP) 31.12.2008’de yürürlüğe giren Türkiye İş Kurumu İş gücü Uyum Hizmetleri yönetmeliğiyle yasal zemine oturtulmuştur. Toplum yararına program İŞKUR tarafından uygulanan bir programdır. Program kapsamında istihdam edilen kişilere yapılan ödemeler İşsizlik Sigortası Fonu’ndan karşılanmaktadır (Uzun, 2015: 49). Aktif istihdam politikası türü olan ücret ve istihdam sübvansiyonları, devlet tarafından belirlenmiş kriterler çerçevesinde işgücünün istihdamını arttırmak amacıyla işverenlerin işgücü istihdam etme maliyetlerinin bir kısmını ya da tamamını karşılamaya yönelik uygulanan önemli bir teşvik programıdır. Mal ve hizmet piyasaları ile işgücü piyasalarının birbirlerine eklenmesinden hareketle tasarlanan politikalardan biri de doğrudan kamu istihdamı programlarıdır. İstihdam imkânlarının sınırlı olduğu dönemlerde işsizlere, istihdam imkânı yaratma amacıyla kamunun kullandığı bu program gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde kamu istihdam kurumları aracılığıyla geçici ya da sürekli istihdam yaratmak amacıyla uygulanmaktadır (Demirci, 2011:38-41).

Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri ise; işe yerleştirme, mesleki rehberlik ve danışmanlık, iş arama kursları, işgücü piyasası

hakkında bilgilendirme ve coğrafi hareketlilik desteklerinden oluşmaktadır (Pekin, 1993:174).

3. SODES PROJELERİ'NİN KAPSAMI

Sosyal Destek Programı (SODES), istihdam, sosyal bütünleşme, kültür, sanat ve spor alanlarında göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen insan odaklı bir programdır. SODES, 2008–2013 yılları arasında bölgesel kalkınma projelerinin büyük ölçüde tamamlanması amacıyla hazırlanan GAP Eylem Planının Sosyal Gelişiminin Sağlanması bileşeni altında oluşturulmuştur. 2008 ve 2009 yıllarında GAP bölgesinde uygulanan SODES'in kapsamı 2010 yılında DAP illerini içerecek şekilde genişletilmiştir. 2013 yılı itibariyle Aksaray, Niğde, Sivas ve Yozgat illerini de SODES kapsamına alınmıştır. SODES'in en önemli amacı bölgenin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmaktır. Valiliklerin koordinasyonunda yerel düzeyde hazırlanan ve uygulanan SODES projeleri, istihdam edilebilirliği artırmayı, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarını sağlamayı ve kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı vermeyi hedeflemektedir (Güreşçi, 2013: 161).

SODES projeleri, bölgede, kamu kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Birçok proje söz konusu kuruluşların ortaklığıyla hayata geçirilmekte ve elde edilen sinerji ile farklı toplum kesimleri bölgesel ve ülkesel düzeydeki kalkınma çabasına daha fazla katkı sağlayabilmektedir. Uygulama sürecinde yerel aktörler geniş bir biçimde yetkilendirilmekte, bu durum, bir yandan SODES'e esneklik kazandırırken, bir yandan da uygulanan projelerin yerel düzeyde daha fazla sahiplenilmesini sağlamaktadır (<https://www.sodes.gov.tr/Login.aspx>).

SODES'in kapsadığı nüfus kesimleri, yoksullar, kentin sosyal imkânlarına erişemeyenler, çocuklar, gençler, kadınlar, işsizler, kente göçle gelenler ve gecekondu bölgelerinde yaşayan bireyler ve gruplardır. SODES projeleri, toplumsal hayata etkin şekilde katılmada zorluklarla karşılaşan dezavantajlı kesimler için yeni fırsatlar oluşturmakta ve kent yaşamına entegrasyonunu sağlamaktadır. SODES projeleri bu yönüyle, uygulandığı illerden başlayarak ulusal düzeyde sosyal restorasyonun gerçekleşmesine

katkıda bulunmaktadır. SODES projeleri, istihdam, sosyal içerme, kültür, sanat ve spor olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır:

- İstihdam Bileşeni: Bu bileşen kapsamındaki projeler ile istihdam edilebilirliğin artırılması, ildeki ve bölgedeki ihtiyaçlara uygun alanlarda nitelikli işgücünün ve mesleki bilgi ve birikimin geliştirilmesi, toplumun dezavantajlı kesimlerinin istihdama erişiminin kolaylaştırılması hedeflenmektedir.
- Sosyal İçerme Bileşeni: Bu bileşen kapsamındaki projeler ile yoksulluğun azaltılması, sosyal yardım alan yoksul kesimin kendi geçimini temin edebilecek duruma getirilmesine destek olunması, yaşlı, engelli, kadın ve çocuklar gibi toplumun öncelikli kesimlerinin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve götürülen hizmetlerin kalitesinin artırılması beklenmektedir.
- Kültür, Sanat ve Spor Bileşeni: Bu bileşen kapsamındaki projeler ile toplumun ihtiyaç duyduğu kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerin geliştirilmesi, özellikle çocukların ve gençlerin bu tür faaliyetlere yönlendirilerek yeteneklerinin açığa çıkartılması, kendilerine ve topluma yararlı alışkanlıklar edinmelerine yardımcı olunması beklenmektedir.

SODES'in en önemli amaçları aşağıda sıralanmıştır:

(<http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/-SODES-Etki-Analizi-Sonuc-Raporu-675390.pdf>)

- Yoksulluk, göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunları gidermek,
- Beşeri sermayenin gelişimine katkı da bulunmak,
- Toplumsal bütünleşmeyi sağlamak,
- Toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak,
- Kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine yardımcı olmak,
- Bölgede artan yatırımlara bağlı olarak ihtiyaç duyulan alanlarda nitelikli işgücünün oluşturulmasına destek olmak,
- Değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara cevap vermek. SODES, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesinde sosyoekonomik

gelişmişlik düzeyi düşük, toplumsal bütünleşme ihtiyacı yüksek olan 27 ili kapsamaktadır.

SODES' in hedef kitlesi çocuklar, engelli bireyler, kadınlar, gençler ve göçle gelenlerden oluşmaktadır. Bu çerçevede, 2008 yılından beri SODES kapsamında meslek edindirme kursları açılmış, mesleki eğitim merkezi ve atölyeler oluşturulmuş ve staj faaliyetleri desteklenmiştir.

SODES ayrıca kente göçle gelen ve çöküntü alanlarında yaşayan dezavantajlı kesimler için uygulanan sosyal içerme projeleri ile kentsel ekonomik ve sosyal doku ile bütünleşmelerine destek olmuştur. Bu kesimlere yönelik mesleki eğitim ve rehberlik faaliyetleri desteklenmiş, mikro kredi uygulamaları ve toplum yararına çalışma programları geliştirilmiş, özellikle kentlerin kenar semtlerinde ücretsiz sınavlara hazırlık kursları gerçekleştirilmiştir. Kültür, sanat ve spor bileşeni kapsamında çok sayıda kurs, kültür-sanat merkezi, kütüphane, sinema salonu ve spor sahaları oluşturulmuş, spor malzemeleri dağıtılmış, turnuvalar ve etkinlikler düzenlenmiştir.

SODES tarafından desteklenen projeler, valiliklerin koordinasyonunda yerel düzeydeki kamu kurumları, mahalli idareler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanmakta ve hayata geçirilmektedir (Özbay, 2007: 61).

4. SODES'İN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR UYGULAMA

Bu çalışmanın amacı Kilis il özelinde istihdama yönelik SODES projelerinin istihdam üzerinde etkisini test etmektir. Ülkemizde her kesimin eşit refah seviyesini yakalaması amacıyla son yıllarda artan hızda çeşitli projeler geliştirilmektedir. Fakat bu projelerin ne kadar verimli olduğu ve etkinliği üzerine çeşitli tartışmalar söz konusudur. Bu çalışmada söz konusu projelerden biri olan istihdama yönelik SODES projeleri ele alınacak ve istihdam üzerine etkinliği araştırılacaktır.

Yapılan bu araştırma, Kilis ilinde 2009-2013 yılları arasında yapılan istihdama yönelik SODES projeleri kapsamında kurslara katılan kişileri kapsamaktadır. Araştırma, adres ve telefonlarına ulaşabildiğimiz istihdama yönelik SODES kurslarına katılan kişilere yapılmıştır. Örneklem cezaevinde yatan kişiler ve ikametleri ilimiz sınırları dışına çıkmış kişiler dâhil edilmemiştir.

Araştırmada veri toplamak amacıyla anket uygulamasından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan anket formu dört ana bölümden oluşmaktadır.

Anketin birinci bölümünde istihdama yönelik SODES projeleri kapsamında kursa katılan kişilerin demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorulan 9 soru, ikinci bölümünde SODES projeleri kapsamında kursa katılan herkese sorulan genel 20 soru, anketin üçüncü bölümünde SODES projeleri kapsamında kursa katıldıktan sonra herhangi bir işte çalışanlara yönelik sorulan 12 soru ve son olarak anketin dördüncü bölümünde ise SODES projeleri kapsamında kursa katıldıktan sonra herhangi bir işte çalışmayanlara yönelik 5 soru yer almaktadır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı aracılığı ile analizler edilmiştir.

Araştırmaya katılanların yaklaşık %23,ü erkeklerden ve %77'si ise kadınlardan oluştuğu, %30'unun bekâr, %70'i ise evli olduğu, katılanların eğitim durumları incelendiğinde, örneklemin %3,65'i okuryazar olmadığı, %29,68'i ilkökul, %26,94'ü ortaokul, %29,22 lise ve %10,50'sinin de üniversite eğitimine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların %59,36'lık kısmı 0-500 TL, %7,31'i 500-1000 TL, %26,48 'i 1000-2000 TL, %6,85'i 2000-4000 TL gelire sahip olduğu ve %73,52'lik kısmının SGK'lı, %15,98'lik kısmının yeşil kartlı, %2,74'lük kısmının ise GSS kapsamında sağlık hizmetinden faydalandığı tespit edilmiştir.

İstihdama yönelik SODES projeleri kapsamında yapılan kurslara katılan kursiyerlerden %43'ü eğitimlerin tanıtımlarının yeterli derecede yapılmadığını %45,7'sinin ise tanıtımların yeterli derecede yapıldığını,

Kursiyerlere verilen eğitimdeki konularının gerçek iş hayatına uygun olduğunu düşünenlerin oranı %75,4 iken, bu görüşe katılmayanların oranı %17,8 olduğu,

%84,5 katılım oranı ile istihdama yönelik SODES kursuna katılan kursiyerlerin büyük çoğunluğunun almış olduğu eğitimlerin konu içeriklerinin yeterli derecede yapıldığı düşüncesinde oldukları,

SODES kurslarına katılan kursiyerlerden %87,6'lık kısmı verilen eğitimlerin alanında kendini geliştirmiş, eğitimler hakkında yeterli bilgi, beceri ve donanıma sahip kişiler tarafından yapıldığı düşüncesinde oldukları,

SODES kursuna katılan kursiyerlerin %51,1' inin verilen eğitimlerin açık ve anlaşılır bir şekilde verildiği,

SODES projeleri kapsamında verilen eğitimlerde, kursiyerlerden %52'si almış olduğu eğitimin süresinin yeterli olduğu,

%84 katılım oranı ile açılan kurslara katılan kursiyerlerin almış olduğu eğitimlerin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını ve katılımcıların kurslardan olumlu yönde etkilendiğinin, %86,3 ünün almış olduğu eğitimlerin kendilerine olan güvenini arttırdığını ve bu kursların sosyalleşme adına kendilerine büyük katkılar sağladığı tespit edilmiştir.

Diğer yandan katılımcıların kurslara katılma nedenleri incelendiğinde %63,4'lük kısmının kursa iş bulma kaygısıyla katıldığı görülmüştür.

Kursiyerlerin %88,6'lık kısmının katılmış olduğu kurs sonucunda daha bilgili ve becerili olduğunu ve kursun kendisine fayda sağladığı,

Kursiyerlerin %84,9'lük kısmının almış olduğu eğitimlerle birlikte kendini daha iyi ifade etmeye başladığı,

Açılmış olan bu kurslara katılan kursiyerlerin %72,6'lık kısmının istihdama yönelik yapılan SODES projelerinin amacına uygun bir şekilde yapıldığı görüşünde olduğu,

%73'lük katılım oranı ile istihdama yönelik SODES projeleri kapsamında yapılan kurslara katılan kursiyerlerin, yapılan SODES projelerinin ülke kalkınmasına katkı sağladığı düşüncesinde olduğu,

%40,7'lik bir orandaki katılımcıların verilen ücretin yeterli olduğu düşüncesinde olmadıkları, %45,7'lik orandaki katılımcıların verilen ücretin yeterli olduğu düşüncesinde oldukları,

%67,6'lık kısmı SODES kursunun yoksullukla mücadelede etkin bir araç olduğu düşüncesi taşıdıkları, bu projeler sayesinde bu kurslara katılan kursiyerlerin çoğunluğunun gerek iş bulma konusunda gerekse iş bulabilecek düzeye gelmede kursların kendilerine katkı sağladığı düşüncesinde oldukları,

SODES kurslarına katılan %74,4'lük bir orandaki kursiyerin yeniden SODES kursları açılırsa bu kurslara katılmayı düşündükleri,

Kursiyerlerden %85,9'lük bir kesimin çevresindeki insanlara, tanıdıklarına bu kurslara katılmalarını önerecekleri,

141/ Gülperi KARAKUŞ - Taner AKÇACI

%79'luk bir kesimin SODES projeleri kapsamında açılan kurslarda verilen eğitimlerin kişilerin çalıştığı ortamda iş hayatını tanımasına yardımcı olduğu,

Kursiyerlerin %52 katılım oranı ile iş hayatında kursta edinmiş olduğu bilgileri uyguladıkları,

SODES kurslarına katılan kursiyerlerin %54'ü kursta edinmiş olduğu bilgiler sayesinde iş bulmasının kolaylaştığı ifade edilmiştir.

İstihdama yönelik SODES kursuna katılmış olup herhangi bir işte çalışan kursiyerlerin %85'lik kısmı işini çok sevdiğini ve yapmış olduğu işten zevk aldığını,

Yapılan bu kurslara katıldıktan sonra herhangi bir işte çalışıyor olan kursiyerlerin %61'i eğitim aldığı alanda kendini geliştirmeyi umduğunu,

%82 katılım oranı ile kursiyerlerin çalıştığı işte uzun süre kalmayı düşündüğünü,

%84 katılım oranı ile kursiyerlerin büyük bir çoğunluğunun çalışmaya başladığından beri kendini daha iyi ve mutlu hissettiğini,

SODES kurslarına katılan kursiyerlerden %68'i bir işte çalışmaya başladıktan sonra kendi ailesi içinde çatışmaların azaldığını,

%91 katılım oranı ile kursiyerlerin büyük bir çoğunluğunun bir işte çalışmaya başlamasıyla sosyal çevresinin daha çok geliştiğini söylemişlerdir.

Kurs sonrası çalışmayan katılımcıların %89,9'u çalışmama sebebinin ailesinin izin vermemesinden kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Tablo 1. SODES Kursuna Katılan Kişilerin Gelir Durumlarına Göre “SODES Projeleri Yoksullukla Mücadelede Etkin Bir Araçtır” Görüşüne Katılım Düzeyi

AYLIK GELİR DÜZEYİ		KATILIM DÜZEYİ					TOPLAM
		Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
0-500 TL	Sayı	11	9	21	65	24	130
	%	8.5	6.9	16.2	50.0	18.5	100.0
500-1000 TL	Sayı	1	0	1	5	9	16
	%	6.3	0.0	6.3	31.3	56.3	100.0
1000-2000 TL	Sayı	9	4	5	29	11	58
	%	15.5	6.9	8.6	50.0	19.0	100.0
2000-4000 TL	Sayı	2	3	5	3	2	15
	%	13.3	20.0	33.3	20.0	13.3	100.0
TOPLAM	Sayı	23	16	32	102	46	219
	%	10.5	7.3	14.6	46.6	21.0	100.0

$$\chi^2=26.764$$

$$SD:12$$

$$P=0.008$$

İstihdama yönelik SODES kursuna katılan kursiyerlerin gelir durumuna göre katılım düzeyi değerlendirilmesinde, 0-500 TL arası gelire sahip katılımcıların %68,5'i, 500-1000 TL arası gelire sahip katılımcıların %87,6'sı, 1000-2000 TL arası gelire sahip katılımcıların %69'u, 2000-4000 TL arası gelire sahip katılımcıların %33'ü SODES projelerinin yoksullukla mücadelede etkin bir araç olduğu düşüncesini taşımaktadır. Bu verilere göre gelir durumu arttıkça SODES projelerinin yoksullukla mücadelede etkin bir araç olduğu düşüncesinin zayıfladığı görülmektedir.

Yapılan χ^2 testinde 0.05 anlamlılık düzeyinde katılımcıların gelir durumu ile SODES projelerinin yoksullukla mücadelede etkin bir araç olduğu düşüncesi arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Tablo 2. Eğitimlerin Konu İçerikleri Yeterli Derecede Sunulmaktadır Görüşüne Göre “Eğitimde Edindiğim Bilgileri İş Hayatında Uyguluyorum” Görüşüne Katılım Düzeyleri

Eğitimlerin Konu İçerikleri Yeterli Derecede Sunulmaktadır		Eğitimde Edindiğim Bilgileri İş Hayatında Uyguluyorum					T O P L A M
		Kesinlikle katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Kesinlikle Katılmıyorum	Sayı	4	1	0	0	4	9
	%	44.4	11.1	0.0	0.0	44.4	100.0
Kısmen Katılmıyorum	Sayı	4	0	0	2	0	6
	%	66.7	0.0	0.0	33.3	0.0	100.0
Kararsızım	Sayı	0	0	2	0	1	3
	%	0.0	0.0	66.7	0.0	33.3	100.0
Kısmen Katılıyorum	Sayı	17	5	2	7	5	36
	%	47.2	13.9	5.6	19.4	13.9	100.0
Kesinlikle Katılıyorum	Sayı	7	6	0	5	28	46
	%	15.2	13.0	0.0	10.9	60.9	100.0
TOPLAM	Sayı	32	12	4	14	38	100
	%	32.0	12.0	4.0	14.0	38.0	100.0

$$\chi^2=62.251 \quad SD:16 \quad P=0.000$$

SODES projeleri konu içeriklerinin yeterli derecede sunulmasıyla işlerlik kazanacaktır. Çalışan katılımcılardan eğitimlerin konu içeriklerinin

yeterli derecede sunulduğu görüşünü dikkate alan katılımcılardan %60,9’u kesinlikle katılıyorum düzeyinde katılım göstererek aynı zamanda da eğitimde edindiğim bilgileri iş hayatında uyguluyorum görüşüne de katılım sağlamıştır. Genel olarak eğitimlerin konu içeriklerinin yeterli olduğunu savunanlar eğitimde öğrendiklerini iş hayatında uygulayanlardır.

Yapılan χ^2 testinde, %95 güven seviyesinde, yukarıda açıklanan ilişki anlamlı ve önemli bulunarak hipotezimiz doğrulanmıştır.

Tablo 3. “Eğitimler Açık ve Anlaşılır Bir Şekilde Verilmektedir“ ile “Bu Kursta Edindiğim Bilgiler Sayesinde İş Bulmam Kolaylaştı” Görüşüne Katılım Düzeyleri

Eğitimler Açık Ve Anlaşılır Bir Şekilde Verilmektedir		Bu Kursta Edindiğim Bilgiler Sayesinde İş Bulmam Kolaylaştı					TOPLAM
		Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Kesinlikle Katılmıyorum	Sayı	4	0	0	0	1	5
	%	80.0	0.0	0.0	0.0	20.0	100.0
Kısmen Katılmıyorum	Sayı	5	1	0	1	0	7
	%	71.4	14.3	0.0	14.3	0	100.0
Kararsızım	Sayı	0	0	0	1	1	2
	%	0.0	0.0	0.0	50.0	50.0	100.0
Kısmen Katılıyorum	Sayı	15	5	0	8	4	32
	%	46.9	15.6	0	25.0	12.5	100.0
Kesinlikle Katılıyorum	Sayı	13	1	12	9	29	54
	%	24.1	1.9	3.7	16.7	53.7	100.0
TOPLAM	Sayı	37	7	2	19	35	100
	%	37.0	7.0	2.0	19.0	35.0	100.0

$\chi^2=32.663$ SD:16 P=0.008

Eğitimler açık ve anlaşılır bir şekilde verilmektedir görüşünü dikkate alan katılımcılardan %53,7’si kesinlikle katılıyorum düzeyinde katılım göstererek bu kursta edindiğim bilgiler sayesinde iş bulmam kolaylaştı görüşüne de katılım göstermiştir. Eğitimlerin açık ve anlaşılır bir şekilde

verilmesinin eğitimi alan kişilerin bilgi ve beceri seviyesini arttırdığını bununda iş hayatına olumlu yansıdığı gözlemlenmiştir.

Yapılan χ^2 testinde, 0,05 anlamlılık seviyesinde, tabloda açıklanan ilişki anlamlı ve önemli bulunarak hipotezimiz doğrulanmıştır.

Tablo 4. “Eğitilere İş Bulma Kaygısıyla Katıldım” Görüşüne Göre “Eğitimde Edindiğim Bilgileri İş Hayatında Uyguluyorum” Görüşüne Katılım Düzeyi

Eğitilere iş bulma kaygısıyla katıldım		Eğitimde Edindiğim Bilgileri İş Hayatında Uyguluyorum					TOPLAM
		Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Kesinlikle Katılmıyorum	Sayı	4	0	2	5	5	16
	%	25.0	12.5	0.0	31.3	31.3	100.0
Kısmen Katılmıyorum	Sayı	2	4	1	1	0	8
	%	25.0	50.0	12.5	12.5	0.0	100.0
Kararsızım	Sayı	1	1	1	1	1	5
	%	20.0	20.0	20.0	20.0	20.0	100.0
Kısmen Katılıyorum	Sayı	1	2	2	1	5	11
	%	9.1	18.2	18.2	9.1	45.5	100.0
Kesinlikle Katılıyorum	Sayı	24	3	0	6	27	60
	%	40.0	5.0	0.0	10.0	45.0	100.0
TOPLAM	Sayı	32	12	4	14	38	100
	%	32.0	12.0	4.0	14.0	38.0	100.0

$$\chi^2=38.519$$

$$SD:16$$

$$P=0.001$$

Eğitilere iş bulma kaygısıyla katıldım görüşü ile eğitimde edindiğim bilgileri iş hayatında uyguluyorum görüşüne katılan kursiyerlerin % 45,0’ı kesinlikle katılıyorum görüşünde olmuşlardır. Yapılan χ^2 testinde, 0,05 anlamlılık seviyesinde tabloda açıklanan ilişki anlamlı ve önemli bulunarak

hipotezimiz kabul edilmiştir. Eğitimlere iş bulma kaygısıyla katılanların kurslardan edinmiş olduğu bilgileri daha etkin şekilde kullandıkları görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan işsizlik, ekonomik sonuçları yanında sosyal ve psikolojik boyutları olan bir sorundur. Bu sorunun giderilmesinde, işgücünün çalışma hayatında istenen bilgi ve yeteneklerle donatılması gerekliliği açıktır. Kalkınma planları çerçevesinde desteklenen SODES projeleri başta istihdam olmak üzere birçok alanda ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen veriler ve sorunlara getirilen çözüm önerileri ışığında daha verimli projelerin geliştirilmesine katkı sağlanacağı düşünülmüştür. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; SODES projelerinin istihdam üzerine pozitif etki ettiği görülmüş olup bu projelerin çoğaltılması gerekliliği açıktır. Bu projelerin tanıtımlarının daha iyi yapılması ve projelere katılımın artırılması işsizlik probleminin çözümüne katkı sağlayacaktır.

Diğer yandan, bölgenin beşeri sermayesini güçlendiren ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olan bu projeler kapsamında verilen kurs ücretlerinin belirli bir oranda artırılması projelere ilginin artması bakımından önemlidir. Projelerin istihdama olan etkisinin artırılması için bölgenin ihtiyacına uygun daha kapsamlı projeler desteklenmeli ve bunun için üniversite ve ticaret odası başta olmak üzere sivil toplum örgütleri ile de işbirliği yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akçacı T. ve **Özçalıcı M.** (2012). "İşsizliğin Aile Harcamalarına Olan Etkisinin Algısal Analizi", Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:14(2).

Ataman, B. C. (1998). "İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:62 (2).

Demirci, S. (2011). "Türkiye'de İstihdam Aracılık Hizmetlerinde Özel İstihdam Bürolarının Rolü", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gediz B. ve Yalçınkaya M. H.** (2000). “Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı”, Celal Bayar Üniversitesi İİBF-Yönetim ve Ekonomi Dergisi,6(1).
- Güreşçi Ö. Y.** (2013).“Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, İ.Ü. Ekonometri ve İstatistik Dergisi” Sayı: 2.
- Oktay F. G.** (2014).“Türkiye’de İstihdamın Analizi (1990-2013)", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özbay T.** (2007) .TİSK Akademi Genç İşsizliği Sempozyumu, Özel Sayı:1, Cilt:2, Pirlar, Bülent.(2012). “Genç İşsizliği Sorunu ve Çözmeye Yönelik Politikalar”, TİSK Akademi Dergisi, Özel Sayı:1, Cilt:1.
- Özdemir, S., Ersöz, H. Y., & Sarioğlu, H. İ.** (2006). İşsizlik Sorunun Çözümün Kobilerin Desteklenmesi. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 2006-45, ISBN 9944-60-116-0.
- Pekin T.** (1993). Makro Ekonomi, Bilgehan Yayınları, İzmir.
- Talas, C.** (1997)Toplumsal Ekonomi: Çalışma Ekonomisi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Uzun D.** (2015).“Aktif İstihdam Politikalarının Uzun Süreli İşsizliğe Etkileri Ve Türkiye’de İstihdamın Yapısal Analizi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK.**(2017). İşgücü İstatistikleri-İstihdam oranı, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>, (12.12.2016).
- SODES.** Sodes Kapsam ve Bileşenler, <https://www.sodes.gov.tr/Login.aspx>9, (09.11.2016).
- SODES.** Sodes Etki Analizi Sonuç Raporu, <http://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/-SODES-Etki-Analizi-Sonuc-Raporu-675390.pdf>, (09.11.2016).

Sosyal Bilimler Dergisi • Cilt 8–Sayı 15 • Haziran 2018

**PASLANMAZ ÇELİK SEKTÖRÜ SATIŞ TAHMİNİNDE VERİ MADENCİLİĞİ
YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Comparison of Data Mining Methods in Stainless Steel Sector Sales Forecasting

Orhan ECEMİŞ

Öğr. Gör. Dr. Gaziantep Üniversitesi Oğuzeli Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Teknolojileri
Bölümü, ocemis@gantep.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8270-0857

Sezgin IRMAK

Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri
Bölümü, sezgin@akdeniz.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2188-7344

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
15 Şubat 2018 / 15 February 2018

Kabul Tarihi / Accepted
20 Şubat 2018 / 20 February 2018

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf/Cite as

Ecemiş, O, Irmak, S, (2018), Paslanmaz Çelik Sektörü Satış Tahmininde Veri Madenciliği
Yöntemlerinin Karşılaştırılması/Comparison of Data Mining Methods In Stainless Steel Sector Sales
Forecasting, Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1), **148-169**

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir.

Rights reserved.
For Permissions
sbedergi@kilis.edu.tr

PASLANMAZ ÇELİK SEKTÖRÜ SATIŞ TAHMİNİNDE VERİ MADENCİLİĞİ YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Comparison of Data Mining Methods In Stainless Steel Sector Sales Forecasting

ÖZ

Firmaların üst yönetimi ve tüm departmanları, planlama ve karar alma sürecinde, satış tahminine yönelik verilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çalışmada paslanmaz çelik sektöründe faaliyet gösteren bir distribütör firmanın satış yaptığı sektörlere göre satış tahminleri gerçekleştirilmiştir. Bunun için firmanın veri tabanından Ocak 2008 ile Mart 2016 arasındaki günlük satış verileri elde edilmiştir. Ham veri setinde bulunan satış hareketleriyle müşteri bilgileri eşleştirilerek sektörlere ait aylık satış rakamları tespit edilmiştir. Veri madenciliği yöntemleriyle (Veri Önleme, Destek Vektör Regresyonu ve Yapay Sinir Ağları) toplam satış ve sektörlere göre satış değerlerinin tahminleri gerçekleştirilmiştir. Modelleme sonucunda Destek Vektör Regresyon yönteminin nispeten daha başarılı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Veri Madenciliği, Satış Tahmini, Destek Vektör Regresyonu

ABSTRACT

The senior management and all departments of the companies need data to be able to forecast the sales in the planning and decision-making processes. In this study, sales forecasts of a stainless steel distributor company were made according to the sectors which stainless steel were sold. In this context, daily sales data from January 2008 to March 2016 were obtained from the database of the company. The monthly sales data for the sectors were gathered by matching the customer firms' information and the sales records from the raw data. Total sales and sectoral sales values were estimated by using data mining methods (Support Vector Regression and Artificial Neural Networks). As a result of the modeling, Support Vector Regression method is found to be more successful than the other methods.

Keywords: Data Mining, SalesForecasting, Support Vector Regression

GİRİŞ

Günümüzde ekonomi, meteoroloji, tıp, mühendislik alanlarında, alanlara özgü bilimsel tahmin yöntemleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu amaçla, tahmin doğruluğunu artırıcı bilimsel çalışmalar yapılmakta ve yeni bilimsel yöntemler araştırılmaktadır. İşletmeler için tahmin çalışması kuruluş aşamasıyla başlamaktadır. Yeni bir kuruluş yeri ihtiyacı zamana ve olaylara bağlı olarak farklılık gösterebilir. Kapasitenin, maliyetlerin ve talebin durumu değişkenlik gösterebilir. Ürün pazarlarının değişmesi durumunda, tüketicilere daha iyi hizmet sunabilmek için tesis yerini değiştirmek gerekebilir (Demirdöğen ve Bilgili,2004). Kuruluş yeri seçimi, yatırım kararı alma, yeni bir ürün üretme, pazarlama stratejilerinin belirlenmesi, personel temini, satış hedeflerinin belirlenmesi gibi kritik süreçlerde uzmanlar tarafından analiz ve tahmin çalışması yapılmaktadır. Bu açıdan tahmin, işletmelerin faaliyetlerinin planlanmasında, hedeflerin belirlenmesinde ve geleceğini yönlendirecek kararların alınmasında bir yol gösterici olduğu ifade edilebilir (Eroğlu, 1996).

Satış tahmini, işletmelerde tüketici talebini anlamaya ve öngörmeye çalışan, yöneticilerin alacakları kararlara destek sağlayan analiz süreci olarak düşünülebilir. Etkin bir talep tahmini, bir şirket için rekabet avantajı sağlar ve pazarlama fonksiyonlarının daha işlevsel kullanılması imkânını sunar. İşletmelerin büyümelerinde, pazar payını korumasında, maliyet yönetiminde, tüketici taleplerinin karşılanması ve müşteri tatmini için alacakları stratejik kararlarda uygun tahmin modellerini kullanması çok önemlidir.

Satış tahminine yönelik çalışmalar, bir asır öncesine dayanan analitik çalışmalarla başlamış, matematik, istatistik ve ekonometri alanındaki gelişmelerle temelleri sağlamlaşmış geçtiğimiz son on yılda bilişim sektöründeki kazanımlar ve veri madenciliği yöntemleriyle ivme kazanmıştır (Chase, 2013:1). Satış tahminleri işletmelerin karar destek sistemlerinde belirgin bir rol oynamaktadır. Etkin satış tahminlerini önceden elde etmek karar vericinin üretim ve malzeme maliyetlerini hesaplamalarına, hatta satış fiyatını belirlemesine yardımcı olabilir. Bu, daha düşük bir envanter seviyesinde çalışmaya ve tam zamanında hedefe ulaşmaya katkı sağlaması beklenmektedir (Kuo ve Xue, 2012).

Paslanmaz Çelik sektöründe fiyatı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Dünya Borsalarında yer alan ham çelik, nikel, demir, krom madenleri gibi emtia fiyatları paslanmaz çelik üreticilerinin ülkelerinin ekonomik göstergeleri ve tutumları genel olarak fiyatları etkilemektedir.

Emtia fiyat dalgalanmalarına ek olarak, ithal talepten dolayı döviz kuru satış hareketlerini etkilemektedir.(Uçkun, 2010)

Türkiye paslanmaz çelik talebinde büyük oranda dışa bağımlı olduğundan dolayı firmaların satış tahminlerindeki gerçekleşmesi muhtemel büyük sapmalar, stokta çalışma ve bekleme maliyeti gibi ekstra maliyetler oluşturabilir. Maliyet yönetiminde problemlerin yaşanması da firmanın finansal yapısını kırılgan hale getirebilir. Sektörde faaliyet gösteren ithalatçı firmaların, karşılaşılabilecekleri finansman sorununu çözebilmeleri ve etkin kararlar alabilmeleri için satış tahminlerine ihtiyaç duymaktadırlar.

Veri madenciliği, bilgi teknolojilerinin gelişiminin bir sonucu olarak yaygın olarak ve veri tabanları ile büyük veri setlerinde kullanılabilir hale gelmiştir. Veri tabanı ve veri yönetimi endüstrisi, veri toplama ve veri tabanı oluşturma, veri yönetimi (veri depolama, geri alma ve veri tabanı kayıt işleme dahil) ve gelişmiş veri analizi (veri ambarı ve veri madenciliği dahil olmak üzere) gibi kritik işlevlerin geliştirilmesiyle büyümektedir (Han ve Kamber, 2012:3-4).Veri madenciliği yöntemleri Tanımlayıcı ve Tahmin Edici modeller olarak ikiye ayrılabilir. Tanımlayıcı modeller, veri seti hakkında açıklayıcı özet bilgiler sunmaktadır. Tahmin Edici modeller ise belirli hedef doğrultusunda çıktı (bağımlı) değişkenin bilinmeyen değerini tahmin etmeye çalışmaktadır (Hand, 2001:195).Veri Madenciliği uygulamaları, ağırlıklı olarak karar alma ve planlama süreçlerinde yoğunlaşmaktadır. Buna talep, satış ve maliyet tahminlerinin yapılması, pazarlama stratejilerinin belirlenmesi gibi örnekler verilebilir.

Uluslararası Paslanmaz Çelik Forumu (International Stainless Steel Forum - ISSF) tarafından yayımlanan verilere göre, 2012 yılında dünya paslanmaz ham çelik üretimi 2011 yılına göre %5,2 oranında artarak 35,4 milyon ton seviyesine ulaşmıştır. 2002-2012 yılları arasında toplam üretim 15 milyon ton artarak %70'lik bir artış göstermiştir.

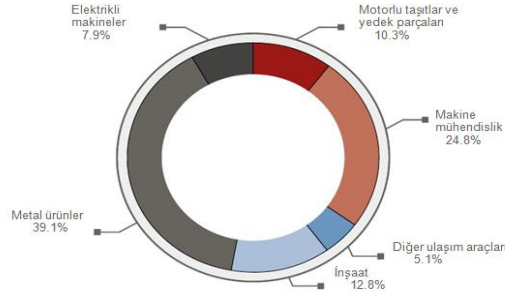
Şekil 1 Ülke/Bölge Bazlı Dünya Paslanmaz Çelik Üretimi

Kaynak: ISSF, 2015

Şekil 1'de 2015 yılı verilerine göre dünya paslanmaz çelik üretiminde Asya Ülkeleri (Çin hariç) %39'luk, Avrupa Birliği ülkeleri %34'lük, Çin ise %13'lük üretim payına sahiptir. 2015 yılı verilerine göre ise, Çin %52'lik üretim ile en büyük paslanmaz çelik üreticisi konumuna geçmiştir. 2015 yılı itibariyle paslanmaz çelik üretiminin %75'lik bölümü Çin ve diğer Asya ülkelerinde gerçekleşmiştir.

Şekil 2 Dünya Geneli Sektörlere Göre Paslanmaz Çelik Talebi

Kaynak: ISSF, 2015

Sektörlere göre dünya geneli paslanmaz çelik talebine ilişkin 2013 yılı grafiği Şekil 2'de yer almaktadır. Talep miktarındaki ilk üç sektörün sıralaması, %39,1 Metal ürünler, %24 Makine, %12,8 Yapı-İnşaat sektörü olarak gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada Türkiye’de sektörlere göre paslanmaz çelik satış tahminleri, veri madenciliği teknikleriyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Firma veri tabanından satış hareketleri ve müşteri bilgileri tabloları seçilmiş, müşterilerin faaliyet gösterdikleri sektörler belirlenerek müşteri ve satış hareketleri tabloları birleştirilmiş, weka dosya biçimi olan “arff” formatına dönüştürülmüştür. Destek Vektör Regresyon ve Yapay Sinir Ağları yöntemleri ile tahminler üretilmiştir. Sektörlere göre yöntemlerin ürettiği sonuçlara yer verilmiş ve yine sektörlere göre yöntemlerin performansları kıyaslanmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Literatürde farklı veri madenciliği yöntemleri ile farklı alanlarda yapılmış birçok tahmin çalışması mevcuttur. Son yıllarda bu yöntemler arasında, Destek Vektör Regresyon (DVR) ve Yapay Sinir Ağları (YSA) yöntemleri öne çıkmaktadır. Paslanmaz çelik satış tahmini çalışmaları kısıtlı/erişilememişinden dolayı DVR-YSA yöntemleriyle yapılan tahmin çalışmaları aşağıda yer almaktadır.

Kim (2003), DVM ve YSA yöntemleriyle finansal zaman serileri kullanılarak borsa fiyat indeksini tahmini gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonucunda DVM yönteminin YSA'ya göre tahmin çalışmasında daha başarılı olduğu görülmüştür.

Tolun, (2008), DVM-YSA Türkiye’de 1995-2001 yılları arasında faaliyet gösteren özel sermayeli ticaret bankalarının (37 banka) 64 adet değişkenle başarısızlık tahmini için oluşturulan modeller oluşturulmuştur. Destek Vektör Makineleri yönteminin banka başarısızlığının tahmin edilmesinde tutarlılık ve tahmin gücü açısından tatmin edici sonuçlar verdiği görülmüştür.

Khashei ve Bijari (2010), ARIMA-YSA modelini kullanan yapay sinir ağı tasarlamışlardır. ARIMA yöntemiyle model için gerekli veriler üretilmiş, YSA yöntemiyle temel veri üretme süreci ve öngörü gerçekleştirilmiştir. Model, The Wolf’s Sunspot, The Canadian Lynx series, Döviz Kuru (British pound /US dollar) veri setlerine uygulanmış ve geliştirilen modelin geleneksel YSA modellerine göre başarılı bulunmuştur.

Jiang ve He (2012), Finansal zaman serileri tahmini için yapmış oldukları çalışmada Gri İlişkisel Derecelendirme ve Lokal Destek Vektör Makinelerini birleştirerek finansal zaman serileri tahmini gerçekleştirmişlerdir. Çalışma neticesinde LG-DVM'nin tahmin doğruluğunu ve hızını artıracığı görülmüştür.

Marvuglia ve Messineo, (2012) Radyal Tabanlı Dayalı Yapay Sinir Ağı yöntemiyle, hava durumu verileri, klima olup olmama gibi değişkenlerle saat ölçeğinde hane halkı Elektrik tüketim tahminini gerçekleştirmiştir.

Hicham ve Mohamed 2012 Bulanık Küme, YSA Bulanık kümeleme ve Uyarlanmış Öğrenme Oranı (FCBPN) ile Geri-yayılm (BP) Yapay Sinir Ağları üzerine kurulu olan hibrit satış tahmin modeli öne sürmüşlerdir. Bulanık kümeleme yöntemiyle kümelerin daha büyük olduğu ve dolayısıyla önerilen tahmin modelinin endüstriyel tahmin için başarılı olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Yang ve Li (2016), Otomobil satışlarını tahmin çalışmasında Mevsimsel İndeks ve RBF sinir ağı yöntemlerinin birleşimine dayalı tahmin modeli önerilmiştir. Önerilen birleşim modeli, Mevsimsel İndeks ve RBF modellerine göre daha başarılı bulunmuştur.

Megahed vd. (2016) YSA-ARIMA modelleriyle dergi satışlarına yönelik yapılan çalışmada satışlara ait zaman serileri ve dergi içeriğinin popülerliği ile ilgili veriler kullanılmıştır. Tahmin modeli Geri Yayılm Ağlar ve ARIMA birlikte kullanılarak oluşturulmuştur. Önerilen tahmin modelinin, geleneksel satış tahmin tekniklerine göre daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vhatkar ve Dias (2016), YSA Kısa raf ömrüne sahip, hızlı tüketim ürünleri olan ağız bakım ürünlerinin (Jel Esaslı-380 mg. Beyazlatıcı diş macunu Jel-500gm) satış tahmini Geriye Yayılm algoritmasıyla gerçekleştirmişlerdir. Geriye Yayılm YSA'nın bu tip ürün satış tahmininde başarılı bir şekilde uygulanabilirliği sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Veri Madenciliği, yapay öğrenme yöntemlerinin büyük veri setlerinde uygulanması olarak ifade edilmiştir (Alpaydın,2011:2-3).Yapay Öğrenme, Denetimli ve Denetimsiz olarak iki farklı türde gerçekleşmektedir. Denetimli öğrenme, var olan örnekleri kullanarak yeni model veya ileriye yönelik olması muhtemel durumların tahmininde kullanılan öğrenme yöntemidir. Denetimsiz öğrenme, sadece genel etiketsiz veri kümesi olduğu durumlarda başvurulan öğrenme yöntemidir.

Gelişen veri tabanı yönetim sistemleriyle verinin ifade edilmesi ve kayıt edilmesinde önemli kolaylıklar sağlanmış, bunun sonucu olarak büyük veri yığınları oluşmuştur. Veri tabanı yönetim sistemlerinde sorgulama ve raporlama yöntemlerinden ziyade kaliteli bilgiye ulaşılması ihtiyacı yeni yöntemlerin keşfedilmesini sağlamıştır.

Veri madenciliği yöntemleri, veri setindeki anlamlı kalıpları ve kuralları keşfetmek için büyük miktarda verinin otomatik veya yarı otomatik yollarla araştırılması ve analizi için geliştirilmiştir. Veri madenciliği yöntemleri varsayımlardan ziyade keşif odaklı kullanılmaktadır (Chien ve Chen, 2008). Veri madenciliği genel olarak büyük oradaki veri setlerindeki çeşitli bilinmeyen ya da gizli kalmış kuralların keşfedilmesine ve analizine imkân tanıyan yöntem ve teknikler bütünüdür. Diğer bir ifadeyle veriden bilgi çıkarma sanatıdır (Tuffery, 2011).Veri madenciliği, sınıflandırma, kümeleme, tahmin, ilişki analizi, örüntü tanıma gibi problemlerin çözümünde var olan/geliştirilen algoritmaların, büyük veri setlerinde ön işleme-dönüştürme-modelleme aşamalarından geçerek hızlı ve güvenilir şekilde bilgiye ulaşılmasını sağlayan süreç olarak ifade edilebilir.

Destek vektör makineleri(DVM),sınıflandırma problemlerinin çözümü için geliştirilmiştir. Destek Vektör Makinelerinin, karmaşık sınıflandırma problemlerinde (el yazısı tanıma, zaman serisi analizi, kanser teşhisi) başarılı olduğu söylenebilir (Lantz,2013:225; Akpınar,2014:268, Cortes ve Vapnik, 1995). DVM'lerin en önemli avantajı, basit bir geometrik yorumu olması ve seyrek bir çözüm sunmasıdır. Yapay sinir ağlarının aksine, DVM'lerin hesaplama karmaşıklığı, giriş alanının boyutuna bağlı değildir. YSA'lar ampirik risk minimizasyonunu kullanırken, DVM'ler yapısal risk

minimizasyonunu kullanmaktadırlar. DVM'lerin bazı dezavantajları olarak çekirdek parametrelerinin seçimi, ayırık verilerin işlenmesi, karesel programlamanın algoritmik karmaşıklığı ve yüksek bellek gereksinimi olarak ifade edilebilir (Olson ve Delen 2016:139). Yüksek bellek gereksinimi sınıflandırma probleminde SMO, regresyon probleminde SMOreg algoritmasıyla çözülmüştür (Platt, J. C. 1999).

Destek Vektör Makineleri, diğer sınıflandırma yöntemlerine göre eğitim süresinin daha fazla olmasına rağmen, yüksek güvenilirlik düzeyi, aşırı öğrenmeye dayanıklı olması ve doğrusal olmayan sınıflandırma problemlerinde başarılı bir şekilde uygulanması ile öne çıkmaktadır.

Destek Vektör Regresyonda DVM'ye benzer biçimde kenar payı, artık değişkenler tanımlanmaktadır (Alpaydın,2011:279-280). Destek Vektör Regresyon (DVR) yöntemi, Destek Vektör Makinelerinin regresyon problemine uyarlanması olarak ifade edilebilir.

$$f(x) = \mathbf{w}^T x + w_0$$

Doğrusal regresyonda hata, gözlenen değer ile beklenen değerlerin farkının karesidir.

$$e_e(r^t, f(x^t)) = [r^t - f(x^t)]^2$$

Destek Vektör Regresyonda ϵ duyarsız kayıp işlevi kullanılmaktadır.

$$e_\epsilon(r^t, f(x^t)) = \begin{cases} 0 & \text{eğer } |r^t - f(x^t)| < \epsilon \\ |r^t - f(x^t)| - \epsilon & \text{değilse} \end{cases}$$

ϵ duyarsız kayıp işleviyle, ϵ değerine kadar olan hatalar göz ardı edilmekte, daha büyük hataların etkisi regresyondan farklı olarak karesel değil, doğrusal olmaktadır. Bunun sonucu olarak gürültüye dayanıklı, gürbüz bir regresyon modeli elde edilmektedir. (Alpaydın,2011:279-280)

DVR aşağıdaki ifadesi yer alan karesel programlamayla çözülmektedir.

$$\min \frac{1}{2} \|w\|^2 + C \sum_t (\xi^t_+ + \xi^t_-)$$

C hataların uyarlanması ile regresyon fonksiyonunun düzlüğü arasındaki dengeyi sağlayan önceden belirlenen bir düzenleme bir parametresidir. $(\xi^t_+ + \xi^t_-)$ örneklerin ϵ -tüpüne girip girmediğini gösteren artık değişkenlerdir.

Artık değişkenlerimiz artı ve eksi yönde tanımlanır ve kısıtlar:

$$r^t - (w^T x + w_0) \leq \epsilon + \xi^t_+$$

$$(w^T x + w_0) - r^t \leq \epsilon + \xi^t_-$$

$$\xi^t_+, \xi^t_- \geq 0$$

Langrange terimleri:

$$\begin{aligned} L_p &= \frac{1}{2} \|w\|^2 + C \sum_t \xi^t_+ + \xi^t_- \\ &- \sum_t \alpha^t_+ [\epsilon + \xi^t_+ - r^t + (w^T x + w_0)] \\ &- \sum_t \alpha^t_- [\epsilon + \xi^t_- + (w^T x + w_0) - r^t] + \\ &- \sum_t \alpha^t_- [\epsilon + \xi^t_- + (w^T x + w_0) - r^t] \\ &- \sum_t (\mu^t_+ \xi^t_+, \mu^t_- \xi^t_-) \end{aligned}$$

Kısmi türevlerin alınarak:

$$\frac{\partial L_p}{\partial w} = w - \sum_t (\alpha_+^t - \alpha_-^t)x^t = 0 \rightarrow w = \sum_t (\alpha_+^t - \alpha_-^t)x^t$$

$$\frac{\partial L_p}{\partial w_0} = \sum_t (\alpha_+^t - \alpha_-^t)x^t = 0$$

$$\frac{\partial L_p}{\partial \xi_+^t} = C - \alpha_+^t - \mu_+^t = 0$$

$$\frac{\partial L_p}{\partial \xi_-^t} = C - \alpha_+^t - \mu_+^t = 0$$

Duali:

$$L_d = -\frac{1}{2} \sum_t \sum_s (\alpha_+^t - \alpha_-^t)(\alpha_+^s - \alpha_-^s)(x^t)^T x^s$$
$$- \epsilon \sum_t (\alpha_+^t + \alpha_-^t) - \sum_t r^t (\alpha_+^t - \alpha_-^t)$$

Kısıtlar:

$$0 \leq \alpha_+^t \leq C, 0 \leq \alpha_-^t \leq C, \sum_t (\alpha_+^t - \alpha_-^t) = 0$$

İstenilen duyarlılıkta tahmin edilen örnekler ϵ alanında yer almaktadır. İki tür destek vektörü oluşmaktadır. (Alpaydın,2014:370-371)

- İlk türde ϵ alanın sınırında oluşan destek vektörleri için $\alpha_+^t > 0$ yada $\alpha_-^t > 0$ koşulları sağlanır w_0 değeri hesaplanır.
- İkinci tür ϵ alanın dışında yer aldığından dolayı başarılı tahmin yapılamamıştır.

Destek vektörlerinin ağırlıklı toplamını kullanarak ifade edilebilir.

$$f(x) = \mathbf{w}^T x + w_0 = \sum_t (\alpha_+^t - \alpha_-^t) (x^t)^T X + w_0$$

Yapay sinir ağları (YSA) sınıflandırma ve regresyon problemlerinde kullanılan parametrik olmayan bir tahmin yöntemidir (Alpaydın,2011:197). YSA'nın temel birimi olan nöronlar, ele alınan problemin özelliğine göre birbirlerine bağlı olarak büyük bir ağ yapısını oluşturabilirler. Böylece karmaşık ilişkilerin modellenmesine imkân sağlamaktadırlar. YSA yapısında giriş, gizli, çıkış katmanları olmak üzere en az üç katman bulunmaktadır. Yapay sinir ağlarının eğitiminde genellikle çevrimiçi öğrenme yöntemi kullanılmaktadır. Çevrimiçi öğrenmede, öğrenme kümesinin tamamı yerine örnekler ardışık olarak kullanılmaktadır. Her örnekte, ağ parametrelerinin güncellenmekte ve zaman içinde veriye uyarlanmaktadır.

Yapay Sinir Ağları nöronlarında birleştirme ve aktivasyon fonksiyonları olmak üzere iki farklı fonksiyon görev yapmaktadır. Birleştirme fonksiyonu, bir hücreye gelen net girdiyi hesaplayan bir fonksiyondur. Herhangi bir nöronunun toplam girdisi, diğer nöronlardan gelen değerlerin ağırlıklı toplamı ile eşik değerinin toplamına eşittir (Kamruzzman, 2006, 3). Aktivasyon fonksiyonunun nörona gelen net girdiyi işlenmesinin ardından üretilecek çıktıyı belirleyen fonksiyondur. Hücrenin gerçekleştireceği işleve göre lineer, sigmoid, hiperbolik tanjant vb. çeşitli tipte aktivasyon fonksiyonları kullanılabilir.

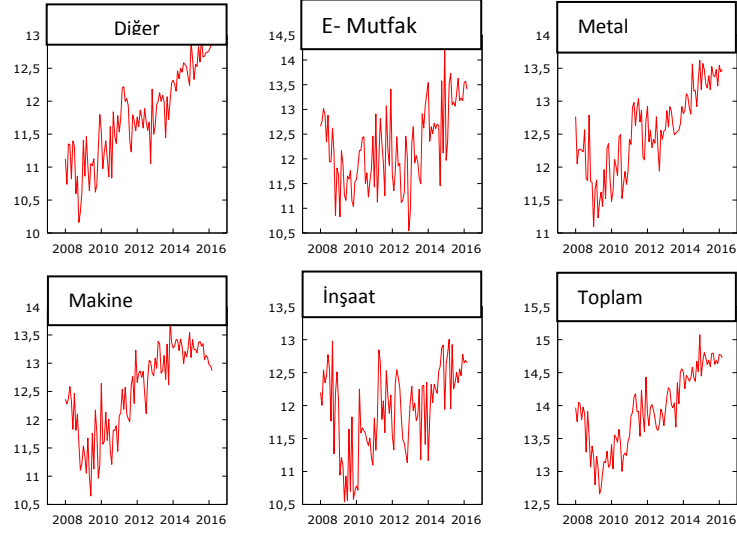
Sınıflandırma, tahmin ve karmaşık problemlerin çözümünde kullanılan Yapay Sinir Ağları, Geriye Yayım Modeli veya "Hata Yayma Modeli olarak da bilinmektedir. Geri yayılım eğitim algoritması, yapay sinir ağı modellenmesinde yaygın olarak kullanılan bir algoritmadır. Geri yayılma algoritması, ağın istenen ve fiili çıkışı arasındaki ortalama karesi hatayı en aza indirmek için ağ ağırlıklarını değiştiren en küçük ortalama karesel hata ölçümünün geliştirilmesidir (Chiang vd.,2016). YSA yapısında girdi katmanı, gizli katman ve çıktı katmanı bulunmaktadır. Ele alınan probleme göre gizli katman sayısı ayarlanabilir (Zhang vd., 1998:37-38).

4. UYGULAMA

Verinin modellenmesi aşamasında açık kaynak kodlu WEKA yazılımından yararlanılmıştır. WEKA, makine öğrenimi algoritmalarını içeren Waikato Üniversitesi bilim insanları tarafından geliştirilmiştir. Genel Kamu Lisansına sahip, açık kaynak kodlu bir veri madenciliği programıdır (Written ve Frank, 2005).

Weka'da, 3.7.3 sürümünden itibaren, tahmin modellerinin geliştirilmesine, değerlendirilmesine ve görselleştirilmesine olanak veren özel bir zaman serisi analiz paketi bulunmaktadır. Bu pakette, verilerin standart önermeli öğrenme algoritmalarının işlenebileceği bir forma dönüştürerek zaman serilerini modellemek için bir makine öğrenme / veri madenciliği yöntemleri uygulanabilmektedir. Gecikme (Lag) değerleri, trendleri ve mevsimselliği modellemesi için çeşitli diğer alanlar da otomatik olarak hesaplanır. Veriler dönüştürüldükten sonra, bir modeli öğrenmek için, klasik istatistiksel tekniklerin (ARMA ve ARIMA) çoğu zaman esnek olan Weka'nın regresyon algoritmalarından herhangi biri uygulanabilir (Bouckaert vd 2013; wiki.pentaho.com/).

Türkiye genelinde paslanmaz çelik distribütörü olan bir firmaya ait veri tabanından 2008-2016 yılları arasındaki yüz binden fazla kayıt içeren Satış Hareketleri ve Müşteriler tablolarından alınan veriler eşleştirilerek, satış yapılan müşteri firmalar düzeyinde günlük satış verileri elde edilmiştir. Günlük satış verileri aylık verilere dönüştürülerek sektörlere göre aylık satış rakamları elde edilmiştir. Firmanın satış yaptığı sektörler, ağırlıklı olarak paslanmaz çeliğin yoğun olarak kullanıldığı Metal ve Makine sektörleri ile Endüstriyel Mutfak ve Yapı-İnşaat sektörlerini kapsamaktadır. Toplam satışa göre ve yoğun satış yapılan sektörlere göre oldukça az satış yapılan (%1-%2) sektörler "diğer sektör" olarak gruplandırılmıştır. Satış verilerine ait zaman serisi Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3 Aylık satış verilerine ait zaman serileri

Uygulamada veri seti, tek değişkenli, sektörlere göre satış verilerinden oluşmaktadır ve eğitim ve test aşaması olarak %70-%30, %80-%20,%90-%10 oranında ayrılmıştır. Veri setinin eğitim ve test aşaması olarak belirtilen oranlarda ayrılması ayrıca her denemede ön işleme (normalizasyon ve standardizasyon), YSA için öğrenme oranı, momentum, katman sayıları, aktivasyon fonksiyonu, DVR için çekirdek ve parametre seçimi gerçekleştirilmiştir.

Parametre seçiminin yanı sıra, zaman serilerinin varyansları, model ve gecikmeli değişkenler oluşturulmadan önce, değişkenlerin logaritmaları alınarak düzeltilmektedir. Weka’da, gecikme uzunluğu, zaman serilerinin periyodik (saat, gün, hafta, ay) özelliklerine göre sistem / kullanıcı tarafından en küçük, en büyük değerlerin atanmasıyla belirlenmektedir. Gecikme değerlerinin kaç dönem öncesi başlaması ve ardışık gecikme değerlerinin ortalamaları alınarak da belirlenebilmektedir. Gecikme değerlerinin ortalaması ve ardışık uzunlukların belirlenmesiyle değişken sayısını azaltılmakta böylece veriler üzerinde geniş bir pencere elde edilmektedir.

Satış verilerine ait tanımlayıcı istatistik değerler aşağıdaki Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1 Tanımlayıcı İstatistik değerler

Kriterler	Diğer	E.Mutfak	Metal	Makine	İnşaat	Toplam
Çarpıklık	0,922929	2,114362	0,839848	0,429178	0,601803	0,741406
Basıklık	-0,01072	6,676414	-0,16408	-0,72151	-0,37799	-0,2268
Ortalama	156963,7	285076,7	331605,3	340399	183373,3	1297418
Standart Sapma	100049,7	248829,7	194987,1	209305	102476	707095,2

Weka yazılımı kullanılarak sektörlere göre satış değerlerinin ve toplam satış tutarının tahmin edilmesi Destek Vektör Regresyonu (DVR) ve Yapay Sinir Ağları (YSA) yöntemleriyle yapılmış ve sonuçlar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Yöntemler, eğitim-test seti oranları ve kullandıkları parametrelerin oluşturduğu MAPE kriterine göre değerlendirilmiştir. DVR’de (Çekirdek fonksiyonu, C katsayısı, Öğrenme oranı, Gecikme, Ardışık ortalama) göre tekrarlı bir şekilde denenmiştir. DVR’de elde edilen en başarılı modellere ait parametre değerleri Tablo 2’de yer almaktadır.

DVR ve YSA yönteminde en başarılı sonuçlar veri setinin yaklaşık son bir yılını test seti olarak ifade edebileceğimiz %90-%10 olarak ayrılması elde edilmiştir. DVR parametreleri aşağıdaki Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2 DVR parametreleri

Parametre	Toplam	Metal	Makine	E- Mutfak	İnşaat	Diğer
C	0.85	2	0,9	1	1	1
Çekirdek	Normalized PolyKernel	PolyKernel	PolyKernel	PolyKernel	Normalized PolyKernel	PolyKernel
Ön işleme	Normalize	Standardize	Standardize.	Standardize	Normalize	Standardize
Gecikme/Ardışık Ortalama	1/2	2/2	2/2	2/2	1/2	2/2

Çok katmanlı algılayıcı yönteminde, gizli katmanda bulunan düğüm sayısı, öğrenme katsayısı ve momentum parametreleri modelin başarısında etkilidir. YSA parametreleri aşağıdaki Tablo 3’de yer almaktadır. Aktivasyon fonksiyonu olarak sigmoid fonksiyon seçilmiştir.

Tablo 3 YSA parametreleri

Parametre	Toplam	Metal	Makine	E-Mutfak	İnşaat	Diğer
Öğrenme Oranı	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
Momentum	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
Node	14	7	6	7	7	4
Gecikme/Ardışık Ortalama	1/2	2/2	2/2	2/2	1/2	2/2

Tablo 4'de her iki yöntem için bütün sektörler için satış tahmin modellerinin eğitim aşaması model değerlendirme sonuçları sunulmuştur.

Tablo 4 Eğitim Aşaması Sonuçları

Sektörler	Yöntemler ve Model Değerlendirme Kriterleri					
	MAPE		MAE		RMSE	
	DVR	YSA	DVR	YSA	DVR	YSA
Toplam	16,84	14,32	205885,04	177022,62	324168,73	261651,79
Metal	16,84	24,01	61948,02	68290,82	93692,58	89230,69
Diğer	23,24	21,66	27680,86	26908,36	38036,28	36367,86
Makine	24,20	24,85	68662,57	72152,01	103464,61	100109,46
Yapı-İnşaat	33,01	24,41	49358,65	39952,51	72507,13	60748,31
E-Mutfak	47,41	59,56	114066,76	120169,17	215876,53	201133,65

Eğitim aşaması sonuçlarına göre DVR yönteminde MAPE değerleri %16,84 ve %47,41 arasındadır. YSA yönteminde ise MAPE değerleri %14,3 ve %59,56 arasında yer almaktadır. Tablo 5'te eğitim aşamasında elde edilen Destek Vektör Regresyonu ve Yapay Sinir Ağları modelleri ile bütün sektörlerin satış değerlerine ilişkin gerçekleştirilen test aşaması sonuçları yer almaktadır. Genel olarak tahmin çalışmalarında eğitim aşamasında hesaplanan MAPE değerleri test aşamasından daha başarılı çıkmaktadır. Uygulamada yöntemlere ait parametreler sabit tutma, artırma ve azaltma gibi işlemlerle defalarca denenmiş ve en iyi değerler sunulmuştur. İlk aşamada, genel kanıya uygun olarak, elde edilen bulgularda eğitim aşaması, test aşamasından daha başarılı çıkmıştır. Gecikme parametresi ve ardışık gecikme ortalama değerlerinin ayarlanmasıyla test aşaması, eğitim aşamasından daha başarılı olmuştur

Tablo 5 Test Aşaması Sonuçları

Sektörler	Yöntemler ve Model Değerlendirme Kriterleri					
	MAPE		MAE		RMSE	
	DVR	YSA	DVR	YSA	DVR	YSA
Toplam	6,21	5,53	158845,08	136785,9	237224,75	163459
E-Mutfak	8,75	7,85	54124,09	45043,60	69948,08	65684,20
Makine	8,25	13,8	50015,39	81088,26	72092,83	105907,45
Diğer	8,37	9,85	31474,84	34822,55	46067,43	38588,91
Yapı-İnşaat	8,47	9,14	21745,46	25046,11	27230,61	31768,9
Metal	9,9	9,19	68688,17	59580,54	97935,42	73436,61

Tablo 5'e göre YSA ve DVR yöntemleri firmanın Toplam Satış miktarını sırasıyla %5,53 ve %6,21 MAPE değerleriyle tahmin etmiştir. Bu değerler ayrıca yöntemlerin en başarılı oldukları değerlerdir.

- Endüstriyel Mutfak sektörü satışları YSA ile %7,85, DVR ile %8,75 MAPE değerleriyle tahmin edilmiştir.
- Makine Sektör Satışları DVR ile %8,25, YSA ile %13,8 MAPE değeri ile tahmin edilmiştir.
- Diğer Sektör Satışları DVR ile %8,37, YSA ile %9,85 MAPE değeri ile tahmin edilmiştir.
- Yapı-İnşaat Sektör Satışları DVR ile %8,47, YSA ile %9,14 MAPE değeri ile tahmin edilmiştir.
- Metal Sektör Satışları YSA ile %9,19, DVR ile %9,9 MAPE değeri ile tahmin edilmiştir.

YSA yöntemi Toplam, Endüstriyel Mutfak ve Metal Sektörlerini DVR yöntemine göre daha iyi tahmin etmiştir. DVR yöntemi Makine, Diğer ve Yapı İnşaat Sektörlerini YSA'dan daha iyi tahmin etmiştir. YSA yöntemi en başarılı Toplam Satış ve en başarısız Makine Sektörü tahmin değerlerini üretmiştir. DVR yönteminde üretilen tahminlerde, MAPE değeri %10 altında kalmasından dolayı, yöntemin çeşitli veri setlerine uyumu açısından YSA yöntemine göre daha başarılı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

ISSF verilerine göre ülkemiz, dünya genelinde paslanmaz çelik sektöründe 2012 rakamlarına göre 5. büyük ithalatçıdır. Ülkemizde sanayi sektörü ve hayat standartları geliştiği oranda ikamesi olmayan paslanmaz

çelik ihtiyacının artması beklenmektedir. Paslanmaz çelik yurt içi talebin yanı sıra ülkemizin ihracatında önemli yeri olan Makine, Metal ve Yapı-İnşaat ve Endüstriyel Mutfak gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bu nedenle ithalatçı firmaların gerek kendi sürdürülebilir büyümeleri gerekse ülke ekonomisine destek sağlamaları açısından talep tahminleri etkin bir şekilde yapmalıdırlar.

DVR, DVM'lerin regresyon problemine uyarlanmasıdır. DVM, istatistiksel öğrenme teorisine dayanmaktadır. DVM'lerin, geleneksel sinir ağları tarafından benimsenen ampirik risk yerine, daha üstün olan yapısal risk minimizasyonunu benimsemesi, genelleme kabiliyetinin benzersiz bir çözüm sağlamadaki avantajları nedeniyle, araştırmacıların dikkatini çekmiş ve doku sınıflandırması, görüntü tanıma, veri madenciliği ve biyoformatik, zaman serisi gibi birçok uygulamada uygulanmıştır (Lu,2009).

Yapay Sinir Ağları; gelişimi McCulloch-Pits modeli ile başlayarak pek çok önemli kavramın ortaya çıkmasını sağlamış, duraklama ve yeniden doğuş dönemleri geçirmiş araştırmacılar tarafından birçok alanda başarı ile uygulanmıştır(Akpınar,2014).

Bu çalışmada veri madenciliği sürecine uygun olarak oldukça büyük ham veri setinden ilk önce günlük satış hareketleri elde edilerek, Makine, Metal, Endüstriyel Mutfak, Yapı-İnşaat sektörlerine ait aylık satış rakamları belirlenmiştir. Bu sektörlerin dışında kalan aynı zamanda toplam satışa katkısı az olan sektörler için aylık satış rakamları Diğer Sektör adı altında kaydedilmiştir. Veri Madenciliği tahmin yöntemlerinden Yapay Sinir Ağları, Destek Vektör Regresyon yöntemleriyle toplam ve sektörlerin 1 aylık kısa dönem satış tahminleri gerçekleştirilmiş ve sonuçlar karşılaştırılmıştır. DVR sonuç değerleri, % 6,21 (Toplam Satış) ve %9,9 (Metal) aralığında olup başarılı olduğu söylenebilir. YSA sonuç değerleri ise %5,51 (Toplam Satış)-%13,8 (Makine) aralığında gerçekleşmiştir.

Tahmin problemlerinde son yıllarda yapılan çalışmalarda veri madenciliği yöntemleri uygulanmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Veri Madenciliği sürecine uygun yürütülen çalışmalar, ham veri setinden elde edilen veriler ışığında, sınıflandırma, kümeleme, karar ağacı uygulamaları ve tahmin çalışmalarında çok önemli bulgulara ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu çalışmadaki veri setine göre YSA yöntemi ile en iyi (Toplam Satış,%5,53) ve en kötü tahmin (Makine,%13,8) değerleri elde edilmiştir. YSA yöntemi Makine sektörü haricinde kalan sektörler için başarılı olduğu söylenebilir. DVR, en başarılı sonucu bulamasa da, YSA'da var olan ampirik risk minimizasyonu yerine yapısal risk minimizasyonu prensibini benimsenmesinden dolayı, veri setine daha iyi uyum sağlayarak bütün sektörler için başarılı sonuçlar verdiği, dolayısıyla daha tutarlı tahminler

ürettiği söylenebilir. Uygulamada mevcut lisanslı ticari yazılımlar yerine kullanılan WEKA yazılımı, açık kaynak kodlu, genel kamu lisansına sahip ve kolay uygulanabilir olmasından dolayı tercih edilmiştir.

KAYNAKÇA

Alpaydın, E. (2011),Yapay Öğrenme, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Alpaydın, E. (2014). *Introduction to Machine Learning*. MIT press.

Akpınar, H. (2014).DATA Veri Madenciliği – Veri Analizi, İstanbul, Papatya Yayınevi.

Bouckaert, R. R., Frank, E., Hall, M., Kirkby, R., Reutemann, P., Seewald, A., ve Scuse, D. (2013). WEKA Manual for Version 3-7-8, 2013.

Chase, C. W. (2013). *Demand-Driven Forecasting: A Structured Approach To Forecasting*. John Wiley & Sons.

Chien, C. F. ve Chen, L. F.(2008). Data MiningtoImprove Personnel Selectionand Enhance Human Capital: a Case Studyin High-Technology Industry, *Expert Systems with Applications*, 34: 280-290.

Chiang, W. C., Enke, D., Wu, T. ve Wang, R. (2016). An Adaptive Stock Index Trading Decision Support System. *Expert Systems with Applications*, 59, 195-207.

Cortes, C. ve Vapnik, V. (1995). Support-Vector Networks. *Machine learning*, 20 (3), 273-297.

Demirdöğen, O. ve Bilgili, B. (2004). Organize Sanayi Bölgeleri İçin Yer Seçimi Kararlarını Etkileyen Faktörler: Erzurum Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2).

Eroğlu, A. (1996). Pazarlama Planlaması Sürecinde Satış Tahminleri Ve Çoklu Regresyon ve Korelasyon Analizinin Etkinliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1).

- Frank** E., Wang Y., Inglis S., Holmes, G. ve Witten I. H. (1998). Using Model Trees for Classification. *Mach. Learn.* 32(1): 63-76
- Han**, J. ve Kamber, M. (2012). *Data Mining: Concepts and Techniques*, 3rd ed., Morgan Kaufmann, USA.
- Hand**, D., Mannila, H. ve Smyth, P. (2001). *Principles of Data Mining*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, USA.
- Hicham**, A. ve Mohamed, B. (2012, November). A Model for Sales Forecasting Based on Fuzzy Clustering and Back-Propagation Neural Networks With Adaptive Learning Rate. In *Complex Systems (ICCS), 2012 International Conference on*, IEEE, 1-5.
- Jiang**, H. ve He, W. (2012). Grey Relational Grade in Local Support Vector Regression for Financial Time Series Prediction Expert Systems with Applications, 39(3): 2256-2262.
- Kamruzzaman**, J. (Ed.). (2006). *Artificial Neural Networks In Finance and Manufacturing*. IGI Global.
- Khashei**, M., ve Bijari, M. (2010). "An Artificial Neural Network (P,D,Q) Model for Time Series Forecasting", *Science Direct Journal of Expert System with Applications*, 37: 479-489.
- Kim**, K. J. (2003). Financial Time Series Forecasting Using Support Vector Machines *Neurocomputing*, 55(1): 307-319.
- Kuo**, R.J. ve Xue, K.C. (1998) "An Intelligent Sales Forecasting System Through Integration of Artificial Neural Network and Fuzzy Neural Network", *Computers In Industry* 37: 1-15.
- Lantz**, B. (2013). *Machine Learning With R*. Packt Publishing Ltd.
- Lu**, C. J., Lee, T. S., ve Chiu, C. C. (2009). Financial Time Series Forecasting Using Independent Component Analysis And Support Vector Regression. *Decision Support Systems*, 47(2), 115-125.

- Marvuglia**, A. ve Messineo, A.(2012) “Using Recurrent Artificial Neural Networks to Forecast House hold Electricity Consumption”, Journal of Energy Procedia,14: 45-55.
- Megahed**, A.,Yin, P.ve Nezhad, H. R. M. (2016, June). An Optimization Approach to Services Sales Forecasting in a Multi-Staged Sales Pipeline. In Services Computing (SCC), 2016 IEEE International Conference on: 713-719, IEEE.
- Olson**, D. L., ve Delen, D. (2008). *Advanced datamining techniques*. Springer Science& Business Media.
- Platt**, J. C. (1999). 12 Fast Training Of Support Vector Machines Using Sequential Minimal Optimization. *Advances in Kernel Methods*, 185-208.
- Silahtaroglu**, G. (2013) "Veri Madenciliği" Papatya Yayınları, İstanbul.
- Tolun**, S. (2008).Destek Vektör Makineleri: Banka Başarısızlığın Tahmini Üzerine Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008
- Tuffery**, S., (2011) *Data Mining and Statistics For Decision Making*, 1st ed., Wiley, USA
- Uçkun**, N. (2010). Paslanmaz Çelik Sektöründe Fiyat Riskinden Korunmak İçin Krom Nikel Ham Çelik ve EURO/USD Paritesinin Fiyatlara Etkilerinin İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1).
- Written**, I. H. ve Frank, E. (2005). *Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques Second Edition*, Morgan Kaufmann Publishers, San Francisco, CA, USA, 2005.
- Vhatkar**, S.ve Dias, J. (2016). Oral-Care Goods Sales Forecasting Using Artificial Neural Network Model. *Procedia Computer Science*, 79: 238-243.

Yang, L., ve **Li, B.** (2016). The combination forecasting model of auto sales based on seasonal index and RBF neural network. *Decision Support Systems*, 9(1).

Zhang, G.,**Patuwo, G. E.** ve **Hu, M. Y.** (1998). “Forecasting with Artificial Neural Networks: The State of The Arts”, *International Journal of Forecasting*, 4(1): 35.

Crisp-Dm, SAS Enterprise Miner,
<http://www.sas.com/offices/europe/uk/technologies/analytics/atamin ing/miner/semma.htm>, (erişim tarihi: 01.01.2015)

The International Stainless Steel Forum
(ISSF)<http://www.worldstainless.org/>(erişim tarihleri:01.01.2014-06.06.2016

<https://wiki.pentaho.com/>